

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi
Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Kamil ERMİŞ

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Ercan KANAR - Eren KESKİN
Kamber SOYPAK

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B. Blok No: 146 Kat: 7 Daire :28
Aksaray-İSTANBUL
Tel: 513 23 56 Fax: 513 87 36

DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Mazhar KARA
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat: 2 No: 13
DIYARBAKIR
Tel-Fax: 136 63

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Ziya KÖSEOĞLU
Necatibey Cad. Top İşhanı No: 40/17
Sıhhiye-ANKARA
Tel-Fax: 229 93 54

VAN İRTİBAT BÜROSU
Seyfettin KIZILYILDIZ
Kazım Karabekir Cad.
Zafer Matbaası Üstü No: 28
VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
Nasır SÖYLEMEZ
859 Sk. Saray İşhanı
B. Blok No: 3-102
Konak - İZMİR
Tel: 19 58 07

AVRUPA TEMSİLCİSİ
N. KESEN
Postfach 1541 5040 Brühl 1
F. ALMANYA

BANKA HESAP NO
Hikmet ÇETİN adına
Türkiye İş Bankası Aksaray Şb.
Yurtiçi: 938204 nolu cari hesap
Yurtdışı: 30100 - 7464 nolu
Döviz Tevdiat Hesabı

ABONE KOŞULLARI
Yıllık : 50.000 TL Altı Aylık: 25.000 TL
Avrupa: 60 DM ABD: 40 Dolar
Avustralya: 45 Avustralya Doları

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 600.000 TL İç Kapak: 450.000 TL
İç Sayfalar: 300.000 TL
Yarım Sayfa: 150.000 TL 1/4 Sayfa: 75.000 TL
Baskı: Baran Ofset

İÇİNDEKİLER

DENG'den Sunu	1
OLAYLAR ve GÖRÜŞLER	
Yayılmacı Emeller Peşinde Koşan Türk Devleti Güney Kürdistan'a Saldırısı	
C. MERT	2 - 5
1975'ten Günümüze İRAK ve İRAN KÜRDİSTANI (II. Bölüm)	
Kemal BURKAY	6 - 15
12 Eylül'ün Faşist Barikatlarını Aşan DİSK'i Bekleyen Görevler	
A. CİHAN	16 - 17
Kürdistan Sömürgeci Yönetim Altında Kalkınamaz	18 - 21
Stêrkek Xwucî ji Ezmanê Diyarbekir	
KALECIWAN	22
ARAŞTIRMA - İNCELEME - BELGE	
Resmi İdeolojinin Sunduğu Gerçekler Kürt Ulusal Demokratik Hareketleri - IV -	
Nesimi FIRATLI	23 - 26
RÖPORTAJ	
Roja Nû Yayınları Yönetmenlerinden X. LEZGİN ile Söyleşi	27 - 30
Hozan û Hunermenda Kurd bi ŞİRİN ra Hevpeyvîn	31 - 33
KADINLARIMIZ	
12 Eylül Sonrası Kürt Kadınının Mücadeledeki Yeri	
Ş. ZELAL	34 - 38
GÜNCEL GELİŞMELER-HABER-YORUM	
Şehidê Azadî Remzî Namirê	39 - 41
F. RONA	42
Avrupa Parlamentosu Üyeleri HEP İst. İl. Merkezi'ni Ziyaret Etti Kamil ERMİŞ	42
Paşabahçe Direnişi	
Yılmaz VAROL	43
Mem û Zin ve Talan Edilmeye Çalışılan Kürt Kültürü	
Sedat KARAKAŞ	44
Avrupa Parlamentosu Üyesi Ulla Jelpke'nin Görüşleri	45 - 46
Kamuoyuna Açıklama	47
KÜLTÜR-SANAT/ÇAND û HUNER	
Dersên Zmanê Kurdi	
BARAN	48 - 49
Kültür, Toplumsal Yaşamdaki Önemi ve Bazı Görevler	
Munzur ÇEM	50 - 54
Şanoya Mem û Zin	
Ahmet KOÇER	55 - 58
Çirok - Siro û Pivazo	
Bavê Şirin	59 - 62
Helbest - AZADİ	
Paul Elvard - Werger; Bijar SERDİL	63
Musiq (Müzik)	64

DENG'den Sunu,

Merhaba,

Bir aylık aradan sonra 14. sayımızla yeniden siz değerli okurlarımızla, olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Değerli DENG okurları, bildiğiniz gibi DENG çıktığı günden beri bir dizi baskı ve engellemelerle karşı karşıya kaldı. Bu engellemeler, sizlere hedeflediğimiz gibi ulaşmamızı önlediyse de, gecikmeli bile olsa sizlere ulaşmayı başardık.

Bundan sonra da düzenli olarak sizlerle birlikte olmak için hertürlü çabayı göstereceğiz. Amacımız dergimizi periyodik aralıklarla sizlere ulaştırmak.

13. sayımızın çıkışından bu yana bir dizi olaya tanık olduk. Daha önce belirttiğimiz gibi egemenler, halkımızın ulusal-demokratik mücadelesini sekteye uğratmak için her türlü hile ve oyuna başvurmayı alışkanlık haline getirdiler. Onlar, bu amaçla, Kürt halkının haklı ve meşru mücadelesini gözden düşürmek ve yanlış kanallara zorlamak istiyorlar.

Son günlerde gerçekleştirilen Güney Kürdistan'a yönelik operasyonlar bu istemlerin açık bir ifadesidir. Fakat unutulmasın ki, halkımız ve onun öncü güçleri Türk Devleti'nin bu tür oyun ve dalaverelerini de boşa çıkaracaktır.

Bu konuda başarılı olmanın, halkımızın tüm güçlerinin akıllı ve bilinçli çabalarıyla gerçekleşeceğini farkındayız. Bu nedenle hayatın her alanında bu çabaların yoğunlaştırılması için var gücümüzle çalışacağımızdan kimsenin şüphesi olmasın.

Değerli DENG okurları,

Kürt halkına uygulanan baskıcı politikaların Türk emekçi kesimlerine de yansımaması mümkün değil. Egemenlerin halkımıza uyguladıkları bu uğursuz politikalar, Türk halkını da olumsuz yönde etkiliyor.

Onlar, baskı, zulüm ve terör faaliyetlerini alabildiğince geliştirip, Kürt halkının mücadelesini ve bu meşru mücadelenin yarattığı etkilerle yükselen Türk emekçi yığınların taleplerini bastırmayı hedefliyor.

Bunun açık örneklerini son günlerde başgösteren işçi, memur, esnaf eylemliliklerini bastırma çabalarında görmek mümkün.

Devlet, Kürt sorununda olduğu gibi, işçi sınıfının mücadelesi karşısında da iki yüzlü bir politika izliyor.

Bir tarafta Paşabahçe işçilerinin işten çıkarılmalarına seyirci kalıp olayı desteklerken, diğer yandan işçiden, memurdan yana olduğu yalanını yaymaya çalışıyor.

Haklı istemlerle direnen işçi sınıfının taleplerini dile getirmesini gayri meşru yöntemlerle engelleyen kolluk kuvvetleri, her nedense yine aynı haklı taleplerle yola çıkan İstanbul Halk Ekmek işçilerinin Ankara yürüyüşüne aynı tepkiyi göstermiyor. Tabi ki bunda iyi niyet aramak mümkün değil. Onlar gerçekten bu haklı tepkiye benimsedikleri için değil, iktidarın politik emellerine hizmet etmek için böyle davranıyorlar.

Bu ikiyüzlü ve ciddiyetle bağdaşmayan uygulamaları her alanda görmek mümkün.

Tüm bunlara rağmen, Kürt ve Türk halklarının emekten, insanca yaşamdan yana olan kesimleri, haklı ve meşru istemlerini her alanda dile getiriyor ve bu uğurdaki mücadelelerini yükseltiyorlar.

Değerli okurlar, olaylarla dolu bu günlerin yorumunu bir sunu yazısıyla yapmak mümkün değil. Zaten bu konularla ilgili olarak Dergimiz yazarlarının çeşitli haber ve yorumlarını sayfalarımızda bulacaksınız. Ancak, biz yine de olaylara kısaca da olsa değinme ihtiyacı duyduk.

Bu sayımızda;

Güney Kürdistan'a yönelik operasyonları ve sonrasındaki gelişmeleri yazarlarımızdan C. MERT yazısında yorumluyor. Geçen sayımızda ilk bölümünü yayınladığımız Sayın Kemal BURKAY'ın 1975'ten Günümüze IRAK ve IRAN KÜRDİSTANI yazısı bu sayımızda da devam ediyor.

DISK'in yeniden yapılanması ve mücadele perspektifinin ne olması gerektiği konusu, yazarımız A. CIHAN 12 Eylül'lün Faşist Barikalarını Aşan DISK'i Bekleyen Görevler başlıklı yazısında değerlendiriyor. Yine son günlerde gündemleşen GAP projesi ve Kürdistan'a etkileri üzerine yayınladığımız değerlendirme yazısını ilginizi çekeceğini umuyoruz. 12 Eylül sonrası Kürt kadının mücadelesinin boyutlarını Ş. ZELAL, Kadınlarımız bölümünde inceliyor. Son üç sayı boyunca yayınladığımız Nesimi FIRATLI'nın Resmi İdeolojinin Sunduğu Gerçekler ve Kürt Ulusal Demokratik Hareketleri başlıklı yazısı bu sayımızda sona eriyor. Röportaj bölümünde, 13 yıla yakın bir süredir İsveç'te Kürtçe yayın yapmakta olan Roja Nû yayınları yöneticilerinden X. LEZGIN ile yapılan röportajı ve yine Temmuz ayında bir heyetle birlikte Kürdistan'da incelemelerde bulunan Kürt sanatçısı Şêrin ile yaptığımız söyleşiyi beğeneceğinizi umuyoruz. Geçtiğimiz bir ay içinde gelişen olayları muhabirlerimizin haberleriyle Güncel Gelişmeler-Haber-Yorum bölümünde bulabilirsiniz. Kürtçe yayınlarımızın büyük bir çoğunlunun yayımlandığı Kültür-Sanat bölümünde Kürt kültürü ve sanatıyla ilgili değişik yayınlar yanında; değerli araştırmacı Munzur ÇEM'in Kültür üzerine yazdığı bir değerlendirme yazısını zevkle okuyacağınıza inanıyoruz.

15. sayımızda buluşmak dileğiyle sevgiler, saygılar.

DENG

YAYILMACI EMELLER PEŞİNDE KOŞAN TÜRK DEVLETİ GÜNEY KÜRDİSTAN'A SALDIRDI

C. MERT

Kürt halkı, bir kez daha ateş çemberinde. Sömürgeciler kesintisiz bir biçimde ve sürekli olarak saldırıyorlar. Biri bırakıyor, diğeri başlıyor. Dün Irak, bugün Türkiye. Kanlı Saddam rejiminin ağır saldırıları ve soykırımından sonra sömürgeci-faşist Türk Devleti de 5 Ağustos 1991 günü Güney Kürdistan'a saldırdı.

2 Ağustos 1991'de silahla taranan bir karakolu bahane eden Türk Devleti helikopterleri, bombardıman uçakları ve tek mil hava gücüyle GÜNEY KÜRDİSTAN'a çullandı. Arkasından da 7 Ağustos 1991 günü tankları ve toplarıyla kara hareketini başlattı.

Sömürgeci Türk Devleti havadan ve karadan yürüttüğü bu kanlı hareketle bir yandan dağlarımızı, ovalarımızı, yaylalarımızı, tüm barınaklarımızı topa tutup yerle bir ederken, diğer yandan da mazlum halkımızı katlediyor. Fukara insanların tarlalarını, çayırılarını, ekinlerini alev-alev tutuşturup yakıyor, harap ediyor.

Yaylalardaki Kürt halkı işini, gücünü, yayığını, tasını, tencesini ve hayvanlarını bırakıp kaçıyor. Kaçarken yaralanan, ölen insanlarımızın yanısıra, başı boş kalan hayvanların da tümü ateş kusan namluların ve yoğun bombardımanın hedefi oluyor. İnsanlar ölüyor, hayvanlar toptan kırılıyor, tarlalardaki ekinler kaldırılamıyor, otlar biçilemiyor, evler-barklar harabeye dönüyor.

Bir taraftan yaylalardaki sivil halk imha edilirken, diğer yan-

dan da yaylaya çıkmak ve kırsal alandaki faaliyetler yasaklanıyor. Sömürgeci Türk Devleti sözümona buna, "sivil halkın uyarılması" diyor.

Oysa devlet yalan söylüyor. Dünyayı kandırmaya çalışıyor. Onun asıl amacı; bir yandan katliam yaparak gözdağı vermek, bölgeye yayılmak, öte yandan da oraları insansızlaştırarak bölgede kendisi için en uygun güvenlik kuşağını oluşturmaktır.

O, böylece güvenlik kuşağını oluşturacağı bölgedeki halkı sürmeyi, onları çiftlerinden çubuklarından etmeyi, evlerini-barklarını başlarına yıkmayı, sürüm-sürüm süründürerek onlara boyun eğdirmeyi amaçlıyor.

Sömürgeciler Hamle Üstüne Hamle Tazeliyor Ve Türk Devleti Yine Teröre Başvuruyor Ve Yine Askeri Çözümü Dayatıyor.

Sömürgeciler, çıkarları için nöbetle hamle tazeleyerek Kürt halkını moralsiz kılmak, korkutmak, mücadeleden uzaklaştırmak istiyorlar.

Kürt sorunu her geçen gün daha çok enternasyonalize oluyor, yeni-yeni uluslararası destekler kazanıyor.

Çünkü Kürt halkı, Güney Kürdistan'da özgürlüğe uzanıyor. Ayakları üzerinde durmanın kapılarını aralıyor.

Sömürgeci Devletler, diğer parçalarda da sorunun çözümü için zorlanıyorlar. Ulusal-

demokratik mücadele, her parçada serpilip geliyor, giderek kitleselleşiyor.

Şimdi de Kürt halkının mücadelesini iki ateş arasına sıkıştırarak onu bir kez daha ezmek istiyorlar. Güney Kürdistan'da mandacılığa karşı direnerek özgürlük için mücadele eden Kürt halkı dize getirilmek isteniyor. Kürt yurtsever hareketleri sömürgecilerin tezgahladığı senaryoları kabule zorlanıyor. Öte yanan Saddam 'da piyonlarıyla oynuyor.

Kürt sorunu her geçen gün daha çok enternasyonalize oluyor, yeni-yeni uluslararası destekler kazanıyor. AĞİK Süreci, Avrupa Konseyi'nde alınan yeni kararlar, Helsinki Nihai Senedi'ndeki ilkelere uyulup uyulmadığını izleyen İZLEME KOMİTELERİ'nin ve hümaniter örgütlerin çabaları, özgürlük, demokrasi ve barıştan yana olan güçlerin ve kuruluşların baskıları, Yeşillerin girişim ve dayanışmaları Kürtlere önemli destekler sağlıyor.

Tüm bu gelişmeler karşısında giderek sıkışan ve çözüm hala baskı ve terör politikalarında arayan Türk Devleti, Güney Kürdistan'daki özgürlük atılımından da ürkererek oraları da denetlemek için yine teröre başvurdu ve yine askeri çözümü dayattı.

Fırsat buldukça Irak bir yandan, Türk Devleti de öte yandan saldırıyor. Yalnız onlar mı? KÜRDİSTAN'ı sömüğeleşiren

devletlerin hepsi de halkımızın özgürlük mücadelesini ateş çemberine almışlar.

Şimdi de Kürt halkının mücadelesini iki ateş arasına sıkıştırarak onu bir kez daha ezmek istiyorlar. Güney Kürdistan'da mandacılığa karşı direnerek özgürlük için mücadele eden Kürt halkı dize getirilmek isteniyor. Kürt yurtsever hareketleri sömürgecilerin tezgahladığı senaryoları kabule zorlanıyor. Öte yanan Saddam'da piyonlarıyla oynuyor.

Belli ki Türk Devleti Irak Kürdistanı'ndaki özgürlük atılımını denetlemek için bahaneler arayıp duruyordu. Hatta bunun için de uğursuz tezgahlar kuruyordu. Bu nedenle de sözümona "ülke bütünlüğünü, terörizmi" bahane edip Kürt halkının bir parçasının yaşadığı topraklara var gücüyle saldırdı. Şimdi de elini kolunu sallayarak ilerliyor, ülkemizi yakıp yıkıyor. O, havadan ve karadan düzenlediği hareketi meşru göstermek için "karşısında ciddi bir tehdit olduğu" yaygarasını çıkararak, boş çayırarda peşrev çeken rakipsiz pehlivanlar misali büyük altından mutlu gülücükler fırlatarak bir yandan sivil ve savunmasız halkı katlediyor, diğer yandan da bölgede askeri yığınak yapıyor.

lahsız sivil halkı ve hayvanları öldürerek, dağlarımızı, ovalarımızı ve tüm çevremizi ateşe vererek "hiç bir zaman kendisiyle başedilemeyeceğini" ve "yenilmez bir kuvvet olduğunu" kanıtlamaya çalışıyor. Bir bakıma da zamanı ve zemini olmuşmamış koşulları fırsat bilip askeri gösteriler yaparak caka satıyor.

Omuzu kalabalık sömürgeci generaller ciddi bir mukavemetle karşılaşmadıkları halde ayrıntılı ve muhteşem hareket planlarının, savaş oyunlarını sergileyen tabloların başına geçip taktik ve strateji belirlemeleri sunuyor, dağlarda, vadilerde sivil halkın ve hayvanların ölümlük-ölük-ölük kanlarını televizyon ekranlarına çarşaf gibi yapııştırarak kahramanlık taslıyor, güç gösterisinde bulunuyorlar.

Güney Kürdistan'da özgürlük, demokrasi, aş, ekmek isteyen halkımıza "işte sizi böyle ezeriz" diyorlar.

Türk Devleti Güney Kürdistan'ı Denetlemek İstiyor.

TC aynı zamanda bir taşla iki kuş vurmak istiyor. O, Saddam'a karşı direnerek özgürlük için çabalayan ulusal güçleri etkisizleştirmek, insiyatifi elde edip orada yaşayan halkımızın topraklarına girerek oraları da denetlemek için GÜVENLİKKUŞAĞI oluşturma operasyonları yapıyor. Bugün 20-30 km içerilere giren Türk Devleti'nin yarınlarda da adım adım ilerleyip kaçınıcı kilometreye kadar uzanacağı belli değil. Şu anda belli olan şudur ki; Türk Devleti Güney Kürdistan'da kendisi için bir tampon bölge oluşturuyor.

Bu askeri hareket, sömürgeci Türk Devletinin yayılmacı politikasının ciddi bir adımıdır.

Türk Ordusunu Modern Silahlarla Donatan Batılı Devletler Bu Minik Frankeştaynı Daha Ne Kadar Okşayacak

Özellikle barış ve yumuşama sürecinden yana olan Batılı Devletler konvansiyonel silahların indirimine gidip bir kısım nükleer silahları da imha ederken Türk ordusunu modern silahlarla donatmakla, Türkiye'ye silah satmakla acaba Türk Devletinin bu yayılmacı politikalarına maddi destek sağlamıyorlar mı?

Bu çifte standarta, bu özendirilmeye ne demeli? Daha dün, dişine kadar silahlandırdıkları Irak, Kuveyt'i işgal edip dünyaya korkulu anlar yaşatarak Ortadoğu'yu kan gölüne çevirdi.

Batı, şimdi de diğer bir sömürgeci devleti şımartıyor, onu silahlandırarak saldırgan emeller için özendiriyor.

Batı'nın beslemesi TC giderek çığırından çıkıyor. Savaş naraları atarak Türkiye Kürdistanı'ndaki zorbalığı yetmiyormuş gibi devlet ve hükümet ricalinin kan ve barut kokan nutuklarıyla Güney Kürdistan'a saldırıyor. Acaba Batılı Devletler bu minik frankeştayna DUR demeyecekler mi? Dün Kıbrıs'ı yutarak yan gelip yatanlar, Batılı ülkelerin ve hatta tüm dünyanın özgürlük ve barış güçlerinin duyarsızlığından da yararlanarak Kürdistan'ın Türkiye parçasıyla yetinmeyip bugün de Güney Kürdistan topraklarına yayılmak istiyorlar.

Tüm dünya özgürlük, barış ve demokrasi güçleri buna dikkat etmeli ve bu gidişe DUR deyip TC'ye karşı çıkmalı, ona uluslararası hukuktan doğan yaptırımları uygulamalıdır.

Türk Devleti, bu saldırısıyla Helsinki Nihai Senedi BELGESİ ilkelerini çiğnemiş, AĞIK Kararlarını ihlal etmiş, NATO ülkeleri-

Batı'nın beslemesi TC giderek çığırından çıkıyor. Savaş naraları atarak Türkiye Kürdistanı'ndaki zorbalığı yetmiyormuş gibi devlet ve hükümet ricalinin kan ve barut kokan nutuklarıyla Güney Kürdistan'a saldırıyor.

Sömürgeci Türk ordusu güç ve gövde gösterisi yaparak gözdağı veriyor. Savunmasız ve si-

ne ve Birleşmiş Milletler'e meydan okumuştur. Birleşmiş Milletler ve Müttefik Güçler Türk Devletinin bu yayılcı hareketına ve uluslararası hukuku çiğneyen saldırısına karşı acil önlemler almalı, onu cezalandırmalıdır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kürt sorununun çözümünü derhal gündemine almalı ve bu sorunun çözümü için Kürt halkının meşru temsilcileri BM'de temsil ettirilmelidir.

Türk Devleti Sömürgeci Ve Yayılmacı Emelleri İçin Savaşırken Kürt Halkı Özgürlük- Barış Ve Demokrasi İstiyor.

Soruna eğilirken şunu da bilmeliyiz ki; Kürt sorununu çözümsüz bırakmaya çabalayan Türk Devletinin Güney Kürdistan'a saldırısı aynı zamanda orada özgürlük için, özgür ve demokratik bir düzen için savaşan Kürt ulusal hareketini de önemli ölçüde engellemeye ve ona ciddi darbeler vurmanın koşullarını hazırlamaya da yöneliktir. Oysa, Güney Kürdistan'da özgürlük için direnen ulusal kurtuluşçu güçler, Irak'a demokrasi için; Arap, Türkmen, Asuri vb. halkların mutluluğu için, Ortadoğu'da barışın sağlanmasına katkıda bulunmak için de çabalyorlar.

Buna rağmen başta Türk Devleti olmak üzere tüm sömürgeci devletler saldırgan politikalarıyla Kürt sorununu çözümsüz bırakmak için ellerinden geleni geri bırakmıyorlar. Bu yüzden de aynı zamanda Ortadoğu barışına uzanan çabaları da baltalıyorlar.

Birleşmiş Milletler ve tüm dünya ülkeleri bu gerçeği gözden uzak tutmamalıdır.

Türk Devleti'nin Kürt Halkına Karşı İzlediği Politika Her Zaman İnsanlık Dışı Olmuştur Ve Esas Terörist Türk Devletidir.

Türk Devletinin Kürt halkına karşı izlediği genel politika her zaman insanlık dışı olmuştur. Kürdistan'da hiç bir zaman insan haklarına riayet edilmemiş, bırakalım hukuk devleti ilkelerini, iç ve dış hukuk normlarını, ülkemizde kanun devleti ilkeleri bile işletilmemiş, baskıya, zulme, sömürüye ve talana dayalı inkar ve terör politikaları sistemli bir şekilde halkımıza dayatılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve onun hükümetlerinin Kürt halkına karşı bugüne kadar izlediği politika ne bilimle, ne gerçeklerle, ne de genel hukuk ilkeleriyle bağdaşır.

Türk Devleti Dersim'deki, Zilan'daki, daha birçok yerdeki kırılmalarla, şiddetli baskıyla, sansürlerle, sürgünlerle, terör yasalarıyla, işletilen uğursuz asimilasyon çarkıyla Kürt halkını sistemli bir şekilde köleleştirme çabaları.

Türk ve Kürt halkları arasındaki ilişkiler gönüllü birliğe dayalı olarak eşit haklılık ilkelerine göre kurulmadı. Devletin temeli adil, demokratik bir şekilde oluşturulmadı. Eşit haklı, egemen ulusların cumhuriyetine dayalı demokratik devletin yerine, tek ulusun zora dayalı üniter devleti çok uluslu yapıya zorla dayatıldı. Başta Kürt halkı olmak üzere, tüm azınlıklar da her türlü ulusal, kültürel haklarından yoksun bırakıldılar.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarihi andlaşmalardan, uluslararası konferans ve sözleşmelerden doğan halklara bağlı kalmadığı gibi, birçok taahhütünü de yerine getirmedi.

Zaten Türk Devleti Helsinki Nihai Senedi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BAB Kararları, AGİK Süreci, Paris şartı ve bunlar gibi daha nice andlaşma ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerinin hiçbirini yerine getirmiyor.

Türk Devleti anayasasına özel hükümler koyarak, özel kanunlar çıkartarak Kürt dilini, onun kültür ve sanatının gelişip serpilmesini yasaklarla engellemeye çalışıyor. Sonradan da "2932 sayılı yasayı kaldırdım, Kürt dilini serbest bıraktım" diyerek cambazlık yapıp, onun yerine Anti-Terör Yasası'nı dayatarak çok daha ağır yaptırım ve engeller getiriyor. Başta anayasaları olmak üzere Siyasi Partiler Yasası, Basın Yasası ve diğer yasalarla birlikte Kürt diliyle yayın yapma, Kürt kültürünü ve sanatını geliştirme hakkını engellemeye devam ediyor.

28 Ekim 1990 tarihinde Ankara'da yapılan İnsan Hakları Derneği'nin Genel Kongresi'nde Kürtlerin anadilleriyle konuşmaları engelleniyor. Vedat Aydın, Ahmet Zeki Okuçuoğlu, Mustafa Özer tutuklanıyor, Kürtçe yayın yapan dergiler halen toplatılıyor, Kürtçe kitaplara hemen el konuluyor.

TC geçtiğimiz yıl Avrupa Konseyi'ne başvuruda bulunarak Kürdistan'da insan haklarınısanki varmış gibi - askıya aldığı resmi bildirerek de dışlarını göstermiştir.

Daha nice zulüm ve baskının yanında, karanlık güçler Diyarbakır'da HEP il başkanı Vedat Aydın'ı gece evinden alarak katletmiş, cenaze törenine katılan halka devlet saldırmış ve katliam yapmıştır. Bu olaylarla ilgili olarak hala insanlar tutuklanıyor, işkence tezgahlarından geçiriliyor.

Yine Diyarbakır'da Vedat Ay-

din'in cenaze töreninin ardından devlet terörü dur-durak bilmiyor, Özel Tim ve polis iş yerlerindeki levhaları söküyor, arabalardaki yazıları siliyor, halkı işinde ve gücündeyken taciz ediyor, onların ticari faaliyetlerini engelliyor. Kırsal bölgelerde yaşayan halkımızı çiftinden-çubuğundan eden, onları topraklarından süren, sınır boylarındaki ticareti engelleyen devlet, kolunu şehir merkezlerine de uzatarak zulüm yağıdırıyor.

Aynı devlet, aynı devletin karanlık güçleri insan avına devam ediyor. Vadaî Aydın'ın cenaze törenini takip eden günlerde Diyarbakır'da bir otobüs durağında yaka-paça alınarak götürülüp yoğun bir işkenceye tabi tutulan Remiz İL daha sonra bir çöplüğe atılıyor. Hastaneye kaldırıldıktan sonra kurtarılamayıp yaşamını yitiren Remzi İL'in katili de yine bu devlettir.

Kürdistan'ı sömürgeleştiren, Kürt halkına ulusal boyunduruk vuran,

Katliamlar yapan, Kürt halkını sürgüne gönderen, Takrir-i Sükun Kanunları, Mecburi İskan Kanunları, zorba kararnameleri çıkartanlar kimlerdir?

Kürt halkının tüm ulusal-demokratik haklarını gasp eden, Kürtlerin ülkesinin ismini haritadan silen, onları yok sayan,

Kürdistan'da en gaddar, zalimane ve amansız bir eşitsiz gelişme sürecine yol açan,

Ülkesi bölünen, parçalanan ve paylaşılan Kürtlerin dramının tüm dünyanın ve insanlık aleminin gündeminde çözümsüz olarak durmasına neden olan,

Kürt halkının kendi geleceğini özgürce belirleme hakkını elde edememiş olmasından dolayı en ağır insan hakları ihalleriyle karşı karşıya bulunmasının baş sorumlusu kimdir?

Elbette bu sorumlu bellidir.

Elbette bu sorumlu zora, baskıya ve teröre dayanan politikalarla sorunu çözümsüz bırakan Türk Devletidir.

Çünkü, sömürgeci Türk Devleti, Kürt halkının özgürlük istemini sürekli olarak zorla ve süngüyle bastırmış, sorunu askeri yöntemlerle çözmeye çalışmış, demokratik çözüm yollarını tıkamıştır.

Kürt halkının ulusal-demokratik istemlerini zorla bastırmak için Kürdistan'a asker yığan, Özel Timler ve rambolarla halka kan ağlatan, darağaçları kuran, binlerce yurtseveri zindanlarda çürüten, devlet terörünü tırmandırıp savaş ocakları açan, köyleri boşaltıp tampon bölgeler kuran, Botan'ı insansızlaştırma operasyonlarını örgütleyen, Şırnak'ı yerle bir eden, tüm köylerdeki ekinleri, evleri - barkları yakıp yıkan, halkımızı zorla göç ettiren devlet her şeyin sorumlusudur. Şimdi de bu devlet kendi yaptıklarına bakmayıp da başka ülkelerin topraklarına girerek sözümona terörist avına çıkıyor. Yüzündeki karaya bakmadan dünyayı kandırmaya çalışıyor.

Son sekiz yılda dördüncü kez sınırları aşmış Güney Kürdistan'a giren aynı saldırgan devlet değil midir? Hem de iç ve dış hukuk ilkelerinin hiç birini tanımayarak, katliamlar yapıp sivil halkın yerini yurdunu yakıp yıkarak!

Oradaki Kürtlerin topraklarını işgal edip ilerleyen, yayılmacı emeller peşinde koşan Türk Devleti terörü esasen kendi elle riyle yaratmış, karanlık cinayet şebekeleri kurmuş ve sürekli olarak Kürt halkına dayatmıştır. Şimdilerde de içerde çözümsüz duran Kürt sorununu yeni hamlelerle daha çok bastırmak için dışarıya açılıyor, başka ülkelerin topraklarına askeri seferler düzenliyor.

Şimdi soruyoruz! Esas terörist kimdir? Esas terörist Kürt halkına bu kadar acı çektiren, onun ülkesini talan edip, yakıp-yıkan, sınırları aşıp başka ülke topraklarına giren Türk Devleti midir, yoksa eşit haklılık temelinde özgürlük, barış ve demokrasi isteyen Kürt halkı mıdır?

Elbette asan, kesen, katleden, yayılmacı politikalar güden, işgale yeltenen de odur.

Tüm bu gerçekler orta yerde dururken Türk Devleti izlediği baskı, zulüm ve terör politikalarını gizlemek için "ülke bütünlüğünü korumayı" ve "terörizme karşı savaştığını" ileri sürerek yaptıklarını meşru göstermeye çalışıyor, demagoji yapıyor.

Türk Devleti devkeşu diplomasisinden kopamıyor. Yalana ve demagojiye dayanan politikalarla sömürgeci uygulamalarını, yayılmacı emellerini gizlemek istiyor. TC, kendisini akıllı, dünya alemi ahmak sanıyor. Türk Devleti Kürtlerin tüm ulusal-demokratik istemlerini süngüyle bastırmaya devam ediyor. O, sorunun çözümü için hiçbir demokratik adım atmadığı gibi, Kürtler açısından hiçbir konuda herhangi bir yükümlülüğünü yerine getirmiyor, uluslararası hukuka da riayet etmiyor.

Türk Devleti askeri çözümünü dayatmaktan ve karanlık güçleri örgütlemekten, cinayet şebekeleri kurmaktan vazgeçmelidir. Tıkadığı demokratik çözüm kanallarını açmak için:

- Kürt halkının meşru temsilcileriyle eşit haklılık temelinde görüşmeye oturmalı,

- Köy koruculuğu, Olağanüstü Bölge Valiliği, Anti-Terör yasa-sı vb. baskıcı uygulamalara derhal son vermeli,

- Yayılmacı politikardan ve benzeri emellerinden vazgeçmeli,

- Güney Kürdistan'dan derhal çekilmelidir.

1975'ten Günümüze

İRAK ve İRAN KÜRDİSTANI

• Kemal BURKAY

II. BÖLÜM

KYB-BAĞDAT GÖRÜŞMELERİ ve PARTİZAN SAVAŞININ YÜKSELİŞİ

İran'la savaşın ilk yılında bazı başarılar sağlayan ve güneyde bir miktar İran toprağını ele geçiren Irak, savaşın ikinci yılında geriledi ve İran'ın karşı saldırısı önünde güç duruma düştü. 1982 yılında Kürdistan'daki bazı tümenlerini güney cephesine çekmek zorunda kaldı. Askerden kaçıp yurtsever güçlerin denetimindeki bölgelere sığınan Kürtlerin sayısı birhayli arttı. Bunun üzerine rejim, 25 yaşından büyük olan yedeklerin yanı sıra, cephede iki ay görev yapan Kürt gençlerini de askerlikten muaf tuttu. Partizan güçleri operasyonlarına hız verdiler ve kurtarılmış bölgeleri birhayli genişlettiler. 1982 yılında Kürt kent ve kasabalarında hükümetin baskı ve terör politikasına karşı, Kürdistan tarihinde o güne dek görülmemiş düzeyde büyük kitle gösterileri patlak verdi. (*)

İran ordusu 1983 yılında Irak'a karşı Kürdistan üzerinden de karşı saldırıya geçti. Ancak bu, hem İran Kürdistanı yurtsever güçlerinin direnişiyile karşılaştı, hem de KYB, İran birliklerinin kendi denetimindeki kurtarılmış bölgelere girmesine karşı çık-

tı. KYB'nin, İKDP'nin yanısıra İran ordusuna karşı direnmiş olmasında bunun da payı vardı. İşte böylesi bir durumda KYB'ne Bağdat'tan görüşme ve soruna barışçı bir çözüm bulma önerisi geldi. İki cephe arasında sıkışmış olan KYB bu öneriyi kabul etti, 1983 yılı sonlarına doğru ateş kesildi ve Bağdat'ta görüşmeler başladı.

KYB-Irak görüşmesi CUD içindeki Kürt örgütlerinin büyük tepkilerine yolaçtı. Onlar bu görüşmeler yüzünden KYB'ni ağır biçimde suçladılar. Ne var ki, sözkonusu dönemde onların KYB ile ilişkileri zaten iyi değildi ve daha önceki bölümde belirtildiği gibi, aralarında sert çatışmalar yer almıştı. Bu durum da KYB'nin yalnız kalmasında ve bir başına hareket etmesinde rol oynadı.

Ancak KYB ile Bağdat yönetimi arasında bir yılı aşkın bir süre devam eden görüşmeler olumlu bir sonuca ulaşmadı. Sıkışık durumda olan Irak yönetimi zaman kazanmaya ve Kürt yurtsever hareketini daha da birbirine düşürmeye çalışıyordu. Bu görüşmeler KYB açısından da bir soluk alma dönemi oldu; o da güçlerini toparladı. Irak yönetimi görüşmeleri uzatıp Kürt halkına gerçek anlamda bir otonomi tanımaya niyetli olmadığını birkez daha kanıtlayınca, KYB görüşmeleri kesti ve 1985 yılı başında çatışmalar yeniden başladı.

KYB'nin de savaşa yeniden başlamasıyla Irak Kürdistanı'nda partizan savaşı hızla gelişti. KYB'nin 20 Şubat 1985 tarihli Basın açıklamasında askeri eylemlere ilişkin olarak verilen bilgiler arasında şu haber, hem askeri eylemin çapı, hem de Irak'ın kimyasal silah kullanma hazırlığına ilişkin olarak ortaya çıkan işaretler nedeniyle oldukça önemliydi:

5-Partizan birliklerimiz başarılı bir hareket planı sonucu, 15-16 Şubat 1985'te Serdeşt'e bakan Daban sıradağlarındaki 19 müstahkem mevkiyi ve Irak ordusunun Şedala'daki taburunu ana üssünü ele geçirdiler. Bu taburun iki bölüğü tüm silah ve cephanesiyle birlikte tutsak edildi. Birliklerimiz aynı zamanda, Dokan-Süleymaniye ve Kalahan-Köysancak yollarına tuzaklar kurarak kuşatılmış olan sözkonusu taburun ana üssüne ve müstahkem mevkilere takviye birlikleri gönderilmesini önlediler. Irak birlikleri tanklar ve helikopterler tarafından destekleniyordu. İki gün süren çetin bir savaştan sonra Irak birlikleri toplam olarak aşağıdaki kayıpları verdiler:

450 asker öldürüldü, 130 asker yaralandı, 200'ü tutsak edildi; 7 askeri araç, bir tank ve bir zırhlı araba tahrip edildi.

Birliklerimizin eline geçen silah ve

(*) Ferhad İbrahim'in Irak ve İran Kürdistanı ile ilgili olarak Bremen Konferansı'na sunduğu rapor, *Documentation of the International Conference on Human Rights in Kurdistan*, 1989-Bremen.

cephane ise:

70 adet klanikof tüfek; 13 adet RPG-7 roketatar, 300 roketle birlikte; 8 dürbünlü tüfek; 7 adet 60 milimetrelilik havan topu, 100 mermisiyle birlikte; 5 adet BKC makineli tüfek; 50 sandık el bombası; 10 sandık BKC mermisi, 200 kadar başka türden mermiler; 10 sandık klanikof mermisi; 18 adet sahra telefonu; 4 adet telsiz; 1000 adet askeri battaniye ve çok sayıda gaz maskesi.

Bu çatışmada bizden 7 peşmerge şehit oldu.

Şedala'daki Irak taburu üssünde ele geçirilen gaz maskeleri, Irak'ın, Kürdistan halkına ve askeri birliklerimize karşı yürüttüğü bu savaşta zehirli gaz kullanma ihtimalini güçlü biçimde ortaya koyuyor. Irak-İran savaşında bu türden silahları yalnızca Irak kullanmaktadır ve bu dünya kamuoyunca da biliniyor. Diğer yandan, İran ordusunun şu anda Irak Kürdistanı üzerinden Irak'a karşı bir tehditi veya saldırı girişimi de yoktur.

Bu nedenle gecikmeden, uluslararası kamuoyunu böylesi bir tehlikeli gelişmeye karşı uyarıp eyleme geçirmek önem taşıyor.

Biz Birleşmiş Milletler'in tüm ilgili kuruluşlarına ve diğer tüm hümaniter örgütlere sesleniyor, Irak hükümetinin, uluslararası antlaşmalarla yasaklanmış olan bu tür silahları savunmasız Kürt halkına karşı kullanmasını önlemek için duruma müdahale etmelerini istiyoruz. (*)

KYB'nin eylemleri yıl boyunca gelişerek devam etti, pekçok düşman üssü ve kasaba ele geçirildi ve Irak ordusu büyük kayıplar verdi. Yurtsever güçler Erbil, Süleymaniye, Kirkük gibi büyük kentlere yönelik olarak da önemli eylemler gerçekleştirdiler, elektrik santralleri, petrol tesisleri, askeri havaalanları, askeri karargahlar, istihbarat merkezleri gibi önemli stratejik hedefleri vurdular, silah ve mühimmat depolarını havaya

uçurdular ve bir bölümünü ele geçirdiler.

Aynı dönemde Irak Kürdistanı'nın kuzey kesiminde de CUD'un eylemleri yoğunlaştı ve geniş bölgeler düşmandan kurtarıldı. Irak Kürdistanı Demokrat Partisi Genel Sekreteri Mesut Barzani, 17 Mayıs 1986'da yaptığı basın açıklamasında şu bilgileri veriyordu:

Kürt savaşçıları 14 Mayıs 1986 gününü Dihok yöresinde geniş bir saldırıya geçtiler. Zorlu bir savaştan sonra, Musul'a 80 km. Dihok'a ise 10 km. mesafede olan stratejik önemdeki Mangeşê kentini ele geçirdiler. Bu savaşta Irak birlikleri büyük kayıplar verdi ve bir tabur tümüyle peşmerge güçlerine teslim oldu.

Bu savaşta peşmerge çalışır durumda iki tank ve üç panzer ele geçirdiler. Yine taburun tüm topları, çok sayıdaki diğer silahlarıyla birlikte peşmerge eline geçti.

Çatışmanın ilk aşamasında 50 kadar asker öldürüldü ve yaralandı, 800'den fazla asker silahlarıyla birlikte teslim oldu.

Dihok merkezi de şu anda savaşçılarımızın tehditi altındadır. (**)

Bu dönemde Kürt örgütleri arasında ilişkilerin düzleme yoluna girmesi ve birlik yönündeki kimi çalışmalar da halkın ve savaşçıların morali üzerinde olumlu etki yaptı ve partizan savaşının yükselmesinde rol oynadı.

1986 nisan ve mayıs aylarında KYB ile IKSP, IKP ve PASOK arasında yapılan görüşmeler sonunda örgütler arasında ilişkilerin iyileştirilmesi ve işbirliği için bir anlaşmaya varıldı. Bunun yanı sıra KYB ile Irak KDP arasında da ilişkiler düzleme yoluna girdi. 7-8 Kasım 1986'da Tahran'da biraraya gelen Celal Talabani ile KDP temsilcisi İdris Barzani, Saddam diktatörlüğüne karşı güçlerini birleştirmeye karar verdiler ve ortak çalışmanın ilkelerini saptadılar. (***) Ar-

tık çeşitli birimlerde gerilla güçleri ortak operasyonlar gerçekleştirirken ortak bir cephe oluşturulması yönünde de çalışmalar başlatıldı. Bu yaklaşma adım adım gelişerek 1988 Mayıs'ında "Irak Kürdistanı Cephesi"nin kurulmasıyla sonuçlandı. Birliğe katılan örgütler şunlardı:

1- Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)

2- Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB)

3- Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi (IKSP)

4- Irak Komünist Partisi - Kürdistan Seksiyonu (IKP)

5- Kürdistan Demokratik Halk Partisi (KDHP)

6- Kürt Sosyalist Partisi (PASOK)

Cepheye daha sonra Asuri Demokratik Hareketi ile Kürdistan Emekçiler Partisi adında iki örgüt daha katıldı.

Cephenin temel hedefi Irak'ta demokrasiyi ve Irak bütünlüğü içinde Kürdistan için federal bir statüyü gerçekleştirmektir. Federatif bir birlik istemi, salt otonomi istemiyle sınırlı olan geçmişe oranla, Irak Kürdistanı örgütleri bakımından bir yeniliği gösteriyor. Böylece eşitliği hedefleyen bir istem sözkonusudur.

Yurtsever güçlerin bu başarılarına karşılık, Baas rejimi peşmerge üssüne ve kurtarılmış bölgelerdeki yerleşim birimlerine karşı karadan ve havadan yoğun bombardımanlara girişti, öfkesini daha çok da köy ve kentlerin sivil, savunmasız halkından aldı; her türlü ölçü ve kuralı bir yana iterek işi tam bir haydutluğa vardırdı; Kürt halkına karşı eşi görülmemiş bir teröre, soykırıma yöneldi.

1985 yılı Ocak ve Kasım ayları arasında, salt KYB'nin eylem bölgesinde 200'ü aşkın köy zorla boşaltıldı ve yerle bir edildi. Bu köylerde 8900 aile ve toplam olarak 55.000 nüfus evsiz kaldı ve bunlar ya kent ve kasabalara taşındılar, ya da kurtarılmış bölgelere sığındılar ve doğal olarak, olanak-

(*) Riya Azadi, Mart 1985, sayı 32

(**) Riya Azadi, Temmuz 1986, sayı 49

(***) Dengê Komkar, Aralık 1986, sayı 92

ları zaten sınırlı olan bu bölgelerde ciddi beslenme ve barınma sorunlarına neden oldular. Yıkılan yörelerde toprakların ekilip biçilmesi de yasaklandı.

Haziran 1986'da Dokan yöresindeki Bingird kasabasında halk, sulama suyunun dağıtımındaki yolsuzlukları protesto için gösteri yaptı. Yönetim ise buna karşılık kasabayı ve yakınındaki Hancıra köyünü boşalttı ve evleri buldozer ve grayderlerle yerle bir etti.

Kürdistan'da eğitimine izin verilmiş olan okulların büyük bölümü, 800'den fazlası ya kapatıldı, ya da düpedüz yıkıldı. Yaşları 9-14 arasında olan 900 kadar öğrenci tutuklandı, işkence gördü ve bazıları öldürüldü. Birçok okulda öğrencilere Baas üyeliği şart koşuldu ve Baas'a bağlılık yemini yaptırıldı.

Peşmergelere destek oldukları, sempati duyguları ya da salt akraba oldukları için yüzlerce insan tutuklandı, işkence gördü. Peşmergelerin özellikle kadınları ve çocukları baskılara hedef seçildiler. Kadınlar eşlerinden ayrılmaya zorlandılar. Zindanlar Kürt aydınlarını da içeren binlerce tutukluyla doldu. Rejim bunlara rehine muamelesi yaptı ve partizan eylemlerinin ardından birçoğunu kurşuna dizdi.

20-30 Ekim 1985 günleri diktatörlük 30.000 kişilik bir ordu ile Süleymaniye kentini kuşattı, sıkıyönetim ilan etti, ev-ev arama yapıldı ve binlerce kişi keyfi biçimde tutuklandı. Halk bu baskıları protesto için 29 Ekim günü çeşitli kentlerde ve bu arada Süleymaniye'de barışçıl protesto gösterileri yaptı. Süleymaniye'de kitleye ateş açıldı ve 20 kişi hayatını yitirdi, yüzlerce kişi de yaralandı. Aynı gün Erbil'de de yüzlerce kişi tutuklandı, bunlara işkence edildi. Tutukluların direnmesi üzerine de bu savunmasız insanlara ateş açıldı ve

katliam yapıldı.

1985 aralık ayında Süleymaniye'de bir Baasçı memur öldürüldü. Diktatörlük, aynı gün Süleymaniye cezaevinden üç politik tutukluyu alarak Baasçı kişinin vurulduğu yerde, halkın gözleri önünde kurşuna dizdi. Birisi Aram Muhammed Kerim adında bir avukattı. Rejim çoğu zaman da öldürülen devlet görevlisine karşılık, evlerinden, işyerlerinden rastgele tutukladıkları insanları, "ibret olsun" diye kitle halinde kurşuna dizdi.

Politik tutukluların veya peşmerge oldukları ileri sürülenlerin tüm mülklerine, evlerine ve eşyalarına el kondu ve bunlar açık arttırma ile, sembolik fiyatlarla Baasçılara ve rejimin işbirlikçilerine satıldılar.

Kurtarılmış bölgelere sıkı bir ekonomik ambargo uygulandı; bu yörelere yiyecek, ilaç ve gaz gibi en gerekli malların geçişi bile engellendi.

Okulların yanısıra, hastahaneler ve sağlık ocakları da kapatıldı. (*)

1983 yılında kamptan alınıp götürülen 8.000 Kürdün durumu ise bugüne kadar kesin olarak anlaşılamadı. Bunlar Erbil'in çevresindeki kamplarda kalmaktaydılar. Bu insanlar, 1975 yılında kuzeyden ve sınır bölgelerinden güneye ve orta bölgelere sürülmüş Kürtlerin bir bölümüydü. Toplu kamplarda yaşanmaya zorlanmışlardı ve çevrelerinde askeri birlikler vardı. Kuştepe Kampında oturanlar Barzan bölgesinden buraya sürülmüş ve Barzani aşiretine mensup Kürtlerdi.

30 Temmuz 1983 günü Irak birlikleri Kuştepe, Diyana, Harir ve Bahare kamplarının çevresini sararak, kamp sakinlerine hiçbir şey açıklamaya gerek görmeden, 8 yaşından 70 yaşına kadar olan bütün erkekleri aldılar, askeri kamyonlara doldurup götürdüler. Bunlardan 315'i cocuktuk, önce Bağdat'a, sonra daha güneydeki sii kentlerine götürülerek "Hacumran'da tutuklanmış İran esirleri" gibi göster-

rilip sokaklarda dolaştırıldılar. Daha sonra ise ortadan kayboldular ve uluslararası kuruluşların tüm çabalarına rağmen kendilerinden bir daha haber alınmadı. Onlarla ilgili olarak bir keresinde Saddam Hüseyin şunları söyledi: "Tümü de hain olan ve KDP liderliği ile işbirliği yapan bu kişiler cehenneme gittiler." (**)

1987 yılı başlarında Irak Kürdistanı'ndaki direniş tam bir halk ayaklanmasına dönüştü. Yurtsever güçlerin işbirliği ve partizan güçlerinin artan başarıları karşısında, gözlerini kan bürüylen diktatörlük, sivil yerleşim birimlerine karşı hunharca bir bombardımanın yanısıra, yeniden ve daha büyük çapta kitlesel sürgünlere yöneldi. Mayıs ayı başlarında Şahrezor, Halepçe, Seyit Sadıq ve Arbat kentlerinin halkını zorla Güney'e sürmek istedi. Amacı hem halkı cezalandırmak, ürkütmek, hem de bölgeyi insansız bırakarak partizan hareketinin kitlesel ve lojistik dayanaklarını yok etmektir. Ancak bu yörelerde halk sürgüne karşı direnişe geçti. Büyük kitle gösterileri düzenlendi ve halk ayaklandı. Partizan güçlerinin de harekete geçmesiyle Halepçe, Sirvan ve Arbat kurtarıldı. Şahrezor'la dayanışma için başlayan kitle gösterileri Kırri, Rewanduz, Karadağ, Qela Dızê, Ranya, Çuwar Qurna, Sengasar, Çamçemal, Sirvan, Arbat, Halepçe ve Şeqlava'yı içine aldı, giderek Süleymaniye, Erbil, Kerkük gibi büyük kentlere sıçradı. Bu arada Revanduz ve Karadağ kurtarıldı. Rejimle işbirliği yapan ve "caş" diye nitelenen Kürtlerden yüzlercesi, rejimi terk ederek partizan saflarına katıldı.

Bu gelişmeler terörist rejimi çılgına çevirdi. O, kimyasal silah kullanılmasını yasaklayan ve uluslararası suç sayan 1925 Cenevre Konvansiyonu'nu da çiğneyerek, askeri ve sivil hedeflere, Kürt köylerine karşı zehirli gaz kullanmaya kadar işi vardırırdı. 24

(*) KYB lideri Celal Talabani'nin BM. Genel Sekreterliği'ne, Kızıllaç'a, Uluslararası Af Örgütü'ne gönderdiği çağrı; ayrıca yine Celal Talabani'nin aynı kuruluşlara gönderdiği 30 Mart 1986 tarihli diğer bir çağrı; yine KYB'nin 3 Temmuz 1986 tarihli açıklaması. Bakınız: *Riya Azadi*, sayı 42, 49, 50.

(**) Hişyar Zibari, "The Missing Barzani Kurds", *Documentation of the International Conference on Human Rights in Kurdistan*, 1989 Bremen. Yine, Merkezi Londra'da olan *Preparatory Committee* adlı kuruluşun yayınladığı 56 sayfalık İngilizce broşür. Ayrıca bakınız: *Riya Azadi*, sayı 114, "Sekiz Bin Sivil Kürde Ne Oldu?" başlıklı makale.

Mayıs 1987'de Kerkük yakınındaki Gurkan, Tomar ve Tameri köylerine karşı zehirli gaz kullanıldı, sivil halktan yüzlercesi öldü ve yaralandı. Erbil yöresinde Şeyh Wesan köyüne karşı kullanılan zehirli gaz sonucu 31 kişi yaşamını yitirdi; bunlardan 11'i 9 yaşından küçük çocuklar, 15'i kadın, 5'i 60-80 yaşları arasındaki yaşlı kişilerdi.

Böylece KYB'nin daha iki yıl önce yaptığı açıklamada, Irak'ın zehirli gaz kullanmaya hazırlandığı biçimindeki uyarısının ne denli haklı olduğu anlaşıldı. Bu olay yurt dışındaki Kürtler tarafından çeşitli biçimlerde protesto edildi. Kopenhag'da 200 kişi, Stokholm'de 1000 kişi Irak elçiliği önünde protesto yürüyüşü yaptı. 13 Kürt Partisi'nin oluşturduğu "İşbirliği Komitesi" Birleşmiş Milletler'e ve diğer uluslararası kuruluşlara çağrı yaparak Irak'ın sözkonusu barbarca saldırılarına karşı çıkılması istendi.

Yine bu konuya ilişkin bilgi ve belgeler bir kitapta toplanmıştı. Kimyasal silah kullanılan yerleri, ölen ve yaralananların listesini, silahların etkilerine ilişkin öteki bilgileri ve resimleri içeren bu kitap, yine olayları görüntüleyen bir video kasetle birlikte çeşitli uluslararası kuruluşlara iletilmişti. (*)

Ancak ilginçtir, bu açıklamalar, çağrılar ve protesto gösterileri Batı kamuoyunda hiçbir ilgi uyandırmadı. Basın, radyo ve televizyonlar olayı haber bile yapmadılar. Sanki kulaklar sağırdı. Uluslararası Af Örgütü'nün sınırlı çabaları ve uyarıları dışında, uluslararası kuruluşlar da kılıklarını kıpırdatmadılar. Birleşmiş Milletler'e gelince, sanki bu tür şeyler onu hiç ilgilendirmemekte idi.. Ve dünya kamuoyunun bu tutumu, mazlum bir halka karşı kimyasal silahlar kullanılması karşısındaki bu sorumsuzluk ve vurdumduymazlık, Bağdat'taki barbar rejimin daha sonra giriştiği Halepçe katliamını ve öteki kıyımları kolaylaştırdı.

KURTARILMIŞ BÖLGELERDE YAŞAM

Irak Kürdistanı, daha eskileri bir yana bırakırsak, 1961'den beri savaş alanı olduğu, birçok kez yakılıp yıkıldığı için, bölgede hem ekonomik, hem sosyal yaşam büyük yaralar almıştır. Bu tür savaşlarda kurtarılmış bölgelerin sınırları, genişliği de savaş durumuna bağlı olarak durmadan değişir. Irak Kürdistanı'nda ise acımasız Baas rejimi, daha önce sınır yörelerini tümünden boşaltmış, direnmeye karşılaştığı birçok yerleşim birimini yerle bir etmiş, partizan hareketine desteği ortadan kaldırmak ve kitleleri denetlemek için birçok toplama kampı oluşturmuştu.

Partizan savaşının yeniden başladığı 1976 yılından 1988 ilkbaharına kadar, savaşın çeşitli iniş çıkışları oldu; ancak süreç genel hatlarıyla Kürt yurtsever hareketinden yana işledi. Son yıllarda ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, partizan savaşı büyük gelişme gösterdi ve yurtsever güçler Irak Kürdistanı'nın geniş bir bölümünü özgürleştirdiler.

Diğer yandan, zorba rejim bu kurtarılmış bölgeler üzerine askeri operasyonları, özellikle de hava saldırılarını sürdürdü, hatta yoğunlaştırdı; çok sıkı bir ekonomik ambargo uyguladı. Bölge kuzey'den Türk sınıрыyla çevriliydi ve Türkiye de en az Irak kadar Kürt hareketinin başarılarından tedirgindi; Irak Kürdistanı'na yiyecek, giyecek, ilaç gibi maddelerin bile geçişini önlemek için sınırlarda sıkı güvenlik tedbirleri almıştı ve sınır bölgesindeki köy ve kasabalarda hal-ı baskı ve denetim altında tutmakta idi. Kurtarılmış bölgeler için bir dereceye kadar dışa açık tek kapı İran sınıрыydı ve yolların genellikle motorlu taşıtlar için elverişli olmayışı ve bombardımanlar nedeniyle ulaşım daha çok hayvanlarla sağlanmaktaydı.

Sürgünler, göçler ve sözkonusu ağır koşullar nedeniyle bölgenin de-

mografik yapısı altüst olmuştu. Kurtarılmış bölgede kalan veya yeniden oraya geçip yerleşmeye çalışan insanlar için başlıca geçim kaynağı tarla tarımı ve hayvancılıktı. Ancak sözkonusu ağır koşullarda bunun da hiçbir güvencesi yoktu. Munzur Çem, 1987 sonbaharında "kurtarılmış bölge"deki izlenimlerini şöyle anlatıyor:

Yeni bir köy karşımıza çıkıyor. Yine evlerin bazıları yerle bir edilmiş ve yine bomboş. Yanımızdaki peşmerge, bombalama anında beş kişinin yaşamını yitirdiğini söylüyor. Bunu fazla garipsemiyoruz. Hem beş ölü küçük bir rakam!

Biz yol aldıkça vadi giderek derinleşiyor, iki yanlı yamaçlar daha bir dikleşiyor. Derken bir anda yine karşımıza insanlar çıkıyorlar. İnsanlar! Kayalıklara sokulmuş, ağaçların kovuklarına sığınmış, hayvanlarla içiçe yaşayan insanlarımız. Yanlarından geçerken oyunlarını bırakıp bize bakıyor, okul-öğretmen bilmeyen, ama çeşit çeşit silahı, zehirli gazı iyi tanıyan çocuklar.

Merkez üssünden ayrıлып ziyaret edeceğimiz bölge merkezine doğru giderken yol boyunca daha önce gördüklerimizden farklı bir manzara ile karşılaşmıyoruz. Terk edilmiş köyler, yıkık evler, virane olmaya yüz tutmuş bağlar-bahçeler ve sürülmeden bekleyen tarlalar... (**)

Eğitim, sağlık gibi alanlarda ise durum daha da kötüydü. M. Çem, 1987 yılı sonbaharındaki durumu şöyle anlatıyor:

Okuma-yazma çağına gelmiş çocukların ezici çoğunluğu okumazmayı öğrenme olanaklarından bile yoksun. Daha önceleri KYB'nin denetiminde olan bölgede 150 kadar okul varmış. Ancak sömürgeci rejimin ayırım gözetmeksizin sivil hedeflere yönelttiği saldırılar yüzünden şimdi bunların ancak 30 tanesinde eğitim yapılabilir.

(*) Munzur Çem'in gezi notları, *Dengé Komkar*, Şubat 1988, sayı: 104-105

(**) Munzur Çem. age.

M. Çem, KYB'nin bölgesinde biri Süleymaniye, diğeri Hewlêr yöresinde olmak üzere iki hastahane olduğunu anlatıyor ve şöyle diyor:

Hastahanelerde üçer doktor var. Ayrıca herbirinde birer doktorun görev yaptığı 4 sağlık ocağı mevcut. Böylece, askeri birliklerde bulunanlarla birlikte KYB'nin saflarında çalışan toplam doktor sayısı 16, sağlık memuru sayısı ise 100'ü buluyor.

Elbet burada sözü edilen hastahane ve sağlık ocaklarının, modern yapılarda çalışan hastahaneler olduğunu sanmamalı. Bunlar, kara saldırılarından ve hava bombardımanlardan korunmak için dağlık bölgede ve genellikle yeraltına oyulmuş yerlerdedir. M. Çem'in KYB'nin örgütsel yapısı ve çalışmalarına ilişkin olarak verdiği bazı bilgileri, bu parçadaki politik ve askeri duruma ilişkin bir fikir vermek için, özet olarak aktarmakta yarar gördüm:

Basın-Yayın Birimi (Çapxane):

Halihazırda Yekitiye (KYB) ait iki matbaa faal haldedir. Şehid Cafer ve Şehid İbrahim Azo adıyla. Bizim gezip gördüğümüz Şehid İbrahim Matbaasıydı. Hava saldırılarına ve topçu ateşine karşı korunma önlemleri öne çıkarılarak inşa edilmiş (...) KYB'ne ve onu oluşturan örgütlere ait aylık yayınlar, ek olarak da çeşitli kitap ve broşürler basılıyor. Basılan kitapların bir bölümü bilimsel ve politik içerikli. Roman, hikaye, şiir türünden kitapların basımına önem veriliyor. Teknik nedenlerden ötürü renkli başkayılmıyor. Kağıt yönünden hayli sıkıntılı mevcut. KYB'nin yayın işlerinde 120 kişi çalışıyor.

Dengê Şoreşa Kurdistan (Kürdistan Devriminin Sesi):

Sorumlu mühendis, onu, "devrimin sesini kitlelere en yaygın ve kısa sürede ulaştıran araç" olarak nitele-

di. Yayına ilk başladıklarında 10 kişilik bir kadroya sahiplermiş. Şimdi olanakları çok daha geniş. Radyo programları Kürtçenin Kurmanci ve Sorani lehçeleri ile Arapça yapılıyor.

Düşman radyo yayınına engellemek, dinlenemez hale getirmek için çok çaba harcamış; ama kendileri de ona göre karşı tedbirler almışlar

Örgütlenme:

KYB'ne bağlı dört malbend (bölge) var. Bunlardaki örgütlenme ise politik, askeri, mali ve toplumsal olmak üzere dört bölüm halinde.

Politik bölüm: Bu birim örgütün politik çalışmalarından sorumludur. Her askeri birimde askeri kadroların yanısıra bir de politik sorumlu var.

Askeri bölüm: Askeri hazırlık ve eylemden sorumludur. Her bölgenin askeri bölümüne bağlı tip'ler (birlikler) vardır. Örneğin bizim ziyaret ettiğimiz 2. Bölge'de 17 tip (birlik) vardı. Tip komutanlarına ise sertip deniyor.

Yürütülen savaş esas olarak partizan savaşıdır. Bazan büyük güçlerle saldırıp belli bölgeleri kurtarıyorlar. Eğer kurtarılan bölgeyi elde tutup korumanın koşulları varsa kalıyor, yoksa geri çekiliyorlar. Bazı bölgelerde ise cephe savaşlarında olduğu gibi düşman birlikleriyle peşmerge güçleri karşılıklı mevzilenmiştir.

Toplumsal Bölüm (Komelayeti) cephe gerisinde halkın yüzyüze olduğu çeşitli sorunları çözmeye çalışır: Eğitim, sağlık, yol yapımı, adli işler, evlenme-boşanma gibi.. Eğitim ve sağlık işlerinden daha önce söz edilmişti. Adli işlere gelince: Her malbend'de bir mahkeme, bir de üst derecede Yüksek Devrim Mahkemesi var.

Mali Bölüm: Örgütün gelir-gider işlerinden sorumludur. Örgütün başlıca gelirleri ise kurtarılmış bölgelerde toplanan gelir vergisi, aidatlar, bağışlar, askeri eylemler sırasında düşmandan ele geçirilen para ve eşya ile gümrük vergileridir. ()*

IRAK-İRAN SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE'NİN İZLEDİĞİ POLİTİKA

Türkiye bu savaş sırasında tarafsız kalmaya ve savaşın yarattığı fırsattan yararlanıp iki tarafla da ticari ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Böylesi bir denge politikası kolay değildi elbet. Ama, zaman zaman şu ya da bu tarafla, özellikle de İran'la ilişkileri sarsılsa bile, Türkiye'nin bu politikada genel olarak başarılı olduğu söylenebilir. Bu dönemde Türkiye'nin iki ülkeyle de ihracatı oldukça yükseldi.

Elbet sorun ticari ilişkilerden ibaret değildi. Savaşta güç dengesinin değişmesi, başkaları kadar, ve bazı bakımlardan onlardan da çok, Türkiye'yi ilgilendirmekte idi. Bu nedendir ki, özellikle Irak aleyhine dengenin bozulduğu dönemlerde Türkiye, bölgede statükonun sarsılmasından, Kerkük-İskenderun boru hattının ve ipek yolunun tehlikeye girmesinden, Kuzey Irak'ta ortaya çıkabilecek istikrarsız durumdan, özellikle de "Kürt devleti tehlikesi"nden söz ederek endişelerini dile getirdi, İran'ı uyardı ve sınırda askeri faaliyetlerini arttırdı.

Türk devletinin baş dertlerinden biri, elbet Kürt sorunudur ve Irak ve İran'da gelişen Kürt ulusal hareketi de onu, kendi içindeki sorun kadar rahatsız etmektedir. Türkiye'nin tarihi politikası, bilindiği üzere, Irak ve İran'la işbirliği yaparak Kürt hareketini ezmektir. Irak-İran savaşı döneminde de Türkiye bu politikayı sürdürdü. Faşist askeri rejimin işbaşına geldiği 12 Eylül 1980'i izleyen dönemde, Irak-İran sınırlarında, özellikle de stratejik Hakkari-Siirt-Van üçgeninde, askeri amaçlarla yol ve havaalanı yapımına hız verildi. Türk yönetimi, bu amaçla Irak'la, hatta kimi sorunlarına rağmen İran'la uzlaştı. Bu iş için zaman zaman askeri güçlerini bile kullandı, sınır ötesi operasyonlara girişti.

Bu operasyonların ilki 1983 Mayıs-

(*) M. Çem'in gezi izlenimleri, age.

sında idi. Sınır bölgesinde kaçakçı eylemlerini ve bir askerinin ölümünü bahane eden Türkiye, Saddam'la anlaşmalı olarak 15.000 dolayında askerini sınırın Irak tarafına sokarak Kürt partizan üslerine saldırdı ve buraları havadan da bombaladı. Türk yönetimi gaz bombaları bile kullandığını inkar etmedi, ama bunların zehirli değil, bayıltıcı gazlar olduğunu ileri sürdü. Türk uçakları bu saldırıda napalm da kullandılar.

Türkiye'nin bu saldırısı askeri amaçları bakımından bir fiyasko oldu. Peşmerge güçleri, Türk saldırısının yöneldiği peşmerge üslerindeki kadın, çocuk ve yaşlıları daha birkaç gün öncesinden oradan uzaklaştırdılar. Türk uçakları ancak terk edilmiş üssü ve boş köylü kulübelerini bombaladılar. Karadan girişilen saldırı ise 30 Mayıs günü peşmergelerin sert direnişi ile karşılaştı. Türk birlikleri onlarca kayıp verdiler ve ordan öteye bir adım atamadılar. Peşmergelerin kayıpları ise bir şehit ve az sayıda yaralı idi. Türk birlikleri bu ilk denemelerinde, bu yalçın coğrafyayı iyi bilen, deneyli partizanları yakalayıp yok etmenin pek kolay olmadığını gördüler. (*)

Türkiye ile Irak arasında yapılan antlaşmaya göre, "yıkıcı" diye nitelikleri Kürt yurtsever güçlerine karşı, birbirlerine 30 km. derinliğinde sınır ötesi eylem yapma hakkını tanıdılar. Türkiye buna dayanarak 27 Şubat 1987'de sınırı birkez daha aştı. Türk birlikleri Irak tarafında rejime karşı mücadele eden partizan güçlerine ve sivil halka saldırdılar. Bu saldırıda 30 savaş uçağı da görev aldı. 28 Şubat tarihli Hürriyet Gazetesi olayı şöyle veriyordu:

4 gün önce sınır boylarında başlatılan operasyon dün sabah 05.30'dan itibaren Irak topraklarına kaydırıldı. Hakkari'nin Ortabağ, Dağlıca ve Çiğli kesimlerinde, üç koldan Irak'a giren birliklerimiz ilerlemesini sürdürüyor. Harekate uçaklar ve helikopterler de katılıyorlar.(...) Irak

hükümetinin 1976 yılında tampon bölge ilan ettiği Türk sınırına 10 kilometrelik şeridi kapsayan bölgede ilerleyen birliklerimiz hareketin ilk aşamasında 5 kilometre ilerledi ve herhangi bir direnişle karşılaşmadı.

Yine bir sınır olayı bahane edilerek girişilen bu operasyon, Irak-İran savaşında güç dengesinin Irak'ın aleyhine döndüğü, Güney'de Basra'nın kuşatıldığı, kuzeyde ise Kürdistan'da partizan güçlerinin Kerkük'ü tehdit ettiği bir döneme rastlamaktaydı. Batılılar ve tutucu Arap ülkeleri, özellikle de Suudi Arabistan ve Körfez çevresindeki öteki petrol zengini emirlikler, Irak ordusunun toptan bir çöküşe uğramasından, İran'ın Irak'ı işgal etmesinden, ya da Bağdat'ta İran yanlısı bir rejimin işbaşına gelmesinden büyük endişeye kapıldılar. ABD müdahale tehditlerinde bulundu ve savaş gemilerini Basra Körfezi'nde ve Doğu Akdeniz'de toplamaya başladı. Kıbrıs'ta İngiliz üslerindeki hava trafiği yoğunlaştı ve Adana'da İncirlik üssüne, Libya saldırısında kullanılan F-111 uçakları indirildi. Türkiye'de, bir yandan "Kürt devleti tehlikesi"nden çokça söz edilmekte, diğer yandan "Musul-Kerkük üzerindeki tarihi haklar" öyküsü yeniden gündeme getirilmekteydi. Müdahale senaryoları yapılmakta ve hükümet içinde bile kimileri açıkça hemen müdahale edilmesini önermekteydiler. Türkiye'nin sınırda giriştiği yeni saldırı bir prova niteliğinde idi. Böylece hem İran'a ve Kürt ulusal hareketine gözdağı veriliyor, hem de Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma bahanesiyle, gündeme girebilecek bir Musul ve Kerkük işgali için kamuoyu oluşturuluyordu.

Ne var ki Irak ordusunda beklenen çözülme olmadı. Irak Basra önünde inatla direndi. Diğer yandan, Batılılar tüm ağırlıklarını Irak'tan yana koydular ve tahtaravallı sırımını birkez daha dengeye getirdiler. Silah desteği Irak'a kaydırıldı. ABD donanması körfezde zaman zaman İran'la çatıştı. Petrol şeyhlikleri birkez daha

Irak için kesenin ağzını açtılar. O zamana kadar İran'ı desteklemiş olan Suriye ve Libya da Irak'ın işgaline karşı çıktılar ve İran'ın barış masasına oturmasını önerdiler. Daha da önemlisi, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi, yani Beş Büyükler (ABD, Sovyetler, İngiltere, Fransa ve Çin) aldıkları ortak bir kararla iki tarafın ateş kesip barış masasına oturmasını istedikleri ve buna uymayan tarafa ambargo uygulayacaklarını söylediler. Güvenlik Konseyi ateşkes çağrısında bulundu. Irak bu işe çoktan razı olduğu için, bu karar asıl olarak barış masasına oturmamakta direnen İran'a karşıydı. Bu durumda tümüyle yalnız kalan İran'ın yapacağı fazla birşey kalmamıştı. Buna rağmen o daha bir süre inat ettiyse de cephede hiçbir ilerleme sağlayamadı. Daha sonra ise savaşta durum Irak'tan yana döndü; İran, elinde tuttuğu Fao adasından ve öteki Irak topraklarından çekilmek zorunda kaldığı gibi, sınırın orta kesimlerinde Irak'a yeniden toprak kapırdı. Bu koşullarda İran, Birleşmiş Milletler'in ateşkes çağrısına evet demek zorunda kaldı ve 20 Ağustos 1988'de savaş nihayet durdu. Böylece Türkiye'nin Musul-Kerkük'e yönelik senaryosu da, Kuveyt'in işgaliyle başlayan "İkinci Körfez Savaşı"nda tekrar gündeme getirilmek üzere, rafa kaldırıldı.

HALEPÇE OLAYI, GÖÇ ve JENOSİD

Sekiz yıl süren Irak-İran savaşı sırasında Kürdistan savaş alanı oldu ve daha da yakılıp yıkıldı. Ama savaşın sona ermesinin Kürt halkı bakımından daha zor günleri başlatacağı, iki tarafın da güçlerini Kürdistan üzerinde yoğunlaştıracakları daha baştan beliydi. Irak'ın Kürdistan'a karşı büyük ölçekte saldırısı, daha savaş sona ermeden başladı.

Terörist rejim savaş sırasında kimyasal ve biyolojik silahlar geliştirdi ve bunun denemelerini de Kürt halkı

(*) *Deng Komkar*, Ağustos 1983, sayı 56, *Faşist Saldırı ve Gerçekler*

üzerinde yaptı. Daha önceki bölümde bunun örneklerini vermiştik. Çok daha geniş boyutlu bir saldırıya ise Halepçe kenti hedef oldu.

Partizan birlikleri 1988 yılı ilkbaharında yeni bir saldırı kampanyası başlattılar ve rejimin birliklerine büyük kayıplar verdirdiler. Mart ayında kurtarılan kentlerden biri, Halepçe idi. (Halepçe 1987 Mayısında da kurtarılmış, ancak daha sonra yeniden Irak birlikleri tarafından geri alınmıştı.) Rejim Halepçeyi cezalandırmak için, kimyasal silahlar kullandı ve tam bir kitle kıyımı yaptı. Uçaklarla atılan hardal gazı ve öteki kimyasal silahlar, çoğu çocuk ve kadın olmak üzere 5000 dolayında sivilin ölümüne ve binlercesinin de ağır yaralanmasına yolaçtı.

Olay resimleriyle tüm dünyaya yansıdı. Çeşitli ülkelerdeki Kürt göçmenler ve işçiler yoğun protesto eylemleri yaptılar. Bazı uluslararası kuruluşlar, insan hakları örgütleri ve hükümet adamları olayı kınadılar. Avrupa Parlamentosu 16 Nisan 1988'de Strasburg'da yaptığı toplantıda, Kürt halkına karşı kimyasal silah kullandığı ve cezaevlerinde kitlesel idamlar yaptığı için Irak yönetimini kınadı, kitlesel sürgünlerin önlenmesi için tedbir alınmasını istedi ve bu iş için Birleşmiş Milletler'i ve Avrupa Konseyi'ni göreve çağırdı. (*) BM Genel Sekreteri adına bir sözcünün yaptığı açıklamada da Irak'ın kimyasal silah kullanmış olması kınandı. Ne var ki bu tepkiler olayın büyüklüğü ve önemi karşısında yine de çok cılız kaldı. Birleşmiş Milletler Örgütü bir kez daha görevini yapmaktan kaçındı. Oysa Irak hem, kimyasal silah kullanarak, kendisinin de imzalamış olduğu 1925 Cenevre Konvansiyonu'nu çiğniyor, hem de bir halka karşı kitlesel kırım yaparak, Birleşmiş Milletler'in 1948 yılında kabul ettiği jenocide ilişkin sözleşmeyi çiğniyor, böylece hem savaş suçu ve insanlığa karşı suç işliyordu.

Zorba Bağdat rejimi ise, eleştiri ve

kınamaları tam bir küstahlıkla cevaplandırdı ve bizzat Saddam'ın ve Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'in ağzından, "ülkemizi savunmak için hertürlü silahı kullanmaya hakkımız vardır," dedi.

Belli ki Bağdat rejimi uluslararası topluluğu ciddiye almıyordu. Gösterilen tepkilerin cılızlığı ve yasak savma kabilinden oluşu, Saddam'a aynı doğrultuda yürümek ve daha büyük cinayetler işlemek için cesaret verdi. Daha ateşkes resmen yürürlüğe girmeden, 15 Ağustos'tan itibaren Kürdistan'a karşı büyük bir askeri hareket başladı. Partizan güçleri yiğitçe direndiler ve rejimin güçlerine büyük darbeler indirdiler. Ne var ki diktatörlük, sivil halka karşı, değme düşman ordusunun başvurmayacağı bir acımasızlık ve barbarlıkla hareket ediyor, kimyasal silah kullanıyor, girdiği kent ve köyleri yerle bir ediyor, halkı kıyımdan geçiriyor, veya sürgüne yolluyordu. Bu nedenle pekçok yerde insanlar, yerlerini-yurtlarını bırakarak sınırlara yöneldiler. 100 bin dolayında kişi Türkiye sınırına yığılırken, bir o kadarı da İran'a sığındı.

Bu iltica akını sırasında Kürt halkı büyük acılar çekti ve pekçok kayıp verdi. Özellikle Türkiye sınırı kapatıldığı için iki ateş arasında kaldı. Ancak gerek mülteci kitlesinin büyüklüğü ve fiilen sınırların aşılmasını önleyememe, gerekse içerden ve dışardan gelen baskılar nedeniyle Türk hükümeti bu insanları kabul etmek zorunda kaldı; ama onlara mülteci statüsü tanımamakta ısrar etti ve böylece, gelebilecek yardımları da engelledi. Türk yönetimi onlara tam bir düşmanlıkla davrandı. Bu insanlar etrafı telörgüler, askeri birliklerle çevrilmiş ve adına "yavaş ölüm kampı" denen toplama kamplarında, sert iklim koşullarında tutularak perişan edildiler. Bir bölümü zamanla kaçarak İran'a sığındılar. Orada da Kürt mülteciler için koşullar kötü olmasına rağmen, durum Türkiye'den yine de birhayli iyiydi.

Irak'ın son saldırısı ve yol açtığı mülteciler olayı uluslararası düzeyde daha geniş yankılara yol açtı. ABD Senatosu, ardından Temsilciler Meclisi konuyu görüşerek Irak'ın kimyasal silah kullanmasını kınadılar ve Irak'a açılmış 800 milyonluk krediyi ve Irak'tan petrol alımını durdurdular. Fransa, İngiltere, Hollanda ve İskandinav ülkeleri, kimyasal silah kullanımıyla ilgili olarak ya endişelerini dile getirdiler, ya da Irak'ı resmen uyardılar. ABD, İngiltere, Federal Almanya, Fransa ve Japonya, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bölgeye bir heyet göndererek olayı araştırmasını istediler. Sovyetler Birliği ve diğer bazı ülkeler de bu öneriyi desteklediler. Uluslararası Af Örgütü, kendi tarihinde ilk kez, doğrudan BM Güvenlik Konseyi'ne başvurarak Irak hükümetinin Kürt halkına karşı giriştiği soykırımın önlenmesini ve konunun ele alınmasını istedi.

Avrupa Parlamentosu, Irak'ın eylemlerini mahkum eden bir karar alırken, Avrupa Topluluğu üyelerinin Irak'a silah vermemelerini, kimyasal silah yapımında kullanılan hammaddelelerin sevkiyatını durdurmalarını, Kürt mültecilere gereken yardımın yapılmasını ve Kürt sorununa, insan hakları çerçevesinde barışçıl bir çözüm bulunmasını istemlerini dile getirdi. (**)

Batılı ülkelerde birçok parti, sendika Irak rejimini protesto etti. Kızılhaç ve Medico International, Kürt mültecilere ve hastalara yardım için harekete geçtiler.

Uluslararası kamuoyunun bu tepkileri, Kürt halkına dilediklerini yapabileceklerini sanan Bağdat kasaplarını şaşırttı. Daha önceleri tam bir pervasızlıkla, kimyasal silah kullandıklarını inkara gerek görmemişken, bu defa inkara yöneldiler. Diğer yandan da, olayı yerinde incelemek isteyen BM heyetine izin vermediler. Bu arada, Irak'ın kimyasal silah kullanmadığını "ispat etmek" için çırpınan ülke-

(*) *Dengê Komkar*, Mayıs 1988, sayı 107

(**) *Dengê Komkar*, Eylül 1988, sayı 109-110

lerden biri de Türkiye oldu. (*)

Ancak BM Örgütü bu kez de olaylar karşısında sorumsuz ve çaresiz biri gibi davrandı. Olay Güvenlik Konseyi'nin 26 Ağustos 1988 tarihli toplantısında görüşüldü ve buradan sözde kimyasal silah kullanımına karşı bir karar çıktı. Ancak bu karar son derece yuvarlak, genel ifadeli, ikiyüzlüce idi; ne Irak'ın adı verilmekte, ne de olayın kurbanı olan Kürt halkından söz edilmekteydi. Güvenlik Konseyi Irak'ı mahkum etmekten açıkça kaçındı. Yıllar öncesi Milletler Cemiyeti, 1935 yılında, Etopya'ya karşı zehirli gaz kullandığı için Mussolini'yi 1925 Konvansiyonu'na göre mahkum etmişti. BMÖ ise, sözde soğuk savaşın sona erdiği şu 1988 yılında, bu yürekliliği gösteremedi.

Konu, BM Ayrımcılığı Önleme ve Azınlıkları Koruma Alt Komisyonu'nun 40. Dönem toplantısının gündemine de yansdı. Aralarında Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Uluslararası Federasyonu ve Halkların Hakları ve Özgürlükleri Uluslararası Birliği'nin de bulunduğu bazı uluslararası örgütler (NGO), Kürt halkına karşı kimyasal silah kullanımı, sürgünler ve öteki insan hakları ihlalleri nedeniyle durumun acil olduğunu, etkin tedbirler almak gerektiğini, bu nedenle BM İnsan Hakları Komisyonu'nun somut adımlar atmaya üzere göreve çağrılmasını önerdiler. Bu öneri Komisyonda temsil edilen bazı ülkelerce desteklendi; ancak çoğunluk karşı çıktı ve öneri 8'e karşı 11 oyla reddedildi. Sonuç olarak Komisyon, Kürt halkının durumunu acil saymadı ve herhangi bir tedbire gerek görmedi.

Kürtlerin durumunun acil olduğunu ve BM'nin tedbir alması gerektiğini savunan ülkeler şunlardı: Kolombiya, Fransa, Yunanistan, Norveç, Büyük Britanya, Hollanda, Filipinler ve ABD. Buna karşı çıkanlar ise Cezayir, Çin, Küba, Japonya, Fas, Ürdün, Romanya, Somali, Togo, Sov-

yetler Birliği ve Yugoslavya idi. Arjantin, Kosta Rika, Etopya, Meksika ve Nijerya ise tarafsız kalmışlardı. (**)

Sovyetlerin Kürt sorununa ilişkin bugünkü politikaları ile, onların, bu olaydan 25 yıl önceki tutumlarını karşılaştıran Hüseyin Sado, şöyle diyor:

SSCB 1963 yılında Kürt sorununu BM'nin üç organına getirdi. Moğolistan, 3 Temmuz 1963'te, "Irak hükümetinin Kürt halkına karşı izlediği jenosid politikasının" Newyork'ta yapılan 18. Genel Kurul toplantısında gündeme alınmasını istedi. Aynı zamanda, Fedorenko Güvenlik Konseyi Başkanlığına yazdığı bir mektupta, SSCB'nin, Irak-Kürt sorununu Güvenlik Konseyi'ne getirme konusundaki hakkını koruduğunu belirtti.

Cenevre'de Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 36. Dönem Toplantısı'na katılan Sovyet heyeti, Irak hükümeti tarafından Kürt halkına karşı yürütülen jenosid politikasının Konsey'in gündemine alınmasını önerdi.

Sovyet heyeti tarafından sunulan bir muhtırada şöyle deniyordu:

Irak'ın kendi sınırları içindeki Kürt halkına karşı yaptıkları bir cürümdür. Kürt halkına karşı yürütülen bu korkunç uygulamaların nedeni ise, bu halkın ulusal haklarının tanınması için sürdürdüğü kararlı mücadeledir. Kürt halkının istemleri haklıdır. Her ulusun kendi kaderini tayin hakkı, ulusal çıkarları ve istemleri vardır.

Jenosid eyleminin konvansiyon (sözleşme) ile mahkum edildiğini ve önlenmesi gerektiğini hiç kimse unutmamalı. (...) Ekonomik ve Sosyal Konsey, Irak Kürdistanı'nda yeralan olaylar karşısında sessiz kalamaz.

Görüldüğü üzere, Sovyet heyetine göre sorun Irak'ın içişi olmayıp uluslararası topluluğu ilgilendiren ve Birleşmiş Milletler'in özel bir sözleşmesinin kapsamına giren bir sorundur.

Sovyet heyeti Konsey'e bir karar taslağı da sundu. Bu taslakta "Irak hükümetinin eylemlerinin, Birleşmiş Milletler'in 11 Aralık 1964 tarihli ve jenosid suçuna dair 96 Nolu Sözleşme ve Kararlarına ve bunun yanı sıra, insanlık tarafından genel olarak benimsenen ahlak kurallarına aykırı düştüğü" belirtiliyordu.

Sovyet önerisi 11 Temmuz tarihli toplantıda reddedildi. Konsey Sovyet önerisini gündeme almadı. Konsey'in 18 üyesinden 13'ü aleyhte oy kullandılar ki bunlar, Arap petrolü karşılığında Kürt kırımına aldirış etmeyen Batılı ülkelerle Ürdün idi. İki ülke (Sovyetler Birliği ile Çekoslovakya) olumlu oy kullandı. Üç ülke (Etopya, Senegal ve Yugoslavya) ise çekimser kaldılar.

Bugün ise, 15.000 Kürdün Irak hükümeti tarafından yok edilmesi (gerçekte sözkonusu olan yüzbinlerce, hatta milyonlarca kürdün, Irak Kürdistanı'ndaki tüm bir halkın varlığı ve yokluğu sorunuydu, YN.) SSCB tarafından bir cürüm olarak görülmüyor. (...) Sovyet heyetleri Irak'taki durumu acil saymıyor ve Irak'a karşı herhangi bir tedbir alınmasını gerekli görmüyorlar.

Şu değişikliğe bakın! Perestroyka bu mu? Saddam'ın bugünkü yaptıkları Kasım'ın dün yaptıklarından daha mı hafiftir? (***)

BM ilkelerini ve öteki uluslararası sözleşmeleri paspas gibi çiğneyen, sivil halka karşı kimyasal silah kullanan, soykırım yapan Irak, nihayet BM İnsan Hakları Komisyonu'nda, 1503 Nolu kararın kapsamına alındı, yani insan hakları açısından durumu gözlenen bir ülke sayıldı. Daha açık bir deyişle, İnsan Hakları Komisyonu Irak'ın BM ilkelerine aykırı hareket ettiğinden, insan haklarını çiğnediğinden emin değildi! Bazı suçlamalar vardı ve bunlar araştırılacaktı..

İnsan Hakları Komisyonu'nun 45. Dönem Toplantısı 30 Ocak-10 Mart

(*) A. Reşit, Kürt Sorunu Uluslararası Boyut Kazanıyor, Riya Azadi, Ekim 1988, sayı 121

(**) Bremen Konferansı'na sunulan raporlardan biri, Birleşmiş Milletler'de Kürt Sorunu, Hüseyin Sado, Documentation of the International Conference on Human Rights in Kurdistan, Bremen 1989.

(***) Hüseyin Sado, age.

1989'da Cenevre'de yapıldı. Irak'ın durumuyla ilgili olarak ne araştırması yapıldığı ise anlaşılamadı. Çünkü buna ilişkin herşey, "kural gereği" gizli yürüyordu. Bulgaristan, Peru, Portekiz, Togo ve Irak'tan oluşan "Çalışma Grubu" Irak'ın durumunun gündemden çıkarılmasını önermişti. Komisyon toplantısında bu konuda yoğun tartışmalar oldu. Özellikle, Uluslararası örgütler (NGO) Irak'ı ağır biçimde suçladılar ve onun soykırım suçunu işlediğini belgeleriyle dile getirdiler ve mahkum edilmesini istediler. Bir bölüm ülkenin temsilcileri bunu destekledi. Ama çoğunluk aldırmadı. Sayın temsilcilere yol gösteren gerçekler ve ilkeler değil, kendi hükümetlerinin direktifiydi ve bu direktifler sadece çıkarılara dayanıyordu. Sonunda çoğunluk Irak'ı İnsan Hakları Komisyonu'nun gündeminden çıkardı. Diğer bir deyişle, Irak tümünden paçayı sıyırdı. Anlaşıldı ki onun insan hakları açısından bir eksiği, kusuru, günahı yokmuş!..

İnsan hakları Komisyonu'nda bu dönemde temsil edilen toplam 43 üye ülkeden 26'sı Irak'tan yana oy kullandı. Bunlar Arap ülkeleri, birçoğu aynı yılın sonbaharında "sosyalist" olmaktan çıkacak olan sözde sosyalist ülkeler ve genellikle onlarla davranan bazı üçüncü dünya ülkeleriydi. 12 karşı oydu, diğerleri de çekimserdi.

Irak'ın durumu, Ayrımcılığı Önleme ve Azınlıkları Koruma Alt-Komisyonu'nun 7 Ağustos - 1 Eylül 1989 tarihlerinde yapılan 41. Dönem toplantısında tekrar görüşüldü. Komisyonunda temsilcisi bulunan 26 ülkeden 8'i (Hollanda, Norveç, İngiltere, Kolombiya, Meksika, Fransa, ABD ve Kosta Rika) ortaklaşa sundukları bir karar taslağında, eldeki rapor ve bilgilere göre Irak'ın insan haklarını ciddi biçimde çiğnediğinden, sivil halka karşı kimyasal silah kullandığından, ve yüzbinlerce Kürdü zorla sürgüne tabi tuttuğundan söz ederek kaygılarını dile getirdiler ve İnsan Hakları

Komisyonu'nun 46. Dönem Toplantısı'nda Irak'ın durumunun ele alınıp incelenmesini önerdiler.

Bu toplantı sırasında 10 uluslararası örgüt (NGO) adına yapılan konuşmada Irak'ın suç teşkil eden sözkonusu eylemlerinden söz edilerek, Irak dosyasının birkez daha hasıraltı edilmesini istendi. Yine, Dünya Sendikalar Federasyonu ve Uluslararası Af Örgütü'nün de içinde bulunduğu çeşitli örgütler, gündemin ilgili bölümlerinde söz alarak Kürt halkına destek niteliğinde konuşmalar yaptılar. Diğer demokratik örgütlerin desteğiyle bu toplantıya katılan Kürdistan İnsan hakları Girişimi temsilcisi Sertaç Bucak da yaptığı konuşmada, Irak Kürdistanı'ndaki durumun yanısıra Türkiye Kürdistanı'nda Kürt halkına yapılan baskıları dile getirdi.

Durumu kritik gören ve Irak aleyhinde bir karar çıkmasını önlemeye çalışan Irak yandaşları oyalama taktiklerine başvurdular. Ürdün yeni bir öneri sunarak öncelikle durumun araştırılmasını istedi. Sonuçta, sanki elde yeter belge ve kanıt yokmuş, herşey dünyanın gözü önünde cereyan etmemiş gibi, 10'a karşı 14 oyla Ürdün'ün önerisi benimsendi ve Kürt dosyası yine hasıraltı edildi. (*)

Böylece, BM organlarında birkez daha, hak ve adalet adına bir komedi oynandı. BM, mazlum bir halka reva görülen bunca zulüm karşısında görevini yapmadı, Irak rejimine karşı hiçbir etkin tedbir almadı, hatta bu barbar rejimi kınamadı bile. Bu ise, yaptığı vahşeti daha da ileri götürmekte bu acımasız diktatörlüğe cesaret verdi.

Bağdat rejimi, Kürtleri cezalandırmak, Kürt varlığını ortadan kaldırmak ve bu sorundan tümüyle kurtulmak gibi çılgınca bir düşünce ve güdüyle Kürdistan'ı yıkmaya ve boşaltmaya girişti. Irak ordusu, tankları ve yüzlerce grayder ve dozeri bu amaçla harekete geçti. Kürt köyleri yerle bir edilerek kırsal kesim tümünden boşaltıldı. Ulusal ve uluslararası

örgütlerin verdikleri bilgilere göre, daha önce ortadan kaldırılan köylerle birlikte, bunların sayısı 5000'i buluyor. Bunun yanısıra onlarca kasaba ve ortaboy kentler de boşaltıldı ve yıkıldı. Bahçeler, bağlar ya söküldü, ya yakıldı, ya da sahipsizlikten birkaç yıl içinde telef olup gitti. Geniş ekili alanlar, bostanlar zehirlendi, kuyular ve kaynaklar çimento dökülerek kurutuldu. Hayvancılık ve hayvan ürünleri bakımından zengin olan bölgenin boşaltılması sonucu hayvancılık öldü. Örneğin birzamanlar 7 milyon dolayında olan koyun sayısı 50.000'e düştü. Onbinlerce arı kovana da tahrip edildiği için, bölgede güçlü bir geleceğe sahip olan arıcılık da ortadan kalktı. Kentlerdeki ve kırsal kesimdeki tüm tarihsel eserler, camiler ve kervansaraylar da dahil, yıkıldı. Bölgeden çıkarılan 2 milyon dolayında Kürt, Ürdün ve Suudi Arabistan sınırlarındaki çöllük alanlarda kurulan kamplara sürüldüler. Buna geniş çapta tutuklamaları, idamları ve kayıpları eklemek gerekir. (**) Zorla ailelerinden koparılan genç Kürt kadınlarının ve çocuklarının Suudi Arabistan ve öteki Körfez ülkelerinde köle gibi satıldığı artık bir sır değil.

Olayların bir görgü tanığı, o dönemde şöyle yazıyordu:

Daha önceki mektubumda Baas yönetiminin Kürt halkına karşı sürgün ve soykırım planlarını hayata geçirmeye başladığını yazmışım. Bu çerçevede Pışter bölgesinin boşaltılmasına başlandı. Beş kasaba ve bir şehri kapsayan 300.000 nüfuslu bu bölge yerinden sökülümekte, halk evlerinden ve köylerinden edilmektedir.

Ben bu olayın hem başlangıcını, hem de gözlerimle gördüğüm Tusoran kasabasının boşaltılmasını size aktaracağım.

Gün 30 Mayıs 1989. Tusoran'ın nüfusu 20.000'e yakın. Bir aydan fazladır ki ordu birlikleri, özellikle İran tarafındaki dağlık yöreleri kontrolleri altına alarak mevzilenmişlerdi. 30

(*) "Kürt Sorunu BM Gündeminde", *Riya Azadi*, Eylül 1989, sayı 130.

(**) V. Furubjelke - O. Sheikmous, *Iraklı Kürdistan - a Study in Genocide*, 1991

Mayıs'ı 31 Mayıs'a bağlayan gece işgalci ordu güçleri bu güzelim kasabanın tek tek sokaklarını, evlerini sardılar. Sabah gün doğumuna yakındı ve kasaba halkı tarlalarını sürmeye, işlerine gitmeye hazırlanıyordu. Ancak kapıyı açan herkes, göksüne dayanan namluları, tankları karşısında buluyordu (...)

Saat 10'a doğru üstü kapalı yüzlerce askeri kamyon ve yük arabaları kasabanın sokaklarını doldurdu. Her evin önüne bir araba dayanmıştı. Askerler bir yandan Arapça küfürediyorlar, bir taraftan da halkı zorla arabalara tıkmaya çalışıyorlardı. Yüzlerce yıl önce Afrika'da yapılanlar gibi, insanlar pazara götürülüp satılacak esirler misali yerlerde sürükleniyor, yaşlı-genç, çoluk-çocuk ayrımı yapılmadan arabalara tıkılıyordu. Ağlamalar, haykırmalar, feveran etmeler insanı çılgına çeviriyordu. Askerler

ortalıkta sahipsiz kalan çıplak ayaklı çocukları alıp karpuz ya da taş fırlatır gibi arabalara atmaktaydılar. (*)

Birkısım kasaba ve kentler ise Kürt halkından boşaltılırken onların eşyalarını yanlarına almalarına bile izin verilmedi, ve evlere dokunulmadı; buralara başka bölgelerden getirilecek Araplar'ın yerleştirilmesi amaçlanmıştı. 120.000 nüfuslu Qaladize ile 30.000 nüfuslu Ranya bunlar arasındaydı. (**)

Medico International'ın bölgeye ilişkin raporunda savaşın ve Irak yönetiminin uygulamalarının yolaçtığı sonuçlar şöyle anlatılıyordu:

Kürdistan'daki savaş ve kitlesel sürgünler -ki bazı kesintilerle birlikte yaklaşık 30 yıl sürmüştür- doğal görünümü büyük ölçüde değiştirmiş bulunuyor. Daha önceki 5000 köyden

hemen hemen hiçbir eser kalmamıştır. Birzamanların geniş ve uzayıp giden bakımlı ovaları harap olmuş durumda. Tarlalar ekilmemiş. Anayolların geçtiği ova ve vadilerde artık köylere rastlanmıyor. Kırsal alanların ortasında terk edilmiş bahçeler ve mezarlıklar, orada birzamanlar bir köyün olduğunu işaret ediyor. Binalar çoğunlukla yerle bir edilmiş ve ağır araçlarla öylesine bastırılmıştır ki oralarda eskiden meskenler olduğuna ilişkin hiçbir iz kalmamıştır. Bazı yerlerde yıkıntıların yanbaşında tümenden yanıp kömür olmuş ağaçlıklar görülüyor. Konuştuğumuz sürgünlerin anlattıklarına göre, askerler ve işbirlikçi hainlerden (cahşlar, YN.) oluşan birlikler tarlaları, çayırları ve evlerinin çevresindeki ağaçlıkları yakıp kül etmişler. Kullanılan zehirli gazlarla toprak kirlenmiş. (***)

□□

(*) Bawer, "Irak Kürdistanı'ndan Mektup", *Riya Azadi*, sayı129.

(**) Irak Kürdistanı'nda Soykırım ve Bazı Gerçekler, A. Reşit, *Riya Azadi*, sayı: 129.

(**) Medico International, *Deportation in Iraqi Kurdistan and Kurdish Refugees in Iran*, 1990

(Devam Edecek)

SEROKZİNDAN Û HOZAN

Heylo, serokzindano!
Ma jiyan tê dardakırın?
Tê dardakırın ezmanê şin?
Tov, brûsk û baran
Hezar gul dîde dengê mın
Dengê mın tê dardakırın?

ZİNDANCİBAŞI VE OZAN

Zindancıbaşı hey!
Yaşamak kurşuna dizilmez ki
Kurşuna dizilmez ki göğün mavisi
Yağmur, şimşek ve tohum
Bin çiçek açar sesim
Sesim kurşuna dizilmez ki!

12 EYLÜL'ÜN FAŞİST BARİKATLARINI AŞAN DİSK'İ BEKLEYEN GÖREVLER

A. CİHAN

12 Eylül faşist cuntası, yalnız Kürt halkının ulusal-demokratik istemlerini kanla bastırmak için tezgahlanmadı. O, egemen sınıfların çıkarlarını, sömürü ve talan düzenlerini, kan, barut, işkence, zindanla korumak ve sürdürebilmek için tüm çalışanlara yöneldi. TÖB-DER'e, TUS-DER'e, TÜMDER'e saldırdı. Çalışan memurların dernek düzeyindeki örgütlenmelerine dahi tahammül edemedi. Dernekleri kapattı, yöneticilerini cezavlerine doldurdu. Onları, onlarca yıllık cezalara çarptırdı.

Elbette işçi sınıfı ve onun sendikal hareketi, burjuvazi için en büyük tehdidi oluşturuyordu. İşçi sınıfının mücadelesi, onların en büyük korkusuydu. 12 Eylül'ün faşist generalleri, egemen sınıflarının çıkarlarının daha uzun vadedeli ve kalıcı olabilmesi için, işçi sınıfına ve onun mücadelecisi sendikası olan DİSK'e de yöneldiler.

Her faşist cunta gibi, 12 Eylül faşist cuntası da iktidara el koymak için bahaneler ve gerekçeler arıyordu. Bu gerekçeleri bulmak, cuntacı generaller için hiç te zor olmadı. Çünkü; 12 Eylül öncesi MİT, CIA, Kontr-gerilla Türkiye ve Kürdistan'da yoğun bir terör kampanyasına girişmiş, yedeğine de sivil faşist güçleri alarak ilerici, devrimci, yurtsever insanlara karşı katliamlar düzenliyordu. "Faili meçhul cinayetler" listesi günden güne büyüyordu. O, bir yandan da Kürt halkına yönelik soykırımını sürdürüyor, halkı alevi-sünni çatışması zeminine çekiyordu. Çorum, Maraş, Malatya gibi kentlerde tezgahladığı katliamlarla kendi geliş gerekçelerini hazırlıyordu.

12 Eylül faşist cuntasının geliş bahaneleri hazır: Terörü ve iç

savaşı önleme. Ne var ki cunta, iktidara el koyduğu gün yayımladığı bildiriyle dernek ve sendikaların çalışmalarını durdurdu. Ardından bu tür demokratik kitle örgütlerinin yöneticilerine, üyelerine yöneldi. Bununla asıl amacının egemen sınıfların çıkarlarının gönüllü bekçiliği olduğunu açıkça ortaya koydu.

Nitekim DİSK'in faaliyetleri de durduruldu. Yöneticileri hakkında tutuklama kararı verildi.

DİSK'İ NEDEN KAPATTILAR?

DİSK, TÜRK-İŞ'ten ayrılan beş sendikanın kurduğu bir konfederasyondur.

Bilindiği gibi TÜRK-İŞ içindeki sendikalar arasında 1960'lardan başlayarak gelen görüş ayrılıkları vardı. Bu görüş ayrılıkları, TÜRK-İŞ'in izlediği politikadan kaynaklanıyordu. TÜRK-İŞ, sınıf sendikacılığı konusunda tutarlı bir tavır sergileyemiyordu. Bazı fabrikalardaki grevlere karşı çıkıyor, işçileri patronlara satıyordu.

Bu tavır Paşabahçe Şişe-Cam işçilerinin greviyle daha da somutlanmış, grevi destekleyen sendikalar TÜRK-İŞ'ten geçici olarak çıkarılmışlardı. Bunun üzerine Türkiye Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Tük Maden -İş (Zonguldak) Sendikaları birleşerek 13 Şubat 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurdu. DİSK, aslında Paşabahçe işçilerinin greviyle doruk noktasına çıkan ayrışmanın sonucu kuruldu.

DİSK, 1969 seçimlerinde tavrını açıkça ortaya koyarak TİP'i destekledi. Zaten TİP'in kurucularından bir bölümü de DİSK'in kurucuları arasında yer alıyordu. Bu

tavriyle DİSK, sınıf temelinde verilen mücadeleden yana olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. 15-16 Haziran olayları, DİSK'in kamuoyunca daha iyi tanınmasını sağladı. O, işçi sınıfı mücadelesinde kararlı olduğunu göstermiş, 1977'de 1 Mayıs İşçi Bayramı'nı kitlesel bir biçimde kutlamıştı. Egemen sınıflar, DİSK'in yüzbinleri alanlara dökmesinden paniğe kapılmış, 1977 1 Mayıs gösterilerine karanlık güçlerle saldırmış, 40 devrimciyi katletmişti. 1978 1 Mayıs'ı, gergin bir ortamda, DİSK öncülüğünde, yine yüzbinlerin katılımıyla gerçekleştirilmişti. Burjuvazinin tüm tehditlerine rağmen, Taksim alanı kitlelerle dolmuş, 1 Mayıs şanına yakışır bir tarzda kutlanmıştı.

DİSK, daha çok özel kesimde örgütlenebilmiş bir sendikaydı. Mücadelesi bu anlamda daha çetindi. O, 1970-1980 arasında yüzlerce işyerinde grevler örgütledi, işçi sınıfını bir kale gibi sermayenin karşısına dikti. Sadece 1980 yılında DİSK'in örgütlediği grevler, diğer tüm sendikaların uyguladığı grevlerin toplamından fazlaydı.

Böylesi bir sendika elbette cuntanın hedeflerinin en başında yer alacaktı.

Nitekim, 12 Eylül faşist cuntası DİSK'in çalışmalarını durdurdu, yöneticilerini tutukladı, işkence çarklarını çalıştırdı, zindanları doldurdu.

Askeri Yargıtay'ın, 11 yıl sonra verdiği kararla DİSK yöneticileri beraat etti.

12 Eylül cuntası, egemen sınıfların çıkarlarını uzun süreli koruyabilmek için, sadece işi sınıfı sendikasına yönelmekle kalmadı. O, çıkardığı 2821 sayılı Sendika-

lar Yasası'yla çalışma yaşamına yeni bir çerçeve de çizdi. Bu çerçeve, çalışanların haklarını büyük ölçüde kısıtladığı gibi, sendikacılık yapmak isteyen kişilere de yeni ölçüler getirdi. Buna göre, sendikal mücadele dolayısıyla soruşturma geçirenler, ceza giymiş olanlar, sendika kuramayacak, sendikalara üye olamayacaklardır. Faşist cunta bu düzenlemeleleriyle aslında deneyimli DİSK'li sendikacıları safdışı bırakmayı amaçlıyordu. Ne var ki, DİSK yöneticilerinin kararlı mücadelesi 12 Eylül'ün faşist barikatlarını aşmış bulunmaktadır.

DİSK'İ BEKLEYEN GÖREVLER

DİSK, 12 Eylül öncesi, salt sınıf ve kitle sendikacılığı temelinde mücadele etmiyordu. O, sınıf mücadelesinin yanı sıra Türkiye'de demokrasinin kurumsallaşması için devrimci, demokrat, ilerici kamuoyuyla da dayanışma içindeydi. Bu dayanışmanın yeterli olup olmadığını bu yazıda tartışmak istemiyoruz. Bugünden yarına DİSK'î bekleyen önemli sorunlara işaret etmek gerektiği inancını taşıyoruz.

DİSK, öncelikle, 12 Eylül öncesi örgütlü yapısına kavuşma çabasını yoğunlaştırmalı. 28 sendikasını tekrar örgütlemek, 12 Eylül sonrası değişen koşulları değerlendiren yeni bir mücadele perspektifi çizmek zorundadır.

Türkiye'de, işçi sınıfının önündeki en acil sorun sendikal birlik sorunudur. Bu birliği sağlamak, salt bazı sendikaların üst düzeyde yapacakları bir anlaşma demek değildir. Türkiye'de çalışan milyonlarca emekçi sosyal güvenceden ve bu arada sendikadan yoksundur.

Çalışanların sendikalaştırılmasının uzun erimli çetin bir çabayı peşinen getirdiği bilinmektedir. Yine bilinen odur ki, Kürdistan'da emekçiler tüm sosyal güvenceden yoksun

oldukları gibi, sendikal haklardan da yoksundurlar. Kürdistanlı emekçinin sendikal mücadeleye kazandırılması DİSK'in önemli hedeflerinden biri olarak düşünülmelidir.

Çalışma yaşamı içinde yer alan emekçilerin büyük bir kesimini Kürdistanlı emekçiler oluşturmaktadır. Metropollerdeki ucuz, güvencesiz iş gücünün önemli bir kesimi Kürt emekçileridir. Onlar, yıllarca ağır iş koşullarında, sendikal haklardan yoksun çalıştılar. Bugün bu kesime yönelmeyen bir anlayışın güçlü bir sendika yapısı oluşturmaları oldukça güçtür. Öte yandan, Kürdistan yoğun askeri baskı altında günden güne boşaltılmakta, Batıdaki metropellere Kürdistan'dan yoğun bir göç yaşanmaktadır. Bu kesimdeki emekçiyi, geçmişteki mantıkla örgütlemek elbette güçtür ve böylesi bir örgütlenme de beklenen olumlu sonucu veremez. Gerek sendikal, gerek sendikasız olsun, Kürt emekçisi artık ulusal kimliğiyle örgütlerde yerini almak istiyor. Onun ulusal istemlerini gözardı eden, onun kimliğini gözetemeyen bir örgütlenme anlayışının Kürt emekçilerine vereceği bir mesaj yoktur. Çünkü, Kürt emekçisi, insansızlaştırılan ülkesinin sorunlarını yaşıyor, onların çözümü için çaba gösteriyor. O, yok edilmek istenen ulusal kimliğini artık cesaretle her yerde haykırabiliyor.

DİSK, her iki halktan emekçileri çatısı altında toplamaya çalışırken, inkarcı, ırkçı-şoven, asimilasyoncu anlayışları mahkum etmeli, onları, işçilerin birliği, halkların kardeşliği temelinde örgütlemelidir.

Tüm bunların yanı sıra DİSK bir demokratik kitle örgütü olarak, sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışını iyi gözetmeli, sendika-parti ilişkilerini doğru kavramalı, bu ilişkileri ustalıkla hayata geçirmelidir. Bu, kamuoyunda DİSK ve DİSK yöneticilerine yönelik "parti kurma" söylentilerini, bunun yarattığı

olumsuz yargıları bertaraf etmekte de önemli bir adım olacaktır.

Bugün, örgütlenme olanakları geçmişe göre daha zordur. 12 Eylül'ün dayattığı yasal düzenlemeler, sendikal örgütlenmeyi güçleştirdiği gibi, örgütlü sendikaların mücadelesini de güçleştirmiştir. Grevlerin ertelenmesi, en sıradan bir hak aramanın devletin varlığına, bütünlüğüne yönelikmiş gibi gösterilebilmesi, sendikal mücadeleyi önemli açmazlarla karşı karşıya bırakmıştır. Artık bir sendikal eylemin bölücülükten sayılması zor değildir. Öte yandan, sendikaların iş yaşamına ilişkin konuların dışında, örneğin insan haklarına yönelen baskı ve saldırılar karşısında tepki göstermesi, bir soykırımı, bir katliamı protesto etmek için iş bırakması ve işi yavaşlatması yasalarla engellenmiştir. Kısaca, sendikalar dar bir faşist çerçeveye hapsedilmiştir. Elbette demokrasi güçlerinin tümü, bu anti-demokratik yasaların ortadan kaldırılması için demokrasi mücadelesi vermektedirler. Ama bu ülkede, demokrasiye en çok gereksinimi olan Kürt halkının yanı sıra Türkiye ve Kürdistan işçi sınıfıdır da. Bu bağlamda demokrasi mücadelesi oldukça önemli bir öncelik kazanmıştır. DİSK, demokrasi mücadelesinde faşist yasaların koyduğu engelleri aşmak için, mücadelede kararlı tüm demokrasi güçleriyle sıkı bir dayanışma içinde olmak durumundadır.

Paşabahçe Şişe-Cam işçilerinin şanlı 1967 grevi, DİSK'in doğmasında bir kıvılcım olmuştu. Bugünlerde Metaş'ta, Halk Ekmek'te olduğu gibi Paşabahçe'de de grev var. Binlerce işçi işinden atılıyor, işçiler proleter bir dayanışma örneğiyle işten çıkarılmalara karşı direniyor. Bu şanlı direniş DİSK'in yeniden doğuşunu da müjdeliyor.

DİSK'e yeni örgütlenme ve mücadele döneminde başarılar diliyoruz.

KAZMALAR KİMİN İÇİN VURULUYOR ?.

Atatürk barajını Urfa yöresine bağlayan sulama tünellerinden birinin delinme işi bitti. Bu nedenle 28 Temmuz'da bölgede bir tören düzenlendi ve Başbakan Yılmaz bir konuşma yaptı. Özal ve muhalefet liderleri de mesajlar yolladılar.

Bu konuşmalar ve mesajlar, GAP projesiyle ilgili olarak daha önceki temel atmalar, açılışlar gibi, bir coşku ve umut havası yaratmaya gayret etmekte; bölgenin kalkınmasına, toprağın suya kavuşmasına, nurlu ufuklara dair bir edebiyatla yüklüdürler. Mesut Yılmaz, Türkiye'nin GAP'la 21. yüzyıla dev bir adım atarak girmekte olduğunu, yukarı Mezopotamya ovalarını sulayacak tünellerin "bölgede ekonomik ve sosyal gelişmeyi tamamlayacağını" ileri sürüyor. Turgut Özal ise mesajında, şöyle demektedir:

"Buradan fıskırarak bereket Ortadoğu ülkelerinin refahına katkıda bulunacaktır. 21. yüzyıl Türklerin yüzyılı olacaktır. Yeter ki biz birlik ve beraberliğimizi bozmayalım, bir yanlışlık yapmayalım.."

Basın yayın da bu havaya tilili çekerek uymaktan geri kalmıyor. Öyle ki, ciddi geçinenlerden Cumhuriyet Gazetesi, hem habercilik, hem de ciddiyet açısından oldukça büyük bir çam devirmiş, salt Urfa tüneli için "425 milyar dolarlık yatırım" başlığını atmış. Bu yanlış metin içinde de, "Halen toplam yatırım maliyeti 1991 fiyatları ile 425 milyar dolar olarak saptanan tünellerin" diyerek tekrarlıyor (29 Temmuz tarihli Cumhuriyet, s. 15). Ne var ki, Türkiye bu kadar milyar doları 425 yılda biraraya getiremez. Bu rakam, olsa olsa Türk lirasına aittir. Özellikle de "1991 fiyatlarıyla" denildiğine göre, öyle olması gerek. Bu rakam, çok çok milyar dolar değil, milyon dolar olabilirdi. Kesin rakamı bilemiyoruz ama, GAP'ın toplam faturası bile 10 milyar doları ya aşar ya aşmaz. Cumhuriyet'in muhabiri ve sayfa sorumluları ise ya dolarları denizden topluyorlar, ya da hesap bilmiyorlar. (Belki de, bizim bu yazımız çıkıncaya kadar hesap bilen biri uyarılmış olur da, onlar da hatalarını düzeltirler.)

"Güneydoğu Anadolu Projesi" (GAP) diye adlandırılan bu projenin dev boyutlu olduğuna kuşku yok. Projenin sağlayacağı elektrik enerjisi de,

sulama da ekonomik açıdan büyük önem taşıyor. Sözkonusu sulama tünellerine gelince, 26,5 kilometre uzunluğundaki ve her biri 7,62 metre çapındaki, yanyana uzanan bu çift tüneller, elbet teknik açıdan bir harika ve sulayacakları topraklar da Urfa ve Mardin yöresinde 475.000 hektarı buluyor. Ama bu proje, Türk başbakanı Yılmaz'ın dediği gibi, "bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmesini tamamlayacak" mı gerçekleşer? Bizce sorunun özü buradadır.

Bir kez, daha baştan, "tamamlama" terimi hiç de gerçek duruma uygun düşmüyor. Bölgede bir ekonomik ve sosyal gelişme yok ki tamamlanabilsin. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bölgeye yapılan yatırımların hangisi bu bölgeye ve bölge halkına, adıyla söyleyelim, Kürdistan'a ve Kürt halkına yaradı? Emilen petrol mü? Sökülüp götürülen madenler mi, ormanlar mı? Hangisi?. Bu yatırımlar Kürdistan'ı ve Kürt halkını yalnızca daha da yoksullaştırdılar.

Son olarak GAP'ten önce tamamlanan ve üstüne yine böylesine yığılan edebiyat yapılan Keban Barajı'nın bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimi üzerindeki etkisi ne oldu? Gerçek şu ki, Keban'da bir tarih toprağa gömüldü, yüzlerce köyün insanları topraklarından oldular; elektrik ise Batı'ya akıyor. GAP daha farklı olacak mı? Kısacası, önemli olan kazanmanın vurulması değildir, kazmayı vuran da değildir; onun kimin için vurulduğu önemli..

Bu konuda ise, Turgut Özal'ın mesajı yeterince açıklayıcıdır. Özal, GAP'ı da kendi iddiasının dayanaklarından biri yaparak, "21. Yüzyıl Türk yüzyılı olacak," diyor. Peki bundan, bu bölgede yaşayan Kürtlere ne? Açık ki onlara birşey yok; Özal onları dışlıyor. Onların bir miktarı, bu projelerin yapımında ölmüştür, sakatlanmıştır ve daha da ölüp sakatlanacaktır (salt, delinen ama daha tamamlanmamış olan tek tünelde ölen işçilerin sayısı 32'dir), o kadar.. Daha sonrası için onları göç bekliyor. Bu proje ile onların asimilasyonu hedefleniyor.

Diğer yandan da Özal, "yeter ki birlik ve beraberliğimizi bozmayalım, bir yanlışlık yapmayalım" diyor. Ne komik! Oysa bu "birliği bozma" ve bu

yanlışlık, daha "21. Yüzyıl Türklerin yüzyılı olacaktır" derken yapılmamış mıdır?. Hem beni yok sayacaksın, yok etmeye çalışacaksın, hem de seninle birlik olacağım öyle mi? Buna kargalar gülmezler mi?

Özal'ın "damarlarında dolaşan Kürt kanı"ndan söz ettiği elbet biliniyor. Biriilerine, "aslında federasyon da olur, federasyon geleceğin siyasal biçimidir," dediği de. Ama Kürdistan'a, onun zengin kaynaklarına dayanarak 21. Yüzyılı Türklere hediye etmek isteyen de odur. Özal gibileri onu da söylerler bunu da; onlar için önemli olan gerçekte ne damarlarındaki Kürt kanı, ne de Türk kanıdır -onlar böyle şeylere metelik vermezler; onların tutkusu para ve makamdır..

Biz damarında kanımızı taşıyıp da anamızı ağlatan nicelerini gördük! Bu diyardan nice Hızır Paşalar gelip geçti..

Diğer yandan, sömürgeci rejimin temsilcileri, bu tünel açılışı vesilesiyle birkez daha yaptıkları nurlu ufuklar edebiyatına karşılık, bu bölgedeki gelecekleriyle ilgili olarak gerçekte oldukça umutsuz bir konumdadırlar. Özal'ın mesajına yansıyan "birlik-beraberlik" tiradının da nedeni budur. Onlar, halkımıza karşı izledikleri inkar ve terör politikası yüzünden tam bir çıkmaza girmişlerdir. Diyarbakır olaylarının dev gölgesi Urfa'daki zorlama törenlerin üstüne çökmüştür. Bugün herkes için çok açık olmuştur ki Kürt halkı bu sömürgeci rejimi istemiyor. Bu doğaldır, kaçınılmazdır. Halkımız özgürlük istiyor. Bu gerçek belki sömürgeciler için acıdır, ama halkımızın geleceği için kıvanç vericidir.

GAP sorunu, Urfa Tüneli'nin delinmesi nedeniyle bir kez daha ısınmışken biz de GAP'a ilişkin olarak beş yıl önce, Riya Azadi'nin 50 (94). sayısında yayınlanmış, "Kürdistan Sömürgeci Yönetim Altında Kalkınmaz" başlıklı bir makaleyi yeniden yayınlamayı yararlı bulduk. Bu makale o günkü koşullarda yurt içindeki okuyucuya ulaşmadı, en azından yeterince ulaşmadı; oysa GAP'a ilişkin verdiği ekonomik ve teknik bilgiler ve onun Kürdistan'a ve Kürt halkına ne getirip ne götüreceği konusundaki görüşler bakımından tazeligiinden birşey yitirmemiştir. □□

KÜRDİSTAN SÖMÜRGEÇİ YÖNETİM ALTINDA KALKINAMAZ

“Güneydoğu Anadolu Projesi” (GAP) üzerine Riya Azadi’de birkaç kez yazdık. Son olarak 48. sayımızda “GAP Ne Getirecek, Ne Götürecek?” başlıklı bir yorum yayınladık. Konu güncelliğini korumakta devam ediyor. Geçtiğimiz ay, Özal’ın bölgeye yaptığı gezi de tam bir reklam kampanyasına dönüştürüldü. “Doğu’nun kalkınması’na ilişkin demagogiler yoğunlaştı.

Sömürgeci rejimin GAP projesine bu denli önem vermesi ve onun, burjuva partileri ve liderleri arasında bir parsa toplama aracına dönüşmesi anlaşılır birşeydir. Sömürgeci rejim, gerçekten de, Kürdistan’ın bu parçasına, Harran Ovası’na, onların deyişle “Güneydoğu”ya yönelik olarak bir ekonomik çıkarma yapmakta, buraya yüz milyarder harcamaktadır. Onların bu projeden bekledikleri, ekonomik ve sosyal alanda, çok şey var.

Bu proje ile Fırat ve Dicle ırmakları üzerinde 15 barajın ve 18 hidroelektrik santralının inşası planlanmıştır. Proje gerçekleştirildiği zaman Türkiye’nin elektrik enerjisi bugünkü 22 milyar kilovatsaatın iki katına çıkacak. 18 milyon dönümlük arazi sulanacaktır. Böylece, tarım teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, bölgede tarımsal üretimin 10-15 kat, hatta bazı uzmanlara göre 20 kat artması bekleniyor. Bu alanda yılda 100 milyon ton patates, 35 milyon ton pamuk, 65 milyon ton çeltik, 55 milyon ton şeker pancarı elde edilebileceği hesaplanıyor. Projenin Türkiye ekonomisine katkısının 1985 fiyatlarıyla, yılda 500 milyardan fazla olacağı belirtiliyor. Böylece, proje tamamlanıp sonuçlarını vermeye başladığı zaman, sömürgeci rejim, yaptığı masrafları iki yıl içinde çıkarabilecektir.

Bu büyük projenin Kürt halkı ba-

kımından yaratacağı sonuçlar üzerinde 48. sayımızda durmuş ve “Güneydoğu’nun kalkınması”, “bölge halkının yüzünün gülmesi” üstüne söylenenlerin boş demagoji olduğunu belirtmiştik. Son gelişmeler üzerine bu konuya birkez daha eğilmek gereğini duyduk.

Bölgenin Kalkınması İçin Ekonomik Alanda Ne Yapılmalıdır

Bu projenin Kürdistan’ın bu bölgesinin kalkınmasına hizmet etmesi için ekonomik alanda şunların yapılması zorunludur. Bölgede alt yapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, sanayileşme ve köklü bir toprak reformu.

Sanayileşme olmadan, buradan elde edilen enerjiden yalnızca Batı’nın yararlanacağı açık. Keban barajında olduğu gibi. Oysa sömürgeci rejimin, gerçekte, Kürdistan’ı sanayileştirmek için ciddi bir planı ve amacı yoktur. Elde edilecek enerji “Doğu” yani gerçek adıyla Kürdistan için değil, Batı içindir. Taşınıp götürülecek ve uzmanların belirttiği gibi bir bölümü de (yüzde 25’i) enerji nakil hatlarında telef olacaktır.

Sömürgeci rejim, şimdiye dek, yalnızca sömürü amacıyla Kürdistan’la ilgilendi ve bugün de ilgisinin nedeni, amacı odur. Kürdistan’da madencilik, orman, enerji alanında yaptığı tüm yatırımlar, yalnızca ülke kaynaklarımızın sömürülmesine, yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin talanına yöneliktir. Yatırımların bir bölümü ise, sömürgeci rejimin halkımızı boyunduruk altında tutmak için inşa ettiği askeri üs, kışla, hükümet binaları, karakol ve zindanlardır. Kürdistan’da bir tek fabrikanın bile olmadığı iller var; ama, geniş bir veya birkaç ceza-

evi olmayan il yoktur. Bunlar elbet, kalkınmaya yönelik yatırım değil, halkımızı zincire vurmaya yönelik masraflardır.

Sömürgeci rejimin ve hükümet partilerinin, daha çok halkın gönlünü hoş etmek ve oy toplamak için, üretime yönelik yaptıkları birtakım fabrikalar ise, gerçekte göstermeliktir. Örneğin Tunceli’ye sözde bir “yem fabrikası” yapıldı. Küçük bir okul binası kadar yer tutan bu “fabrika” yalnızca bından ibaret kaldı. Onun ne makineleri, ne hammaddesi, ne işçileri var. Öylece bomboş duruyor. Bingöl’de de böylesi, işçisi ve sütü olmayan bir “Süt fabrikası” kurulmuştur!

Tam da Özal’ın şatafatlı GAP serferi günlerinde, gazeteler, Diyarbakır yöresindeki bu türden naylon fabrikaları gündeme getirdiler. Ergani Çimento, Diyarbakır Yağ, Lice Salça, Diyarbakır Sigara “fabrikaları” bu türden çalışmayan, adı var kendi yok fabrikalar. Bunlar “işsizlikten” kapanmışlar.

Harran Ovası sulanınca, tarım alanında besbelli canlanacak. Ama yörede biriken sermaye otomatik olarak bölgenin sanayileşmesine yol açarmı? Bu koşullarda kesinlikle hayır. Bu sermayenin, şimdiye dek olduğu gibi, Batı’ya akacağını tahmin etmek zor değildir. Sanayiye yoğun, limanlara yakın ve alt yapı hizmetlerinin, kalifiye işgücünün görece olarak çok daha iyi olduğu Batı, bu sermayeyi emmeye devam edecektir. Devlet politikası da bu yöndedir.

Ne daha önceki hükümetlerin, ne de sözkonusu projeyi bu denli sömürü konusu yapan Özal hükümetinin, Kürdistan’ın tümü bakımından olduğu gibi, bu yöresi için de, altyapı hizmetlerini inşa etmek, geliştirmek için bir planı ve çabası yoktur. Son yıllarda bu hizmetlerde bir gelişmeden de-

ğil, ancak gerilemeden söz edilebilir. Örneğin GAP alanına giren Diyarbakır'da 36 sağlık ocağının, ebe yokluktan kapalı olduğunu gazeteler yazdılar. Bunlara sağlık ocağı denemeyeceği açık. Çünkü ebelerin yanı sıra ne doktorları, ne hemşireleri ve sağlık memurları var. Salt Diyarbakır merkezinde bile 26 bin çocuk, okul yokluğu nedeniyle ilkokula bile gidemiyor. Diyarbakır halkı, yıllardır Dicle üzerine bir köprü yapılarak ulaşımın kolaylaştırılmasını istiyor ama bu isteği karşılanmıyor.

"Toprak Reformu" Komedyası

Köklü bir toprak devrimi yapılmadıkça, sulamaya ilişkin yatırımların da yalnızca bölgede güçlü olan toprak ağalığına ve bölgeye akın etmesi beklenen kapitalist tarımcılara yarıyaçağı, büyük çoğunluğu topraksız ya da az topraklı olan Kürt köylülerinin ise eskisi gibi ırgatlığa devam edeceği, daha büyük oranda mülksüzleşeceği ve bu yatırımların daha geniş çaplı bir göç olayına yol açacağı şimdiden bellidir.

Sömürgeci rejimin gelmiş geçmiş hükümetlerinin hiçbiri toprak reformuna yanaşmadı. Reform istemlerinin güçlenip hükümetleri sıkıştırdığı dönemlerde, köylüleri oyalayıcı kimi göstermelik girişimler yapıldı; ama toprak ağalarının engellemesi karşısında bunlar da bir sonuca ulaşmadı.

Topraksız köylülerin oranı Mardin'de yüzde 41'e, Diyarbakır'da yüzde 47'ye, Urfa'da yüzde 54'e ulaşiyor. Köylülerin diğer bir bölümü ise az topraklı. Bölgede büyük toprak sahipliği güçlü. Ziraatçılar Derneği'nin verdiği rakamlara göre bu bölgedeki 5 bin 424 köyün 596'sı bir kişi veya aileye ait. Ama bölgede toprak dağılımı bu rakamların gösterdiğinden çok daha dengesizdir. Tarım alanındaki nüfusun yüzde 4,5'ü toprakların yarısını elde tutarken, nüfusun yüzde 60'ı toprakların ancak yüzde 10'una sahip.

Özal hükümeti, bir toprak reformunu düşünmek şurda kalsın, tam da GAP seferine rastlayan günlerde çıkardığı bir kararname ile, 12 Eylül öncesi toprak reformu amacıyla kamulaştırılmış, ama bugüne kadar köy-

lülere dağıtılmamış 3 milyon dönüm toprağın 829 bin dönümünü toprak ağalarına iade etti. 2 milyon dönüm toprak ise, sulu arazide 60, susuz arazide ise 200 dönümü geçmemek üzere topraksız köylü ailelerine "kiralanacak"... İşin ilginç yanı, bunun kamuoyuna "sürpriz toprak reformu" diye propaganda edilmesidir.

Türkiye Ziraatçılar Derneği Başkanı, yaptığı açıklamada bu "reform" olayının gerçek yüzünü şöyle açıklıyor:

"Bu kararname topraksız veya az topraklı çiftçiye hiçbir şey getirmiyor. 1757 sayılı yasa uyarınca Urfa'da topraksız veya az topraklı çiftçiler için kamulaştırılan arazi toprak ağalarına iadeyi amaçlayan bu kararname, toprağın dağıtımı değil, toplanımı operasyonudur." Yine açıklamada, kiralama sistemiyle işlemeleri için toprak dağıtılacak aile sayısının 10 bin olduğu, oysa sözkonusu yörede 85 bin topraksız çiftçi ailesinin bulunduğu belirtiliyor.

Toprak ve tarım reformu eski müteşarı Saim Kendir ise bu "toprak reformu" aldatmacası ile ilgili olarak şöyle diyor:

"Kararnamenin reformla ilgisi yoktur. Bu olsa olsa karşı-reform olabilir. Daha önce devletin milyarlarca liraya sağladığı gelir artışı yapacak topraklar toprak ağalarına geri veriliyor. Sulamadan yararlanacak 7 milyon dönüm topraktan 5 milyon dönümü 120 kadar aile elinde toplanacaktır."

Tekeller Harran Topraklarını Kapatma Hazırlığında

Diğer yandan, iç ve dış tekellerin bu bölgede toprakları ele geçirmek için çabaları da hız kazandı. Bu amaçla ABD, Hollanda ve başka ülkelerin tekelleri girişimlerde bulundular. Bu yağlı börekten pay kapmak isteyenler arasında Suudi Arabistan'lı dolar babaları şeyhler de var. Daha şimdiden, Odalar Birliği ile işbirliği içinde 500 milyon dolar sermayeli "Türk-Suudi Yatırım Holding" adlı bir anonim şirket kurulmuş bulunuyor.

Anayasa Mahkemesi, Özal hükümetinin çıkardığı, yabancılara toprak

satışına olanak veren yasayı iptal etmişti. Ama hükümet, buna aldırmadan aynı nitelikte bir yasayı mayıs ayında tekrar meclisten geçirdi. Bakanlar Kurulu, "milli menfaatlere ve milli ekonomiye faydalı gördüğü hallerde" bu izni verecek. Yine yabancılara, Türkiye vatandaşlarıyla ortaklaşa, tarım alanını da kapsayan işletmeler kurmalarına ve topraklara bu yoldan el koymalarına bir engel yok.

Kapitalist şirketlerin bölgeye el atmasıyla yoksul ve orta köylülerin topraklarını elde tutamayacakları açık. Bugünkü toprak ağaları da, ya sözkonusu kapitalist şirketlere ortak olacaklar, modern tarım tekniklerine ayak uyduracaklar, ya da topraklarını kiraya veren birer rantiyere (mülkünün kirasıyla geçinen) dönüşecekler. Bir bölümü ise topraklarını kapitalist çiftçilere satın tümüyle devreden çıkabilir.

GAP ve Kürt Halkının Ulusal Kurtuluş Mücadelesini Söndürme Umutları..

Görüldüğü gibi, "Güneydoğu Kalkınma Projesi" gibi sunulmak istenen bu yatırımlar ne Kürdistan'ı kalkındıracağı, ne de Kürt halkı içindir. Gerçekte amaç, bölge akarsularından Batı'ya enerji aktarmak ve bölgeyi sömürgeci kapitalizmin bir çiftliği, tarım ürünleri deposu haline getirmektir.

Sömürgeci rejimin bu yatırımlar üstüne yaptığı bir önemli hesap daha var, o da, bu yatırımların yol açacağı kapitalist gelişmelerin bölgeyi Türkiye pazarına daha da güçlü biçimde bağlayacağı ve bunun, Kürt ulusal hareketinin -kendilerine göre- maddi temelini ortadan kaldıracığıdır. Bu rejimin, kaba terörü eleştirir görünen kimi sözde demokrat temsilcileri bile, bu projeye bölgenin kalkınacağı, kitlelerin sorunlarının azalacağı ve "ayrılıkçı akımların" artık etkili olamayacağı iddiasındadırlar.

Ne var ki bunlar boş ve temelsiz görüşlerdir. Bir kere, bu yaklaşımla bölgenin kalkınmayacağı ortada. Sömürgeci rejimin Kürdistan'a yönelik ekonomik politikası, dün olduğu gibi

bugün de sömürü ve talan üzerine kuruludur. Enerjisi Batı'ya akan santral-ler Kürdistan'da dişe dokunur bir değişikliğe yol açmayacaktır. Tarım topraklarının sulanması Kürt köylülerine mutluluk getirmeyecek. Çünkü topraklara sahip olan onlar değil, toprak ağalarıdır. Az topraklı köylüleri ise ırgatlık ve göç bekliyor.

Sömürgeci rejim, sözkonusu projeyi Kürdistan'ın bu bölgesi için bir kalkınma projesi olarak sunmakla sahtekarlık yapıyor. Halkımızın duygularını sömürüyor, onu boş umutlarla oyalamaya çalışıyor.

Diğer yandan bu projenin tamamlanması ve sömürgeci rejimin ondan beklediği ekonomik sonuçları vermeye başlamasıyla Kürdistan halkımızın ulusal kurtuluş mücadelesi maddi temellerinden yoksun mu kalacaktır? Bu da boş bir umut. Sömürgeci boyunduruk kırılıp atılmadıkça, halkımız kendi kaderini özgürce tayin etmedikçe, sömürgeci rejimin ağır sömürü ve zulüm çarkı altında ne ülkemiz kalkınacaktır, ne de ulusal direniş son bulacaktır.

Kürdistan sorununun bir yanı ekonomikse diğer yanı politiktir. Ve bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Sömürgeci rejim altında ülkemiz için kalkınma ne kadar boş bir umutsa, ulusal sömürü ve zulme karşı mücadelenin durabileceği de o kadar boştur. Sömürgeciler, dün Sivas Demiryolu'na bel bağlamışlardı; ülkemizin içlerine uzanan bu demiryolu hem Kürdistan ticaretini Batı'ya yöneltecek, hem de, ayaklanmaları daha hızlı bastırmak için onların askeri birliklerini Kürdistan'a taşıyacaktı. Bu umut boş çıktı. Şimdi Kürdistan'ın dörtbir yanında sömürgecilerin kışlaları, garnizonları var. Ordunun üçte ikisi ülkemizde mevzilenmiş. Ama bugün dünden daha tedirginler, iğne üstünde duruyorlar. Onlar, Harran'a kurmayı düşündükleri latifundiyaların da para etmediğini göreceklerdir.

Sömürgeci rejim ülkemizi sömürmekten vazgeçebilir mi? Halkımız üzerindeki zulme son verebilir mi? Halkımızın kendi kaderini özgürce tayin etmesine rıza gösterebilir mi? Onun bunu yapmaya niyeti yoktur. Tersine, ülkemize yönelik sömürü politikası, GAP örneğinde de görüldü-

ğü gibi, son yıllarda hız kazanmıştır. Halkımıza yönelik ulusal zulüm politikası da öyle. Sömürgeci rejimin terörü yıldan yıla, halkımızın ulusal hareketinin kabarmasına paralel olarak yükseliyor. Öyle olunca da ulusal hareketin durması, yavaşlaması için ne sebep var? Tersine, Türkiye Kürdistanı'nda ulusal bilinç yıldan yıla, sömürgeci zorbaları şaşkına çevirecek biçimde hız kazanıyor, geniş yığınları sarıyor. Ve bu devam edecektir. GAP projesi, sömürgecilerin kendi hesaplarına göre 2010 yılında tamamlanacakmış; ama kuşkuları olmasın ulusal kurtuluş hareketimiz bundan çok önce zafere ulaşacak.

Sömürgecilerin "ayrılıkçı, bölücü" hatta yerine göre "vatan haini ve eşkiya" diye niteledikleri kurtuluş güçlerimizin ve halkımızın ne istediği açıktır. Biz, ülkemizin gelişmesine, halkımızın ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyinin iyileşmesine hizmet edecek hiçbir yatırıma karşı değiliz; tersine, bunu istiyor ve bunun için mücadele ediyoruz. Ama sömürgeci rejimin amaç ve planlarının bu olmadığını biliyoruz.

Sömürgeci rejimin yaptığı, dün olduğu gibi bugün de, ülkemizin kaynaklarını sömürmek, halkımızı zorla asimile etmek, köleleştirmek, ortadan kaldırmaktır. Bu politika Kürdistan'da ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeye yol açmaz; tersine yoksulluğu derinleştirir, halkımızın maddi ve moral gelişimini önler.

Ülkemizin gelişmesinin yolu, en başta ülke kaynaklarımızın, ülkemizin gelişmesi yolunda değerlendirilmesidir. Bu tür yatırımların, Kürdistan'da ciddi olumlu değişikliklere yol açması için öncelikle bir toprak devrimi ile büyük toprak sahipliğine son verilmeli, topraksız ve az topraklı Kürt köylüsü toprağa kavuşturulmalıdır. Gelişmenin önünde bir ayakbağına dönüşen feodal ve öteki pre-kapitalist ilişkilerin çözülmesi, köylünün toprak ağalarının, şeyhlerin, aşiret reislerinin baskısından kurtulması bununla mümkündür. Elbet bu yetmez. Tarımda beklenen gelişmenin sağlanması için köylüler kooperatiflerde biraraya gelmeye teşvik edilmeli, modern tarım araçlarıyla desteklenmeli, çağdaş yöntemlere

alıştırılmalıdır.

Bölgenin sanayileşebilmesi için, tarım, ticaret ve hizmetler sektöründe biriken sermayenin Kürdistan'da kalması, sanayi yatırımlarına dönüşmesi için tedbirler alınmalı, ciddi bir plan yapılmalıdır. Kürdistan'da alt yapı hizmetlerine hız verilmelidir. Halkımızın öğrenim ve kültür düzeyinin yükselmesi için ciddi çabalar gösterilmelidir.

Sömürgeci rejim bunu yapabilir mi? Böyle bir şeyi düşünmek bile gülünç olur. Besbelli biz, bütün bunların gerçekleşmesini, Kürdistan'a el koymuş, halkımızı zincire vurmuş, yoksulluğa, geriliğe itmiş sömürgeci güçlerden beklemiyoruz. Sömürgeci rejim halkımızın düşmanıdır ve kurtuluş için, öncelikle sömürgeci boyunduruğunu kırmak zorunludur.

Ülkemizin ve halkımızın ekonomik kurtuluşu, gelişimi, kaçınılmaz bir biçimde, politik kurtuluşa bağlıdır. Halkımızın özgür ve mutlu olmak için sömürgecilere ihtiyacı yoktur. Yüzyıllardır yabancı boyunduruğunun acısını çekmiş, zulmü, haksızlığı yaşamış Kürt halkı, aydınından çobanına kadar bu gerçeğin bilincindedir. Nazım'ın şiiriyle söyleyelim:

Can verecekse bile ölen öküzümüze
sömürgeciyse eğer
görünmesin gözümüze!

Halkımız da her halk gibi özgür olmak, ülkesinde kendi söz sahibi olmak istiyor. Özgür uluslar ailesinin eşit, onurlu bir üyesi olmak istiyor. Bu haklı dava için kavgamız zafere kadar devam edecek.

Elbet, kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin bu gerici, baskıcı, yoz rejimi, yalnız Kürt halkına değil, Türk halkına da mutluluk getiremez, onun da sorunlarını çözemez. O, Türk işçileri, emekçileri, aydınları için de acımasız bir sömürü ve baskı rejimidir. Bu nedenle kavgamız, onların özgürlük, demokrasi, sosyalizm için verdikleri kavgaya ortaktır.

Bu gerici, sömürücü rejime karşı omuz omuza savaşaacağız ve kazanacağız.

□□□

STÊRKEK XWURICÎ JI EZMANÊ DIYARBEKIR

• Kaleciwan

Dinya bîndesta tum tari ye. Taristan û zilûmat e. Her û her lî wan sev e. Roj lî welatên bîndest nade der. Heya kû ew welat û millet nîrê koledariyê û sitemkariyê û zordestiyê rakin. Wexta ku welat azad û rîzgar dîbin, wê gavê şeva wan a tari, qedera wan a qirêj, dadige-re; ronahi û tirêjên rojê dîdîn seranserê welat...

Jî ber ku dinya bîndesta her dem taristan e, ezmanê bîndesta dî van şevên tari da bî stêrkan dîxemilîn. Hîngî ku tarîti kûr dîbi, wîsa jî ronahiya stêrkan gumreh dîbi; stêrk dîçîrisîn, geş dîbin, şewq û şemala xwe dîdîne çiya û zozanên bîlînd, deşt û beriyên fire, newal û zeribên kûr û keredeng. Lî nezaran, lî berwaran, lî gir û mesil û diyaran, lî rez û bostan û beyaran, dî şevên tari da mirov hîşmet heyran e ku temaşa van stêrkan bike.

Şevên tari giran in, zor in, asteng in û dirêj in. Dî van şevan da hewesa merivan bî stêrkan tê. Meriv hêviya xwe bî wan tine. Guman û hêviya mirov xurt dîkin. Mirov dîzane jîyan heye. Dî kûraniya şevê da meriv hem riya xwe bî wan derdixê û hem jî bî ditina van stêrkan wextê xwe dîpive. Çavê mirov lî wan e, heya ku stêrka sibê dîde der. Helbestvanê Kurd, Tirêj ê nemir, 60 sal berê dîbê: "Stêrka sibê fereca xêrê ye, ne dûr e..." Em jî iro dibînin û baş dîzanin ku fereca xêrê ne dûr e.

Belê bî rasti ev şeva tari, asteng, tengazar û bê melêz gelek domkir. 200 sal in ku çavên me lî asimanê bê stûn e û lî ber çavên me, stêrk dîxwûricîn. Diroka me ya dewlemend û netewayê Kurd ê qedim, bî sed sal û hezar sala pûç nabe û

hêvi û gumana xwe qut nake.. Kurd 200 sal jî 2000 sal jî dîkarin lî ber xwe bîdîn û xwe jî neyarên xwe ra nîzîm nekîn.

Kurd, jî stêrkan ra dîbêjin "Stêrk û Pêr." Belki jî stêrkên mezin ra stêrk, jî ên biçûk ra pêr, yan jî "Pêwir" dîbêjin. Wek serdar û leşker. Çiya miya, dar û ber û ên ditir. Nav lî stêrkên mezin danine. Wek Komka Sêwiya, Termê Vaji, Stêrka Karwankuj, Qurix ên dîn...

Gundiye Kurdistanê vê yekê baş dîzanin, dî şevên tari da mirov hew dîbine ku jî kûraniya ezmana stêrkek xwûricî. Stêrk jî ezman dîgingîrîn, kaş dîbin, heya ku jî ber çavên mirov wînda dîbin. Ev bûyer mirova mehzûn dîke. Lî herema me dibê "qenceke Xwedê mir." Bive nevê valayiyek dîkeve dîl û bedena mirov. Gelo çima? Belki dî van şevên tari da hîngî ku mirov mihtacê ronahiyê ye, mihtacê hevaltîyê ye, ev dilê-şî jî ber wê ye...

Vedat Aydın, stêrkek jî wan stêrkên bî nav û deng bû. Wek

stêrka sibê, fereca xêrê bû. Gelê Kurd, rê û rêzîka xwe pê dîdita. Sebir û hewesa xwe pê taniya. Guman û hêviya xwe pê xurt dîkîra. Vedat, ezmanê me dîxemilînda. Rewşa welatê me bû. Egid bû. Mêrxas bû. Şeva me ya tari ronahi dîkîra. Lî ezmanê me dîçîrisiya... Dilê me geş, jîyana me xweş dîkîra Vedat. Bir û baweriya me pê xurt dîbûwa. Jirek bû, dîlovan bû, bawermend bû Vedat..

Stêrka me xwûricî. Stêrka me çû ava. Stêrka me jî ezmanê Diyarbekir ket. Dilê me êşa û dî bedena me da valahiyek kûr çêbû.. Dilê me jar û bîrina me xedar û dijwar kir Vedat.

Belê hêviya me qût nebû. Tucaran gumana me qût nabi. Lî ezmanê me bî hezaran stêrkên bî nav û nişan dîçîrisîn. Şewq û şemalê dîdîn çar kenarê welat.

Vedat, pîr mesajan da gelê Kurd. Yek jî wan mesaja zîmanê zîkmaki bû. Lî ser vê yekê gelek îrsar dîkir û dîgot: "Zîmanê me, hebûna me ye. Em bê zîman ne tu tîşt in." Jî ber vê yekê mîn bî vê kurmanciya xwe ya nivco, bî zîmanê kurmançî nivîsi. Da ku Vedat jî mîn nexeyide. Vedat Stêrka Gelawêj bû. Ciyê wi xweşmêri lî cem şehidên nemir e...

Em Kurd, te jî bîrnakîn Vedat. Dî dilê me da wê her bîji. Mîletê Kurd gelek qedrê te zani. Serê xwe rake, lî serhîldan û berxwedana Diyarbekirê û seranserê gund û bajarên Kurdistanê mêze ke. Tu jî welatê xwe ra bûyi Fereca Xêrê Vedat... Sonda me mîrîn e. Lewra ku mîrîn dî vê rê da gelek xweş û ciwan e. Jîyan bo bîndestan ne jîyan e...

RESMİ İDEOLOJİNİN SUNDUĞU GERÇEKLER KÜRT ULUSAL DEMOKRATİK HAREKETLERİ

– IV –

Nesimi FIRATLI

Kürt Teşkilât – ı İctimaiye Cemiyeti'nin Bildirisi

Sevr Andlaşması imzalanır imzalanmaz, onaylanmasını ve Anadolu'da başlayan millî hareketin sonucunu beklemeden İstanbul'da Kürt Teşkilât – ı İctimaiye Cemiyeti (Kürt Toplumsal Örgütlenme Derneği) Başkanı Emin Ali Bedirhan 7 Haziran 1920 tarihinde Vakıf gazetesinde şu bildiri yayımlamıştır:

"Bu ana kadar büyük Müttefik Devletlerin ve bu arada Büyük Britanya (İngiltere) Devletinin hak ve adalet duygularına güvenerek ve Kürt ulusunun iradesine dayanarak ve Allah'ın da yardımıyla ulusal emellerine kavuşmaya çalışan Kürt aydınları ve önderleri tarafından Barış Konferansı'nın son kararıyla da siyasal varlığı onaylanan Kürt yurdunda, yüzyılın gerektirdiği her türlü toplumsal kurumlaşmayı ve örgütlenmeyi gerçekleştirmek üzere "Kürt Teşkilât – ı İctimaiye Cemiyeti" adıyla bir dernek kurulmuştur. Dernek tüm birimleriyle Kürt toplumsal birliğinin özgürlük ve refahı üzerine kurulmuş olarak Kürt ulusunu milletler topluluğu içinde hakka riayetli ve hakkına riayet ettiren ve özellikle doğal ve ulusal sınırları içerisinde komşularıyla barışçı ilişkilerde bulunan anlayışlı ve aydın bir uygarlık ve insanlık parçası halinde yükseltmeyi temel amaç olarak görüp, bu amaca uygun Kürt kuruluş ve örgütlerinin de yardımlarını sağlamıştır. Kürt Teşkilât – ı İctimaiye Cemiyeti'nin bugünkü üyelerinden bir bölümünün, önceden üyesi bulunup programının uygulanmasından ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı terkettikleri Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin 15 Mart 1920 tarihine ve Kürt Millet Fırkası'nın (Kürt Ulus Partisi) son zamanlara kadar izlediği amaç dışında olmayarak Kürt ulusunun bugünkü ve gelecekteki mutluluğu ve emellerinin gerçekleşmesi uğrunda çaba harcamayı görev ve zorunluluk sayan bütün insanlıkseverlerin, yurtseverlerimizin ve soydaşlarımızın meşru ve insanî olan bu çalışma

yolunda (mücadelede) Derneğimize yardımlarını ve katkılarını esirgemeyeceklerine güvenimiz tamdır." (46)

Kürt Teşkilât – ı İctimaiye Cemiyeti
(Kürt Toplumsal Örgütlenme Derneği)
Başkanı Emin Ali Bedirhan Bey.

Dereyi görmeden paçayı sıvayan babadan kalma ayrılmacı Bedirhaniler (47) halen dahi paçaları sıvalı vaziyette ucu bucağı olmayan yollarda boşyere koşmaktadır.

Sevr Andlaşmasının Kürtlere umut veren maddelerinin öngördüğü siyasi durumları gerçekleştirebilmek için faaliyete geçen Kürtçüler, İstanbul'da

Kürt Teşkilât - İctimaiye Cemiyeti'ni kurmakla birlikte, ortada kalan Musul sorununu kendi lehine çözmek isteyen yabancı bir devletin teşviki ile Doğu ille-rimizde faaliyet ve harekete geçmişlerdi. (48)

Kürdistan'a Heyet Gönderiliyor

Serbestî Gazetesi'nin 1 Mayıs 1919 tarih (49) ve 482 sayılı nüshasında; "Kürdistan Teâlî Cemiyeti merkezinde dün yapılan toplantıda yönetim kurulu Kürdistan'a Kürt aydın ve düşünürlerinden oluşacak bir aydınlatma heyeti göndermek üzere görüşmelerde bulunmuştur. Kürdistan'a gidecek olan bu heyet Kürtler'e nasihatlerde ve aydınlatmada bulunarak mevcut durumun nazikliğini ve önemini anlatacak ve bu durum karşısında izlenmesi gereken hareket biçimini belirleyecektir. Söz konusu heyet, Kürdistan'ın büyük şehirlerinde çalışmalarını sürdüreceği gibi oluşturacağı yerel heyetleri de kasaba ve köylere yollayarak aynı görevlerle görevlendirecektir. Bu yolla Kürdistan'ın en ufak köyüne kadar içinde bulunan durum anlatılmış ve halk aydınlatılmış olacaktır." şeklinde yapılan açıklamayı gözönünde tutan Hükümet (50), çok geçmeden bu Derneğin Doğu illerine gönderdiği adamlarını yakalayıp cezalandırmıştır.

Kürdistan'a Gönderilen Muallim Hamza'nın Çalışmaları ve Yargılanması

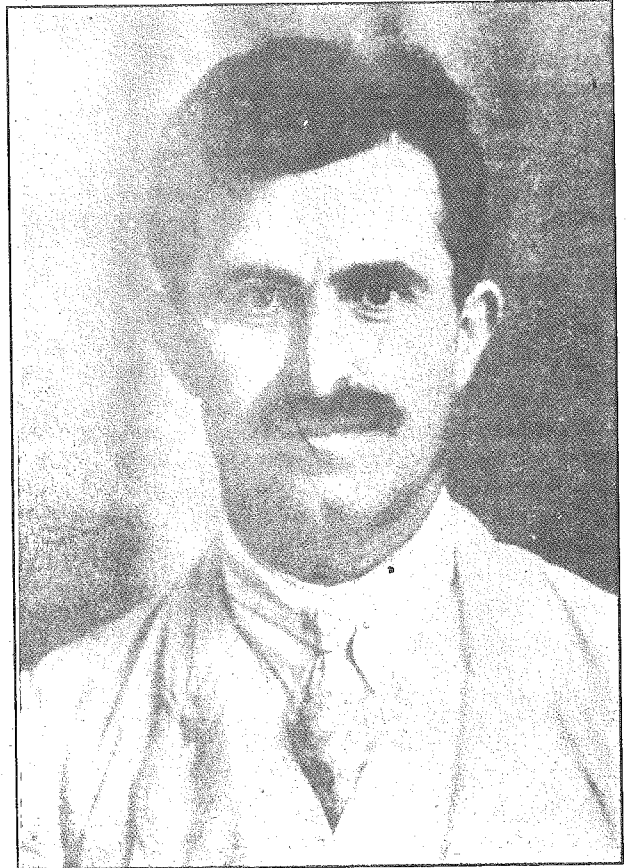
Söz konusu Kürt aydınlarından Mardin yöresine gönderilmiş olan "Mem û Zîn'in yayıncısı Muallim Hamza'nın çalışması dikkat çekicidir. (51)

1892 yılında Van vilayetinin Gevaş kazasının Müküs nahiyesinde doğmuş olan Hacı Bekiroğlu Muallim Hamza, Mütarekeye kadar Üsküdar'ın Ömerli kazasında ilkokul öğretmenliğiyle meşgul bulunuyordu. Mütareke sırasında Kürt milliyetçilerine katılarak Kürt şairlerinden Ahmedê Xani'nin Mem û Zîn adındaki kitabına bir önsöz ekleyerek yayımlamak suretiyle Kürt kahramanları sırasına geçmiştir. (52)

Hamza, evlenmeden önce almak istediği kıza (Bir sîma - yı iffet ve ismete) diye yazdığı 25 Nisan 1919 tarihli mektubunda; "Ben Kürdüm, Kürtlük ve Kürtler için her şeyi feda etmiş ve etmekteyim, kendimi çok çetin görevler karşısında bilirim"

demisti.

Bu mektubundan sonra evlenen Hamza, gönderildiği göreve büyük bir coşkuyla koşmuş ve Mardin'e ulaştığında eşine yazdığı 4 Temmuz 1919 tarihli mektubunda da, "Mardin'e vardığımda yurt kokusu güzel güzel kokmaya başladı. Kürt şarkıları, Kürt ezgileri kulaklarımda çınılıyordu. Çocukluk yıllarının eski duygularıyla gençlik döneminden kalma uygar değerler arasında mücadele başladı. Türlü türlü hallerde Diyarbakır'a geldim. Yalnızca Kürt olduğum için ve Kürdistan Teâlî Cemiyeti'ne mensup bulunduğum için hükümet beni gözaltına aldı. Buradan çıkarsam Harput'a gideceğim. Tutukluların çoğunluğu ölümcül bir yaşam sürdürmekteyseler de pek sessiz ve uyumlu görünmektedirler. Kürtçe şarkıların ne kadar hoşuma gittiğini bilirsin. Akşama kadar oyunlar, şarkılar, eğlenceler... Bana mektup yazar-san Cemil Paşazâde Kasım Bey aracılığıyla yaz." demıştır.

Mem û Zîn'i 1919'da bir önsözle yayımlayan "Hetavê Kurd" Gazetesi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Muallim Hamza Bey

Hamza, yazdığı 8 Ağustos 1919 tarihli mektubunda karısına "Kraliçe Hazretleri" diye hitapta bulunuşuna bakılırsa, şaşkının seyahata çıkarken, gelecekte Kürdistan Kralı olmayı düşlediği ve karısına da böyle bir umut vermek istediği anlaşılmaktadır. (53)

Hamza'nın bir nasihatçı ve aydınlatıcı olarak gittiği Mardin'de müstakil bir Kürdistan'a vücut vermek için çalıştığı haber alınarak, Diyarbakır'da zabıtaca yakalanmış ve Diyarbakır Savcılığınca hakkın da 8 Kasım 1919 tarihli ve 614 sayılı iddianâme düzenlenerek Mardin Mahkemesine gönderilmiştir. Bu iddianâme'yi aynen veriyoruz.

Muallim Hamza Hakkında İddianâme

"1919 yılı Haziranının üçüncü günü İstanbul'dan hareketle Mardin'e ve Mardin'den de Diyarbakır'a gelerek buldukları yerlerde Doğu Vilâyetlerinde İngiliz himayesi altında müstakil bir Kürdistan kurulmasına ve Türk memurların uzaklaştırılmasına teşebbüs edilmesinden dolayı tutuklu sanık, başkent İstanbul'da yayımlanan *Jîn Dergisi* sorumlu Müdürü ve Kürdistan Teâli Cemiyeti Genel Merkezi'nin İdare Müdürü, Van ilinin Müküs nahiyesi ahalisinden Bekir oğlu Hamza efendi hakkında Diyarbakır Merkez Savcılığınca yapılan savcılık soruşturması ve diğer kanuni işlemler üzerine ve Savcılık makamınca düzenlenip gönderilen 614 numaralı ve 8 Kasım 1919 tarihli yazıda belirtildiği üzere; sanık Hamza Efendi İstanbul'da yayımlanan *Jîn gazetesi* nin sorumlu müdürü ve Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin İdare Müdürü olduğu halde, yalnız güya İstanbul'da karşılaştığı Harput Valisi Galip Beyin teklifi üzerine edindiği bir belgeyle adı geçen Derneğin delegesi sıfatıyla Mardin'e ulaştığında bazı özel yerlerde ve özellikle Mardin sancağında halk arasında tanınmış olan eşraftan Abdülkadir Paşa'nın selamlığında hazır bulunan adigeçen ve diğer kişiler karşısında, Kürtlerin oturduğu vilayetlerimizin birleşerek İngiliz himayesi altında bağımsızlık ilânından başka çare kalmadığını ve bunun da zamanı geldiğini anlatarak, halkı bağımsızlık ilânına teşvik ettiği ve genelde Türk memurlarının da görevden uzaklaştırılacaklarından söz ederek, İngiliz yönetim ve korumasını överek savunurken, Osmanlı yönetiminden hoşnutsuzluğu dile getiren ileri-geri sözler sarfettiği,

Mardin eşrafından Abdülkadir Paşa ve Bitlis Defterdar Vekili Siirt Muhasebecisi Hakkı Beyin ihbarları ve Mardin Mutasarrıflığının şifre - telgrafı kapsamı ve kendi ifadesi ve yine kendi düşünceleri olduğunu itiraf ettiği bir yazılı kâğıtta emeli olan bağımsızlığın kazanılacağına inandığını belirten bazı notlar içeren ve bu notların birinde (çiftlik işleri bozulmuşsa da Tanrı'nın yardımıyla yoluna konulacaktır) cümlesini kullanması ve Diyarbakır Lisesi Arapça Öğretmeni Abdülmecit Efendiye gönderdiği 16 Mart 1919 tarihli mektubun bazı kesitlerinin amaçladığı bağımsızlığın gerçekleşmesine çalışılması için öneri ve yönlendirme niteliğinde olması ve beraberinde birçok Türkçe ve Kürtçe yazılmış bildiri götürüp Diyarbakır'a ait bölümünü Cemil Paşazade Kasım Bey'e verip diğerlerinin dağıtılmadan önce ortaya çıkması gibi kanıtlar ve belirtilerle anlaşılmış ve hatta ceza Kanununun 54. maddesi ekinin genelde idamı öngören fıkrası hükmüne uygun bulunmuş ve bu nedenle adı geçen Hamza Bey, işbu hainlik fiilinin faili olmak üzere suçlanmıştır." (54) 20 Kasım 1919.

Muallim Hamza, İstiklâl Mahkemesince 15 yıl kürek cezasına çarptırılmış ve bu cezasını Kastamonu Hapishanesinde geçirmesine karar verilmiştir. (55)

Rapor Sahibinin (Sonuç) Yorumu

Padişah'ın ihanetine rağmen Anadolu'da kurulan milli hükümetin orduları öncelikle Ermeniler'i yenip (56), Erivan'da kurulmuş bulunan Ermeni hükümeti ile Gümrü Anlaşmasını imzalayarak, Ermeniler'i Türkiye'den olan toprak taleplerinden vazgeçirmiş olduğu gibi, Anlaşmanın kabulüne bizi zorlamak için kendisine verilen İzmir ve dolayları sınırlarını aşarak Anadolu'yu istilaya başlayan Yunanlılar'ı da mağlup ederek Büyük Millet Meclisi'nin çizdiği sınırlar (57) içinde kalan gerçek ve sonsuza kadar gidecek Türk vatanını kurtarmıştır.

Bu galibiyetten sonra imzalanan Lozan Konferansı'nda da bir "Ermeni yurdu" kurulması ve azınlıkların haklarını kontrol etmek üzere İstanbul'da bir komisyon kurulması konusunda Lord Kürzon'un önerisine karşı İsmet Paşa Hazretlerinin, böyle bir komisyonun kurulmasının Türkiye'nin bağımsızlık ve özgürlüğüyle bağdaşmadığını ve azınlıklar soru-

nunun yabancıların elinde bir araç olmasına hiç bir zaman izin verilmeyeceğini sert bir dille söylemesi üzerine, devletler bu noktalar üzerinde durmamışlar ve Lozan Konferansı'nda bunlar bir daha sözkonusu da yapılmamıştır. (58)

Şurasını da özellikle vurgulamak gerekir ki, Millî Mücadele'nin devamı süresince Kürtler; Türk kardeşleriyle birlikte bütün cephelerde yanyana ve Türk yiğitlerinden farksız bir kahramanlıkla sonuna kadar mücadeleye katılıp, zaferin kazanılmasına candan yardım etmişlerdir. (59) Bu da, Kürtlerin çoğunluğunun Kürt Teâli Cemiyeti yöneticileri ile Şerif Paşa gibi kimselerin görüş ve amaçlarına katılmadıklarını göstermiştir. (60)

Dipnotlar ;

46 - Seyit Abdülkadir'in liderliğindeki Kürdistan Teâli Cemiyeti içinde, S. Abdülkadir'in kimi tutumlarını beğenmeyen Bedirhanîler öncülüğündeki grup, adı geçen Dernekten ayrılarak bu Derneği kuruyorlar.

47 - Resmi görüşün bu yaklaşımıyla ilgili değerlendirme yapmaya gerek görmüyoruz. Çünkü Bedirhanîler Kürt ulusal hareketiyle adeta özdeşleşmişlerdir.

48 - İsmet Paşa'nın da Lozan'da kabul ettiği gibi, nüfusunun çoğunluğu Kürt olan Musul'un kurulacak Kürdistan'a bağlanması için çaba göstermek son derece doğalken ve bu çalışmalar daha 1919'da başlamışken, resmi kalemler sorunu götürür Şeyh Sait İsyanı'na bağlar ve o gün-bu gündür ağıtlar yakarlar, başka bir deyişle "ağıtlama" yazarlar.

49 - Dikkat edilirse bu tarih, M.Kemal'in Anadolu'ya çıktığı 19 Mayıs 1919'dan öncedir.

50 - İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti amaçlanıyor.

51 - Birçok Kürt örgütünde yer alan yayımcı, yazar ve gazeteci bir yurtsever aydın olan Muallim Hamza, başlıbaşına bir inceleme konusudur.

52 - Bilindiği gibi bu yayın İstanbul'da 1919'da yapılmıştır.

53 - Yorumun böylesine ne denebilir?..

54 - Müttefik Devletlerle Osmanlı Devleti arasında "Kürdistan Devleti" kurulmasına ilişkin Andlaşma imzalanıyor. Kürt aydınları da bu doğrultuda çalışma yürütünce "vatana ihanet" suçlamasıyla idamla yargılanıyorlar. Bu tutum, Osmanlı yönetiminin politikasına ilginç bir örnek oluşturuyor.

55 - Şark İstiklâl Mahkemesi'ndeki yargılamalar için bkz. Doç. Dr. Ergun Aybars: **İstiklâl Mahkemeleri**, Cilt 2, 1982 ve Doç. Dr. Mete Tunçay: **Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurul-**

ması (Takrir-i Sükûn böl.) Ank. 1981; **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans. İstiklâl Mahkemeleri Md.**

56 - Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen 1917 Ekim Devrimi'nden sonra sosyalist yönetim, kendi isteğiyle, Çarlık ordularının işgal ettiği topraklardan çekilmiş ve Kemalist harekete destek vermiştir. Yani iddia edildiği gibi savaş sonucunu bir "galibiyet" sözkonusu değildir.

57 - Ankara'daki Millet Meclisi'nin çizdiği "Misak-ı Millî" sınırları ile son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın çizdiği sınırlar aynıdır ve Musul, Kerkük dahil birçok bölgeyi de içine almaktadır. Oysa, Lozan'la bu gerçekleşmediği gibi, Ağrı İsyanından sonra Türkiye-İran sınırı yeniden değiştirilmiştir. (Misak-ı Millî'nin gerçek boyutları konusunda bkz. Mete Tunçay: **Misak-ı Millî'nin 1. Maddesi Üstüne**; Birikim Der. Sayı: 18/19 ve Prof. Dr. Nejat Kaymaz: **TBMM'de Misak-ı Millî'ye Bağlılık Andı İçilmesi Konusu**, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 19, 20, 21, 22, 23)

58 - Lozan Konferansı'ndaki görüşmelerin ve tartışmaların ayrıntısı için bkz. Prof. Dr. Seha L. Meray: **Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar/Belgeler** 8 Cilt, A.Ü. SBF Yay. 1969-1973

59 - İsmet İnönü de "Hatıralar"ında şu sözlere yer verir: "Sevr Muahedesi ile Kürtler, Türkler gibi kendi vatanlarını tehlikeye maruz gördüler. Çünkü Sevr Muahedesi hükümlerine göre, Doğu Anadolu'da Ermenistan hududu bitişğinde bir Kürdistan devleti kurulacaktı. Kürtler, Türk vatanının kendileriyle beraber, bilhassa Doğu'da, Ermeni tehlikesine maruz kalacağını biliyorlardı. Milli Mücadelenin devamınca canla başla beraberlik gösterdiler. Sonra, Lozan Muahedesi yapılırken de Kürtler vatansız olarak Türklerle beraber bulunmuşlardır. Kürtler, Ermeniler gibi Lozan'a gelip bize müracaat etmediler. Hatta biz Lozan'daki konuşmalarımızda milli davalarımızı 'biz Türkler ve Kürtler' diye bir millet olarak müdafaa ettik ve kabul ettirdik." (İ. İnönü: **Hatıralar**, 2. Cilt, Ant. 1987, s. 202)

Kürtler'in anti-empyalist bir yönelişle başladığı mahalli gerilla hareketleri ve daha sonraki ortak mücadelesi, resmi ideoloji mensuplarınca hep, Kürtler'in hiç bir ulusal-demokratik talepte bulunmadığı biçiminde algılanmış daha doğrusu böyle yansıtılmıştır. Oysa gerçek bu değildir. Çünkü bu aşamada çeşitli platformlarda verilen sözler karşısında umutlu bir dayanışma ve bekleyiş, ancak umutların boşa çıkmasından sonrasya bir dizi ayaklanma sözkonusudur.

60 - Raporunun başka bölümlerinde 1925'ten başlayarak birçok Kürt ayaklanmasına yer veren rapor sahibi, her defasında bu hareketleri kötüye yorarak tipik bir "resmî ideoloji bağımı" konumuna düşüyor. Ancak gerçek toplumsal yaşamdan alınan belge ve kanıtlar, her defasında bu kesimin kendisiyle çelişmesine yolaçıyor.

"HALKIMIZIN KURTULUŞ MÜCADELESİNDE DİL VE KÜLTÜR ALANINDAKİ ÇALIŞMALARIN DA ÖNEMİ BÜYÜKTÜR"

A. Xoşnav'ın, 13 yıla yakın bir süreden beri yurtdışında Kürtçe yayın yapan Roja Nû yayınları yönetmenlerinden X. Lezgin ile yaptığı söyleyişiyi okuyucularımıza sunuyoruz.

□ *Isterseniz söyleyişimize Roja Nû'nun yayın hayatına ne zaman ve hangi şartlarda başladığını sormakla başlayalım.*

□□ Roja Nû, yayın hayatına 1978'de başladı. Bilindiği gibi o yıl Türkiye'de "Roja Welat" gazetesi çıkıyordu. Ülkemizde ulusal ve sınıfsal bilincin yayılmasında bu gazetenin çok büyük katkısı oldu. Roja Welat, sömürgecilerin ağır baskılarına ve engellemelerine rağmen Kürtçe yayın yapıyordu. O ilk kez geniş halk kitlelerine Kürt dilinde de yayın yapılabileceğini kendi pratiği ile kanıtlamıştı. Kürdistan'ın en ücra köşelerine dahi ulaşabilen bu yayının yarattığı

olumlu etki, yurt dışındaki Kürdistanlı yurtsever, ilerici, demokrat işçi ve öğrencilere ve onların demokratik kitle çalışmalarına da yansıtacaktı. Ve öyle oldu. Nitekim İsveç'te 1976'da kurulmuş olan Kürdistan İşçi Derneği, 1978'de Roja Welat'tan esinlenerek "Roja Nû" isminde kendi yayın organını çıkarmaya başladı. İkinci dünya savaşı yıllarında, Lübnan'da Kamuran Bedirxan ve arkadaşları tarafından çıkarılmış olan "Roja Nû" gazetesinin ismini sürdürme istemi de bu ismin seçilmesini etkilemişti.

□ *Gerek içerik, gerekse biçim yönünden Roja Nû dergisinin*

bugüne kadar geçirmiş olduğu aşamalara kısaca değinir misiniz?

□□ Roja Nû 1983'e kadar bir haber ve yorum gazetesi formunda, ayda bir ve Kürtçe-Türkçe çıkıyordu. 43. sayıdan itibaren onu tamamen Kürtçe çıkan bir kültür-sanat-edebiyat dergisine dönüştürdük. Sayfa adeti 32 ile 40 arasındır. 8 yıldır bu şekli ile yayın hayatını sürdürüyor.

Kültür sanat ve edebiyat dergisine dönüştükten sonra, haliyle siyasi ağırlıklı, haber ve yorumlara pek yer kalmadı. Ayrıca 2 ayda bir çıkması, olayların güncelliğini yitirmeden okuyucuya iletme olanacağını da kısıtladı. Zaten öyle bir

işlevi yerine getiren yayınlar vardı. Almanya'da çıkan Dengê KOM-KAR buna örnek verilebilir.

Bir kültür sanat ve edebiyat dergisi olarak Roja Nû bugün Kürt basımında, kültür hayatında önemli bir yere sahiptir. Edebiyat dili olarak Kürtçe'nin gelişmesine, yaygınlaşmasına önemli ölçüde katkıları vardır. Roja Nû artık bilimsel, teorik, politik konularda da Kürtçe'yi anlaşılabilir bir şekilde, kolaylıkla kullanabilir durumdadır.

Dergimizin geçirmiş olduğu aşamalar kısaca bunlar. Ayrıca şunu

da belirtmek gerekir: Roja Nû'nun ilk sayıları ile şimdikiiler arasında, dizgi ve teknik yönünden de bir hayli fark var. Bu konuda da deneyim ve teknik olanaklarımız artukça, dergimizin düzeyi de giderek yükseliyor.

□ Yayın hayatına başladığınız dönemde karşılaştığınız en önemli zorluklarınız nelerdi? Bu zorlukları aşmak bakımından ne gibi gelişmeler oldu? Bugünle karşılaştığımızda zorluklar anlamında ne gibi değişiklikler söz konusu?

□□ Roja Nû, yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkçe- Kürtçe olarak yayın hayatına başladı. İlk dönemlerde yazılar Türkçe ağırlıklıydı. Bunun nedenlerinden biri, ve en önemlisi, Kürtçe yazan-çizen insanlarımızın az oluşu idi. Oysa Roja Nû'nun asıl amaçlarının başında, yasaklı bulunan, hor görülen, yok edilmek istenen dilimizin ve kültürümüzün gelişmesine ve yayılmasına katkıda bulunmaktı.

Süreç içerisinde Kürtçe yazan çizen insanlarımızın ve Kürtçe okuyabilen okuyucu sayısı artması üzerine, Kürtçe yazılara daha çok yer vermeye başladık. O zaman henüz hayatta olan büyük Kürt şahsiyetlerinden Cigerxwin ile Prof. Qanaû

zorluklar vardı. Ve bunlar önemli ölçüde bugün de vardır. Örneğin sömürgeci devletlerin asimilasyona baskılardan dolayı kaybolmaya, unutulmaya yüz tutan Kürt sözlü edebiyatımızı (halk türküleri, destanlar, masallar, şiirler vs.) derle-

mek, korumak ve gelecek nesillere aktarmak gibi bir görevimiz

var. Bu konuda çabalarımız olmasına rağmen henüz yeterli olmaktan uzak. Zengin folklor hazinemizden, yani kaynağımızdan uzak olmamız önemli zorluklar ya-

rıyor. Ama önümüzdeki yıllarda, bizzat oradaki arkadaşların yardımlarıyla bu alanda ciddi adımlar atabileceğimize inanıyoruz.

□ Görülüyor ki 13 yıla yakın bir süredir yayın yaşamınızı kesintisiz olarak sürdürmektesiniz. Kürt yayınlarıyla kıyaslandığında küçümsenmeyecek bir başarı. Derginin yanısıra Roja Nû Yayınları olarak da yoğun bir çalışma yaptığınız görülüyor. Geçen bu sürede yayınevi olarak yaptığınız çalışmalara da kısaca değinir misiniz?

□□ Evet. Halkımızın ulusal kurtuluş mücadelesinde dil ve kültür alanındaki çalışmaların da önemi büyüktür. Bu gerçeklik, bu yöndeki uğraşlarımızda her zaman yol gösterici bir rol oynamıştır. Bu anlayışla 1980 yılında "Roja Nû Yayınları" (Weşanên Roja Nû) adıyla bir yayınevi de kurduk. Yayınevimiz şimdiye kadar Kürt tarihi, dili ve edebiyatı konularında küçümsenmeyecek sayıda eser ya-

Stokholm Etnografiska Museetinde uçandan bu sergiye Roja Nû köşesi.

Kurdo'nun önemli desteklerini gördük. Ayrıca Sovyetler'deki bazı Kürt aydınlarının da Roja Nû'da Kürtçe yazmaları, bu konuda işimizi hayli kolaylaştırıyordu. Söz konusu bu gelişmeler dergimizin düzeyini yükseltirken, Kürtçe'nin yaygınlaşmasına olumlu etki yapıyor, birçok insanı bu yönde kendilerini eğitmeye teşvik ediyordu.

Roja Nû yalnız Kürtçe çıkmaya başladığı zaman artık Kürtçe yazabilenlerde önemli bir artış vardı. Bu gün çeşitli ülkelerden, Kürtçe yazma yeteneğini kazanmış, geliştirmiş pek çok arkadaşın büyük destek görmekteyiz.

Elbet Kürtçe yayım yaptığımız için polis baskısı, yayının toplatılması, hapis vs. söz konusu değil bu ülkede. Fakat yukarıda bahsettiğimiz sorun dışında, yurtdışında, yani halkımızdan uzak, asıl mücadele zemininden uzak olmamızdan kaynaklanan diğer bazı

yımlamıştır. Yayınevi olarak bu alanda ilk sırayı aldığımızı belirtmekle kof bir böbürlenme yapmadığımız, şimdiye kadar yapılan çalışmalara kısaca bakılması ile anlaşılacaktır.

Bugün pek çok kimse tarafından ifade edildiği gibi, Kürtçe yazın dili olarak son yılda yurtdışında (Avrupa'da) bir rönesans dönemini yaşıyor. Gerçekten yazın dili olarak Kürtçe, seksenli yıllarda ve bugün yurtdışında serbest bir ortam bulunca güneş yüzü gören bir çiçek gibi açılmıştır. Örneğin İsveç'te yayınevini kurduğumuz zaman başka yayınevleri yoktu diyebiliriz. Ama şimdi irili ufaklı 10'a yakın yayınevi var. Bu da bize göre oldukça önemli gelişmedir.

Yurtdışında da olsa Kürt literatürünün gösterdiği bu gelişme kendisiyle birlikte geleceğe yönelik büyük bir kültür potansiyeli yaratmaktadır. Bugünkü çalışmalar, geleceğin özgür Kürdistan'ında, Kürt kültür yaşamında oldukça önemli kaynaklar olarak değerlendirileceklerdir.

Yayınevimiz kurulduğu zaman büyük şair Cigerxwin de İsveç'te yaşıyordu. Yayımladığımız ilk kitap Cigerxwin'in "Ronak" adlı 4. divanı idi. Onun 4., 5., 6. ve 7. divanları dışında 2 ciltlik "Kürdistan Tarihi"ni ve "Kürt Folkloru" adlı derlemesini yayınladık. Bunun yanı sıra büyük Kürt dilbilimcisi Prof. Qanatê Kurdo'nun 2 ciltlik "Kürt Edebiyat Tarihi" ve "Kürt Dili Grameri" adlı eserlerini de okuyucuya sunduk. KLASİK Kürt edebiyatından Melayê Ciziri'nin Divanı, Ehmedê Xani'nin "Nûbar", Mele Ehmedê Batî'nin "Mewlud" isimli eserlerini Arap alfabesiyle yazılmış eski nushalarıyla birlikte yayınladık. Ve yine kLASİK edebiyatımızdan Feqiyê Teyra'nın "Şêx Sen'an" adlı eserini yayınlamış bulunuyoruz.

Çağdaş Kürt edebiyatından roman, piyes-dram ve şiir kitapları

var yayınladığımız eserler arasında. Dr. Nuri Dersimi'nin "Hauratım" adlı eseri (Türkçe), Kemal Burkay'ın "Yaşam ve Özgürlük" şiir kitabı (Türkçe-Kürtçe), Baran'ın "Kürtçe Dil Dersleri" ile "Alko û

Qanatê Kurdo

GRAMERA ZMANÊ KURDÎ

Kurmanci-Sorani

Weşanên Roja Nû

Baz" adlı çocuk kitabı yayınladığımız eserler arasındadır.

Dünyanın dörtbir yanına; Amerika'ya, Avustralya'ya, Sovyetler Birliği'ne, ve bütün Avrupa ülkelerine giden, dağılan yayınlarımız, kendi ülkemize zor yollardan ve çok sınırlı olarak ulaşabilmektedir.

□ *Roja Nû dergisini tamamen Kürtçe çıkarıyorsunuz. Bu çalışmanızı da yurtdışında sürdürüyorsunuz. Yurtdışında olmak, diğer bir deyişle yayını besleyecek kaynaktan uzak olmak, yayınlarınız üzerinde ne gibi etkileri var?*

□□ Derginin yurtdışında tamamen Kürtçe olarak çıkmış olmasının elbetteki getirdiği önemli zorluklar var ve bunun, yayınlarımızı olumsuz yönden etkileyeceği de açık birşey. Çünkü, sizin de belirttiğiniz gibi gerçek kaynaktan uzağız ve bu uzaklığı kapatabilecek olanaklara henüz sahip değiliz. Örneğin çok zengin olan sözlü Kürt edebiyatını derleyip yazıya dökmek, geniş bir sözcük derlemesi yapmak, veya bunu yapan aydınlarımızın çalışmalarını

değerlendirmek yayınlamak, her çeşit kültür değerlerini ortaya çıkarmak, korumak, geliştirmek en iyi şekilde ancak ülkede ve bizzat dili yaşatan kültürün yaratıcısı ve öz sahibi olan halkın içinde olmakla mümkündür. Sömürgeci ırkçı devlet DENG dergisi örneğinde olduğu gibi, hala Kürtçe bir şiir veya müzik notası yayımlandığında dehşete kapılıyor, en ilkel ve zorba metodlarla bunu önlemeye çalışıyor. Bu yönüyle diğer halkların durumundan tamamen farklıdır. Çünkü kendi ülkemizde kendi dilimizle, yazmak-çizmek yasak, eğitim olanağı yok, aksine dilimizi ve kültürümüzü yoketmeye yönelik korkunç bir asimilasyon var. Ülkede durum böyle olunca da yurtdışında bu yönde çaba gösterenlerin işleri hayli zorlaşıyor. Bu yurtdışındaki Kürt yayınlarını olumsuz yönden etkileyen en önemli nedendir dersek yanlış bir belirleme yapmış sayılmayız.

Ayrıca derginin yurtdışında olmasından ötürü dar bir okuyucu çevresine ulaşabileceği açık bir şeydir. Bu Kürtçe kitaplar ve genel olarak diğer Kürtçe yayınlar için de geçerlidir. Tüm bunların yanı sıra, Kürtçe'ye ilgi gösteren, Kürtçe okuma yazmayı öğrenen insanların sayısını günden güne artırmaktadır. On yıl önce Kürtçe eser sayısı parmakla sayılacak kadar azdı, ama bugün sadece İsveç'te yayınlanmış yüzün üstünde Kürtçe kitap vardır. Bugün yurt dışında kısmen veya tamamen Kürtçe çıkan bir çok gazete ve dergi yayımlanıyor. Elbette milyonların yaşadığı Kürdistan'da çıkmış olsaydık, her bakımdan durum farklı olurdu. Fakat, eninde sonunda bu çalışmalar ülkeye taşınacak ve yayın alanında kısa sürede büyük adımların atılmasına da katkıda bulunacaktır.

□ *Tamamı Kürtçe çıkan diğer yayınlar ile karşılaştırdığınızda, Roja Nû'nun temel olarak ne gibi*

özellikleri var?

□□ Roja Nû, tamamen Kürtçe çıkan ilk sanat kültür ve edebiyat dergisidir (Türkiye Kürdistanı açısından) ve bu kategoride bugün en düzenli çıkanı gene Roja Nû'dur diyebiliriz. Bizce dergimizin en önemli özelliği, dilimizin açık ve anlaşılır olmasıdır. Başından beri konuşma dilinden uzaklaşmamaya özen gösterdik. Suriye Kürdistanı'ndaki okuyucularımızdan tutun da Sovyetler'deki okuyucularımıza kadar çok değişik yörelerden okuyucunun bu konudaki övgüleriyle karşılaştık. Dilimizin çeşitli lehçelerinde var olan ortak terimlerin kullanılmasına ve dile kazandırılan yeni sözcüklerin ise açıklamalı olarak ve peyder-pey yazılmasına dikkat ettik ve bu konuda örnek olmaya çalıştık.

□□ *Bilindiği gibi Kürt dili ve kültürü uzun yıllar büyük baskı altındadır. Kürt halkı tüm bunlara rağmen kendi diline kültürüne sahip çıkarak yaşattı. Sizce Kürt dilinin yaşatılması, kültürel değerlerinin korunup geliştirilmesi için öncelikle yapılması gerekenler nelerdir?*

□□ Sömürgeciler uzun yıllar boyunca Kürt halkına karşı ırkçı asimilasyoncu bir politika yürüttüler. Ama bu politika bugüne kadar amacına ulaşamadı. Bundan sonra da hiç ulaşamayacak, çünkü Kürt halkının özgürlük mücadelesi artık geniş kitlelere mal olmuştur ve giderek büyüyor. Yani Kürt ulusunu köle gibi yaşamaya zorlayan sömürgeci ırkçı politika iflas etmiştir.

Bugünkü iktidar da bunun farkındadır. Ama sorunun çözümü için hiç bir ciddi adım atmaya da yanaşmıyor. Özal bir yandan iç ve dış kamoyunu yanıltmak için, yapmadığı şeyleri yapıyormuş gibi göstermeye çalışıyor, bir yandan da Kürt halkının köleliğini "garantileyecek" yeni zorbalık yasalarını çıkarıyor. Bunun en son örneği olan

"Terör" yasası gibi. Onun Türkiye'de 12 milyon Kürt var demesi Kürtlere bir iyilik sayılıyor. Veya zaten pratikte uygulanamayan 2932 sayılı kanunun kaldırılması "Kürtçe'ye serbestlik" diye adlandırılıyor. Oysa Kürtler dillerini zaten konuşuyorlardı. Kürt dili ile eğitim, radyo ve televizyon yayını, kitap, gazete, dergi vs. yayınlamak yasak!

Kısaca Kürt dili ve kültürü üzerindeki barbarca baskılar devam ediyor. Şüphesiz Kürt dili ve kültürünün esas gelişme ortamı özgür Kürdistan olacaktır. Fakat bugün de bu alanda üzerimize düşen kaçınılmaz görevler var. Bunlardan birkaçını kısaca şöyle özetleyebiliriz:

a) Yaşamın her alanında öncelikle kendi dilimizi konuşmamız gerekir. Bunu bir prensip halini getirmek lazım. Buna da çocuklarımıza kendi anadillerini öğretmekle başlamalıyız.

b) Binlerce yıllık kültür hazinemiz olan, sözlü Kürt edebiyatını, uygulanan asimilasyon politikasının da sonucu olarak unutulup kaybolmaktan kurtarmak amacıyla; onları (destan, masal, türkü, deyimler, atasözleri vs.) derlemek yazıya dökmek ve yayınlamak için yoğun çaba gösterilmelidir.

c) Bugün çok sınırlı da olsa, var olan Kürtçe yayınların, geniş kitlelere ulaştırılması yönünde çalışılmalıdır. Ayrıca bu yayınlara her türlü yardım yapılarak yaşatılmaları için büyük özen gösterilmelidir.

d) Genç kuşak yazar, şair, araştırmacı ve sanatçılarımızı her yönden desteklemeli ve onlara sahip çıkmalıyız.

Türkiye'de ve Kürdistan'da azımsanmayacak sayıda aydınımız var. Aslında bu kişilerin Kürt kültürü değerlerine sahip çıkmak, korumak, örneğin sözlü Kürt edebiyatını derlemek, analizini yapmak gibi bir görevle karşı karşıyadırlar.

Kürt halkına, diline, kültürüne

yapılan barbarca baskıların dünyada başka bir benzeri var mıdır? Yok. Öyleyse, bizim de eşine az rastlanır bu baskılara karşı, eşine az rastlanır bir direniş ve mücadele ile karşı koymamız gerekiyor.

□ *Geleceğe yönelik çalışmalarınızdan da bahs eder misiniz?*

□□ Şu an Prof. Qanatê Kurdo'nun bir çalışmasını baskıya hazırlıyoruz. Bu kitap ünlü Kürt destanı "Mem û Zin" in halk arasında söylenen değişik varyantlarının derlendiği bir çalışmadır. Önümüzdeki dönemde çocuklara yönelik yayınlara biraz daha fazla ağırlık vermeyi düşünüyoruz. Bunun dışında sraya koyduğumuz roman, öykü ve folklor derlemeleri var.

□ *Bildiğiniz gibi tüm zorluklara rağmen büyük baskıları göğüsleyerek DENG dergisinde kürtçe yayın yapmaya çalışıyoruz. DENG'in bu yöndeki çabalarını nasıl buluyorsunuz?*

□□ Roja Welat'ın çıkışında duyduğumuz coşkulu heyecanı DENG çıktığında da duyduk. Burada bir kez daha tüm DENG çalışanlarını kutlamak istiyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi DENG'in Kürtçe yayın yaparken karşılaştığı zorlukların bilincindeyiz. Yasaklamalara, baskılara rağmen dilimizde yayın yapma yollarını sonuna kadar zorlamak gerekir. DENG dergisinin yaptığı gibi. Elbet bu fedakarlık gerektirir. Bu görevi yerine getiren onurlu insanlarımız hapis, işkence ve her türlü insanlık dışı baskıları göze alıyolar. Onlara manevi ve maddi güç vermek gerekir. Dileğimiz odur ki DENG bu yüreklice girişimini daha da geliştirerek sürdürsün.

□ *Bu söyleyişi için sizlere teşekkür ederiz?*

□□ Biz de teşekkür ederiz. Tüm DENG çalışanlarına, okuyucularına selamlar. Yüreğimizle, herşeyimizle sizlerle.

Bı Şirin ra Hevpeyvîn:

“İro hunermendê Kurd, mina pêşmergeyek e”

Hunermenda Kurd, hozan Şirin, li ser bûyerên Diyarbekır, li gel heyetek Elman hatibû Kurdistanê. Nuçevanê DENG bı Şirin ra hevpeyvînek kurt çêkir. Em li jêr vê hevpeyvînê neşir dîkin.

DENG

Pirs: Kingê te dest bı karê muziqê kır? Û kingê imkanên profesyonelî derketin pêşiya te?

Şirin: Ez wextê Lubnanê pır biçûk bûm. Malbata mın, malbatek welatperwer bû. Zaroktiya xwe me hirtışt bı çavên xwe dit. Ev zilm û zordari, ev pırşa Kurd û Kurdistanê her tim dihate ber çavên me, ber guhên me.. Bı rabûn û rûniştina hevalan, bı dayik û bavên mın, bı êş, em zarok ji pê dihesiyan. 11-12 saliya xwe da mın bı alikariya hevalên welatperwer, pêwist dit ku di vê meselê da wek welatperwerek cihê xwe bigrim.

Dı sala 1971'an da ji dest bı muziqê kır. Ez yekemin keça Kurd bûm, di vê demê da ser Kurd û Kurdistanê, azadiya Kurdistanê stranan digot. Bêtiri zaravê Kurmanci dıkarım bı karbinim. Li gel wi, imkanên mın dest bîdın, dıxwazım zaravên dın ji wek Zazaki, Sorani an ji yê dın, fêr bıbibim. Mixabın heyani iro bêtiri li ser zaravê Kurmanci xebitime.

Ez Kurdistanê hatime dinê. Heta 7 saliya xwe di Kurdistanê da mame. Bavpîrê mun dema Şoreşa Şêx Seid da alikariya şoreşê kiribûn. Dı wi wextê da, hikumeta Tirk, leşkerê Tirk, pır zordari li malbata mın dıkar. Malbata mın ketibû bin çava. Dı wextê ez hatime dinê, bavê mın ji gund reviya li gel apê mın. Ez li gund gel pirka xwe mam. Dû 7 saliya mın em ji derketin bin xetê, ji bin xetê ji em derbasê Lu... bûn.

Pirs: Berê çendek te hevpeyvînek xwe da eşkere kiribû, ku bı Joan Baez va kar diki. Ev karê we çawa dimeşe?

Şirin: Belê, mın gel Joan Baez axaft. Em hevalê hev in, dostê hev in. Kar û xebata me yê tevhevi heye. Ew ji pır dıxwaze, ez ji pır dıxwazım em bı rêya vê xebatê doza milletê xwe hin zêtir bighinin milletê cihanê. Ev mirov ji li ser vê bir û baweriyê da ne û amade ye. Lê hin tişt gor proja me nemeşiya. Kar û barên şevên Newrozê li seranserî Ewropa, ku ez pıranıya wan şevan da beşdar bûm, her weha bûyerên ku li Kurdistanê Iraqê qewimın, karên nu û pêwist xıstın ser namilên me. Lê çı wext firsend bibinim, ezê biçım cem Joan Baez, û emê bı hevra wê xebatê bı cih binin.

Pirs: Ev salên dawî, ji bo pêşvebirina muziqa Kurdi kar tê kirin. Gor bir û bawerıya te, hunermend rêyek çawa bîdın pêş xwa, da ku ev kar hin baş û xurttir be?

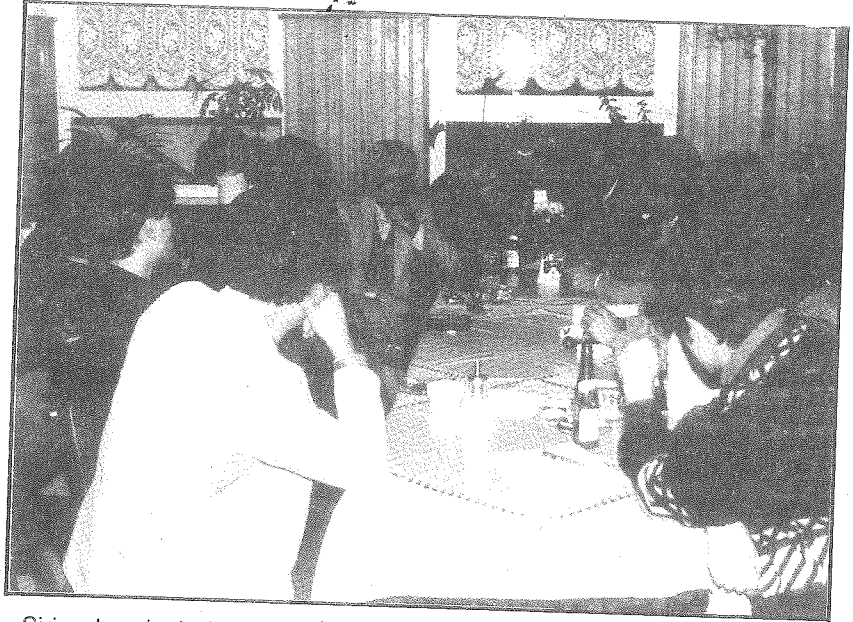
Şirin: Bî rasti, musiqa Kurdi musiqa pîr dewlemend û kevnare ye. Gor bir û baweriya min, gor imkanatên iro, em dikarin musiqa Kurdi rizgar bikin, bî qalibeki pîr delal û zelal binin ber çavan, bîdî guhdarkirin. Ez texmin dikim, ew pêwistiyeke giranbûha ye. Tesireke mezin ye musiqa heye li ser mirovan.

Iro li Kurdistanê kesên nexwendî pîr in. Musiq iro bî rasti wesileyek e, ji bo pêşvebirina vegera. Pêşketina milletekî, geleki, bî pêşketina musiqa wi va diyar e. Yani musiqa wi pêşketi be, diyar dike ku, ew millet ji pêşketi ye. Ez texmin dikim ew karwezîfa me ye. Em musiqa xwe, di naveroka xwe, naveroka welatê xwe biparêzin. Her weha li gor roja iro ji em dikarin pîr tiştê xweş, bî dewlemendbûna aleka be, ka bî çî rengî be, naveroka wi bihêlin, lê bî awayekî dewlemend em wi binin holê.

Pîrs: Ev cara yekemîn e ku Kovara DENG bî te ra hevpeyvînek dike. Em nîzanin, gelo kovara me dikeve destên we, hûn wi çawa dibinin? Ji bo hin baştirîna kovara DENG, pêşneyarên te hene?

Şirin: Belê, em DENG zanin. Ew kovareke Kurdi ye, dengên Kurdên welatparêz e. Ew, bî rabûn, rûniştin, jiyana rêzani, jiyana civakî ya gelê xwe tinê ber çavan. Yani ew wesileyek e, ku iro niştimanperwer û şoreşgerên Kurd, daxwazên xwe, armancên xwe, derd û êşa xwe bî hemû awayekî bî rêya vê kovara delal eşkere dikin. Her weha lêkolînan çêdikin. Bo me ev tişt pîr giring in. Hember ewqas zulm û zordestiyê, tedayê DENG weşanê xwe berdewam dike. Xwe kiriyê qurban bo gelê xwe. Bî her awayî dixwaze bibe dengê gelê xwe.

Lê mixabîna asimilasyona ku dijminê me dajon, me per û pe-

Şirin, di civînek da li gel hunermend û nivîskarên Kurd foto: DENG

rişan kiriyê. Bê guman ev asimilasyon bandûra xwe li her cih hiştiye. Em dibinin ne bes kovara DENG; her usa kovarên din ji, zêtir xwedi zmanê xwe dernakevin. Ji DENG daxwaza min ev e, ku giraniya xwe hin zêtir bide ser zmanê Kurdi. Ji ber ku bî vi awayî hin zêtir dikarin nav civatê da cihên xwe bigrin.

Lêkolîna tîna kirin, nûçeyên ku tîna berhevkirin, hevpeyvîna ku tîna kirin, bî zmanê Kurdi bîna dayin baştir e. Di vê wari da kêmasiya hemû kovaran hene. Hêvidarim ku di rojên pêş da ev kêmasî ji ortê bê rakirin.

Weki din ez pîr dixweş im, ku kovarek usa derdikeve û him li welat, him ji li derwelat di nav Kurdan da belav dibe.

Pîrs: Yılmaz Güney di axiftînek xwe da usa dibêje: "Destavetîna tîla tembûrê ji, gulleyek e di dilê dijmin da." Gor bir û baweriya te, cihê musiqa çiya, di tevgera rizgariya gelê Kurd da?

Şirin: Bê guman, Kurd neteweyek e. Naveroka neteweyî da çend tişt hene, çand ji ji wan yek

e. Ez dibêjim, iro hunermendên Kurd çiqas pêşvekin, wê musiq ji ewqas pêşveke. Her wusa gel ji pêş dikeve. Ewana mina heleqeq bî hevra girêdayî ne: Hunermend, huner û gel...

Iro hunermend, hunermendê geli, hunermendê welatparêz, niştimanperwer, şoreşger, ji sînetîna xwe fêma bike, ger êş û derd û kulê gelê xwe be û ger li gel bûyerên rojane karibe cihê xwe bigre û ji bo heqê mirovayetiyeke kar bike, ew dikare musiqa xwe ji bî cih bine. Texmîna min iro hunermendê Kurd mîna pêşmergeyek e. Ew ji di wi wari da, hunera xwe, musiqa xwe weki çek bî kar tîne. Çekê wi sînetîna wi bî xwe ye.. Pêşmerge ser çiya bî çekê xwe, em ji li vira bî dengê xwe. Xebat ancax wilo, li gel hevdu dikare baştir bimeşe. Xebat ne tenê yek e. Xebat divê bî her rengî bê kirin. Hin hene bî qeleta xwe, hin hene bî dengê xwe, hin hene bî çekên xwe.. Yani ez dibêjim iro rola hunermendê Kurd, rola pêşmerge ye.

Ji me her yek pêwîst bîzanibe, ji bo pêşvebirina tevgera Kurdi, pêngave baş bavêje. Di vê rê da

kar dikeve ser hunermend û sinetkaran ji. Divê ev neyê jibirkirîn.

Pirs: Li Ewropa ji niv milyone zêdetir Kurd dijîn. Tesira karên Ewropa li ser tevgera Kurdi çawan e? Di vê wari da çi kar bân kirin?

Şirin: Gor bir û baweriya min, dibê em siyasetek usa bajon ku, bi her awayi dek û dolavên dijminên xwe badilhewa derxinin. Mirov tenê bi dilgermi, bi xwas-tin her tişt bi dest naxe. Lazim e, em ji karên xwe bi aqil; bi zaneti çêkin.

Îro gavên pêşiya me divê, Kurden Ewropa lobiyek çêkin. Roj bi roj zêtir bikevin nave refên xelkê, nav mêjiyê xelkê. Doza xwe hin baştir bi wan bîdî naskirî û qebûlkirî. Ji bo vê ji karên baştên kirin. Ez bi xwe ji di nav vê karê da aktif cih digirim.

Yek ji wana ev heyeta ku iro hatiye Kurdistanê. Ev heyet ji parlamena, ji mirovên rêxistinên navnetewî ya mafên mirovati pêktê. Ez di bin çarşefa wan da hatime Kurdistanê. Ez pir dilxweşim, ku em ghiştine vê merhelê. Lê eva ne bes e, lazim e hin xurt

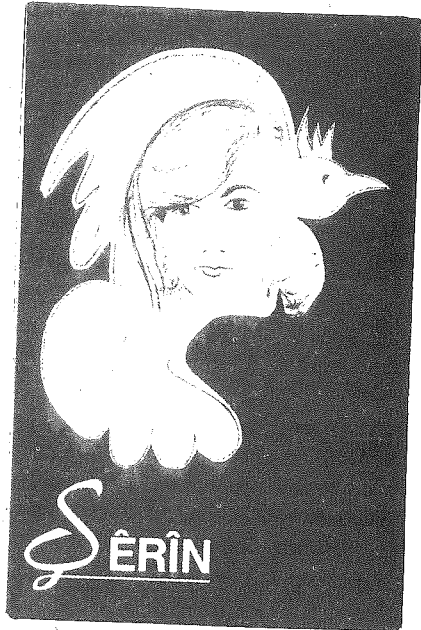
bibin, û kar pêsta bibin. Ev destpêk e.

Pirs: Armanca heyeta we çi bû, hûn ji bo çi hatin Kurdistanê? Derheqa lêkolînên xwe bi kurti dikari çend tiştan bêji?

Şirin: Îro hatina me li Kurdistanê ji ber sedemek mezin e. Ev heyet li Elmanya çêbû: Bi navê "Komita Hannover ya Kurd û Elman." Ji 50 kesi zêtir tê da ne. Heyet ji 20 kesan pêktê. Di nav wan da parlamen, endamên rêxistinên navnetewî û kesên bi nav û deng hene. Em bi hevra çûn Kurdistanê, çûn bajarê Amed. Me hin lêkolina çêkir, li ser bûyerên dawî li Kurdistan. Her weha bi gelê Kurd ra dan û standin çêkir.

Gor ditina me, dijminê gelê me dixwazin jenosidek çêkin. Her weha mesela Kurdi dixwazin provoke bikin. Pêşi li serhildana gel bigrin. Ger bikaribin weki Helepçe bikin. Texmina min, eva destpêk bû. Planeke dûr û dirêj, teroreki pîr mezin li hember gelê Kurd û Kurdistan, xetereke pîr mezin heye. Dijmin iro bi planê xwe yê qirêj, destê xwe yê bi xwin çiqas dikuje, çiqas zulmê dike, disa ji nikarê pêşi lê bigire.

Lazim e em pîr şiyar bibin. Bi rasti Kurd xwe nêzîki hevdu nakin, destên xwe nadin destê hevdu di roja iroyin de. Ji her rojê zêtir iro pêwist e yekitiya hêzên Kurd yên welatperwer, yên şoreşger, hevdengiya wan di rêka Newroz û Kawa da pêk bê. İhtiyacıya me yekitiyê heye, hevdengiyê heye. Ger em nav xwe da quwet bin, pîr bûyerên mezin tên holê. Pîr pêşketin, pêşvebirin ji bo Kurd û Kurdistanê bi cih tê. Bi rasti rewşeke pîr û pîr giran heye. Çi ji destê dijmin tê, para nahêle: Xizani, belengazi,

zulm û zordesti. Lê disa ji millet natirse. Hember wan seri hildide.

Di nav vê sali da min du car milletê xwe li Amed dit. Milletê me layiqi xebata xwe ya hêja ye. Layiqi vê doza piroz e.

Armanca heyetê ev bû, ku wan bûyerên dawî bi çavên xwe bibine, li ser vê bir û baweriya xwe him li wir, him ji li derwayi welat, bêje. Îro mina kek Vedat Aydın, pîr welatperwer ji tîn kuştin. Bi rasti em dixwazin heyeteke, komiteyêke wilo mezin û navnetewî, ji abuqata, rojnamevanan, parlamenan û hwd çêbibe û demek kurt da were Kurdistan. Ew lêkolinan çêbike ser van tiştan û her weha li ser tiştên din. Karê heri mezin ji ev e.

Pirs: Ji bo xwendevanên DENG gotinek te hene?

Şirin: Daxwaza min ji DENG, ji xwendevanên DENG û her usa ji gelê Kurd, daxwaza yekitiyê ye. Daxwaza hevdengiyê ye, pêşketinê ye, serfiraziyê ye, azadiyê ye. Zor spasi we dikim.

Em ji pîr spas dikin.

12 EYLÜL 1980 SONRASI KÜRT KADINININ MÜCADELEDEKİ YERİ

Ş. ZELAL

1980'den sonra kadının mücadeledeki yerini açıklamadan önce, 80 öncesi dönemde kadının mücadeledeki yerine kısaca değinmek istiyorum.

Türkiye Kürdistanı'ndaki siyasi tarih incelendiğinde, genelde 60 öncesi ve sonrası diye iki kısma ayrılarak değerlendirilir. Kadın hareketi de yine aynı perspektifte ele alınmalıdır. Çünkü, kadın sorununa bakış açısı ve mücadelesinin biçimi de böylesi bir ayrımı zorunlu kıl-

Bu dönemlerde, yeterli olmasa da kadınların mücadelede rol aldıkları dikkat çekicidir. Kürt tarihi açısından önemli olan ve döneme damgasını vuran kadınlarımız içinde Besê ile Zarife ayrı bir öneme sahiptir. Onların önemli özellikleri arasında savaştı yönleri ile, örgütleyici yönlerini sayabiliriz. Yine 1919'da kurulan Kürt Kadınları Teali Cemiyeti ilk Kürt kadın örgütü olarak önemini korumaktadır.

maktadır.

Tarihsel açıdan baktığımızda, Kürt halkı üzerindeki baskıların yüzyılları bulduğunu görürüz. Halkımız her dönemde özgürlüğü için savaşmış, verilen her mücadele de bir öncekine oranla daha gelişkin olmuştur. 1806'da Abdurrahman Paşa Ayaklanması ile birlikte Kürt halkının mücadelesinde yoğunluk artmıştır. Bugün de devam eden direnişler Kürt halkının suskun kalmayacağını, özgürlüğüne kavuşuncaya kadar mücadele edeceğini göstermektedir.

1918'de 1. Emperyalist Bölüşüm Savaşı bittiğinde, Kürt halkının durumu çok daha zorlaşmıştı. 1639'da Kasrı Şirin Anlaşması'yla ikiye bölünen Kürt toprakları, bu kez dört parçaya bölünmüş ve herbir parçası da bir sömürgeci devletin egemenliği altına girmiştir. Bu tarihten sonra da Kürt ulusal hareketleri devam etmiştir. Bir Koçgiri Ayaklanması, bir Şex Sait Ayaklanması, bir Ağrı Ayaklanması, bir Dersim Ayaklanması Kürt tarihine ışık saçan dönemlerdir.

Bu dönemlerde, yeterli olmasa da kadınların mücadelede rol aldıkları dikkat çekicidir. Kürt tarihi açısından

önemli olan ve döneme damgasını vuran kadınlarımız içinde Besê ile Zarife ayrı bir öneme sahiptir. Onların önemli özellikleri arasında savaştı yönleri ile, örgütleyici yönlerini sayabiliriz. Yine 1919'da kurulan Kürt Kadınları Teali Cemiyeti ilk Kürt kadın örgütü olarak önemini korumaktadır.

1960'lara gelindiğinde, Dünyada gelişen olayların Türkiye'yi de etkilediğini, sosyalist düşüncenin geliştiğini, buna bağlı olarak ta Kürt ulusal mücadelesinin yeni boyutlar kazandığını görürüz. Bu dönemde, Marksist-Leninist ilkelere dayalı düşünceler gelişmiş; ideolojik, politik, örgütsel alanda sosyalist atılımlar hızlanmıştır. Buna bağlı olarak bir çok soruna çözüm yolları getirilmiş, örgütler içinde kadının aktifliğini sağlamak için yeni perspektifler geliştirilmiştir. Ama bu dönemde kadının mücadeledeki yeri, başarısı ve örgütlenme sorunu sağlıklı bir yola sokulamadı. Çünkü, teoride kabul edilen bir çok olgu pratiğe geçirilemedi. Bu dönemde kadın örgütlenmesi üzerinde yeterince durulmadı, demokratik kadın hareketinin bağımsız bir kanalda kendi örgütlenmesini geliştirerek, yurtsever, demokrat harekete katkılarının sağlanabilmesinin yolları yeterince açılmadı. Çoğu kadınların bir örgüte sempati duyması o örgütün varolan derneklerini (Ör. DHKD, DDKD vs.) ziyaret etmiş olmasıyla eşdeğer tutuldu. Kadınların çoğunluğu, bir erkeğin etkisiyle bu örgütlenmelerde yer alıyordu. O dönemlerde kurulan DDKAD'da yer alan kadınların büyük çoğunluğu, bu mücadele açısından yeterli bilince sahip değildi. Yine büyük çoğunluk, yakını olan bir erkeğin etkisiyle DDKAD içinde yer almıştı. Oldukça gelişkin olan bu kadın örgütlenmesinin 80 sonrasında faaliyetlerinin tümünden bitmesiyle birlikte, bünyesinde yer alan kadınların tamamına yakın kısmının mücadele hayatından çekilmesi dikkat çekicidir. İşte bu temellerle kurulan örgütlenmeler, beraberinde duygusal hareket etmeyi de getiriyordu. Bu da genel mücadelede zayıf halkaların oluşmasına neden oluyordu. 1980'e kadar olan dönemde diğer hiç bir örgütün kadın kollarının olmadığı, olsa bile bazı dönüşümleri gerçekleştirmekten uzak olduğu da bir gerçektir.

80 öncesinde, özellikle aile içindeki aktif bir erkeğin etkisiyle, onun gölgesinde, düşünce üretmekten, iradeli birliktelikten, uzun erimli mücadele şevkinden çoğu zaman uzak olan kadın yerini, 80 sonrasında - bilinçlenmesi uzun zaman alsa bile- kendi insiyatifi ile karar verebilen, daha sağlıklı gelişim içinde olan kadına bırakmıştır. Bu durum Kürt ulusal mücadelesinin gelişmesine, yayılmasına yeni katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda kadının aktif mücadele içinde yerinin gittikçe sağlanmasına da neden olmuş ve mücadelenin her

alanına farklı bir hava katmıştır.

80 sonrasında kadının mücadeledeki yerini anlatırken daha çok yaşanan bazı olaylara değinmek istiyorum.

AÇLIK GREVLERİ VE KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

12 Eylül 1980 darbesi ile faşist rüzgarlar ilk önce devrimcilerin, ilericilerin, emekçilerin üzerinde estirilmiş, yoğun baskılar uygulanmıştı. Kürdistan'ın sömürge statüsü ve özellikle 70'li yıllardan sonra gelişen sosyalist mücadelenin boyutu, darbeden sonra Kürt devrimcilerinin, yurtseverlerinin üzerine daha vahşiyane yöntemlerle gidilmesine neden olmuş, Kürdistan genel olarak bir cezaevi haline getirilmiştir. Daha önce dünyada uygulanmış olan ve bunun yanısıra ilk kez denenen işkence yöntemleri Kürdistan'daki cezaevlerinde bulunan tutsaklara uygulanmıştır. Öyle ki Saygon Zindanları, Nazi Kampları, Kürdistan'da bulunan cezaevlerinin gerisinde kalmıştır. Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi, baskıların, işkencelerin, direnişlerin en yoğun yaşandığı yer olarak tarihe yazılmıştır. Aynı dönemde yine Antep, Malatya, Elazığ gibi birçok Kürt illerindeki cezaevlerinde de benzer katliamlar uygulanmıştır.

12 Eylül 1980'den sonra, cezaevlerindeki işkenceler ne derece önem taşıyorsa; bu baskılara karşı gelişen onurlu direnişler de büyük önem taşımaktadır. Bu direnişler, dönemin kara defterine altın harflerle geçmiştir. Yoğun baskılara, işkencelere karşı insanlarımız onurlarını korumuş, protesto amacıyla bir çok yiğit insanımız canları pahasına direnişler sergilemişlerdir.

Cezaevleri, mücadele tarihinde önemli bir kesiti oluşturur. Düşmanın, faşist güçlerin devrimcileri sindirme yolu olarak gördükleri cezaevleri, farklı bir misyonu da üstlenir. Bir yandan tutsaklar baskılara karşı direngenlikle, mücadele azminin, dayanışmanın, paylaşımın en güzel şeklini ortaya koyarken; diğer yandan da çoğunlukla kayıtsız olan ailelerin mücadele alanına çekilmesinde etkin olur. Kürdistan'da, çoğunlukla kayıtsız olan ailerin mücadele alanına çekilmesinde cezaevi önündeki bekleyişler de önemli katkılar getirmiştir.

Türkiye'de genel olarak işkenceler, cezaevlerindeki tutsakların yanı sıra, görüş günleri cezaevleri önünde bekleyen aileler için de sözkonusudur. Her görüş günü yeni bir eziyet günüdür onlar için. Ama bu arada aileler, yaşadıklarının nedenlerini de araştırmaya başlamışlardır. Artık, çocuklarının uğruna mücadele ettikleri davada haklı olduklarını görmüşler, bu da onlarda ulusal bilincin gelişmesine katkı sağlamıştır. Farklı illerden, ilçelerden biraraya gelen aileler ve özellikle de kadınlar aynı duyguları yaşamışlar, bu onlar arasında bir dayanışmanın da oluşmasına yol açmıştır. Bu dayanışma ve birliktelikler kısa dönemde ürün vermiş, ulusal kurtuluş mücadelesine yeni destekler getirmiştir. Birbirini tanımayan, daha önce hiç karşılaşmamış olan insanlar bir araya gelebilmiş, koşulların dayatması sonucu aynı uğurda mücadele edebilmişlerdir. Sorunlarını direnişle dünyaya duyuran

Arjantinli anaların, tutuklu çocukları için sokaklara dökülen Uruguaylı kadınların, günümüzün yüz karası olan Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki direnişte önemli bir faktör olan Winnie Mandela ve onun kadın yoldaşlarının mücadelesi de benzer kanallarda serpilip gelişti. Kürdistan'ın dört bir yanında mücadeleye katılan, direnişlerde ön saflarda yer alan, düşmanın sıkıtığı kurşunlara hedef olacağını bile bile yürüyen 60'lık analar da kadına mücadelesinin ulaştığı boyutları gösteriyor.

Kürdistan'da 80 darbesiyle, darbenin etkisini yaşaymayan aile yok gibidir. Her aileden en az bir kişi ya cezaevlerinde, ya firar durumunda, ya da şehit edilmiştir. Aşırı baskılarla, asimilasyonla suskun, korkan, tepkisiz bir toplum yaratılmak, ulusal bilinç köreltilmek istenmiştir. İşte bu dönemlerde kadınlarımız mücadelede etkin bir rol oynamışlardır. 1983 sonlarında cezaevlerinde uygulanan yoğun işkencelere karşı insanlarımız canları pahasına büyük direnişler gösterirken, aynı dönemlerde çocuklarının, eşlerinin, kardeşlerinin yaşamından endişeli olan kadınlarımız duruma suskun kalmamış; taşlarla, sopalarla cezaevi kapılarına dayanmış, suskun kalmayacaklarını göstermişlerdir.

Ama böylesi tepkiler sonuç alıcı olma açısından yetersizdi. Bundan sonraki dönemde, uzunca bir süre suskun kaldı. Cezaevlerindeki direnişlere destek amacıyla dışarıdan yoğun ve aktif bir destek 1988 yılına kadar verilemedi. İlk denilebilecek aktif destek 1988 yılında verildi. Türkiye'nin bir çok cezaevinde gerçekleşen açlık grevleri bir eylem biçimi olarak günümüze dek varlığını korudu. Önceleri kitleler üzerindeki korku duvarı aralanmadığından destek amacıyla açlık grevine oturanların ve ziyaret edenlerin sayısı oldukça azdı. Ziyaretçilerin büyük bir kısmını da üniversiteli öğrenciler oluşturuyordu.

Genelde Kürdistan'daki cezaevlerinde başlayan ve Türkiye'nin bir çok yerine yayılan açlık grevleri genel direnişe dönüşmüş, yurt içinde ve yurt dışında kamuoyunun dikkatinin soruna yönelmesinde etkin olmuştur. Açlık grevini ziyarete gelen insanlarımız ile açlık grevine oturanlar arasında sıkı bir ilişki kurulmuş, Kürdistan'da yaşanan süreç ve gelişen olaylar tartışılmış, zengin düşünceler üretilmiş, paylaşımın en güzeli yaşanmıştır. Dolayısıyla da her açlık grevi, bir öncekine oranla daha kitlesel geçmiş, daha etkili olmuştur. Bu açlık grevlerinde özellikle anaların "Biji Kurdistan", "Kurdara Azadi" sloganlarını atmaları, özellikle kadınlarda oluşan ulusal bilincin bir yansımasıdır. Ayrıca anaların zafer işaretleri aynı zamanda açlık grevlerinin bir sembolü haline gelmiştir. Bu arada iki ananın eyleminden söz etmek gerekiyor. Cezaevlerindeki baskıları, sorumluların duyarsızlığını protesto etmek amacıyla Saliha ŞENER ve Rahime ŞAHİN adlı iki ana kendilerini yakma girişiminde bulunmuşlardır. Diyarbakır Belediyesi önünde gerçekleşen bu eylem, yakınlarda bulunan polisler tarafından engellenmiştir. Bunlardan özellikle Saliha ŞENER hakkında bir çok soruşturma açılmış, gözaltına alınmış, işkenceye tabi tutulmuştur.

80 sonrası cezaevleri önünde bir araya gelen aile-

ler, zamanla örgütlenme ihtiyacı hissetmişlerdir. Sorunlarını daha güçlü bir sesle dile getirmek ve dayanışmayı arttırmak amacıyla Demokratik Kitle Örgütleri niteliğinde örgütlenmeler yaratılmıştır. TAYAD (Tutuklu Aileleri Dayanışma Derneği) ve İHD (İnsan Hakları Derneği) bu dönemde, bu amaçla kurulmuş derneklerdir. Özellikle İHD, niteliğini daha da geliştirerek sesini kısmi de olsa dünya çapında duyurabilmiştir. Türkiye'nin büyük bir kısmında bürolar açarak etkili olmuştur. Bugün Kürdistan'da gelişen bir çok insanlık dışı olay İHD'ye ulaşmakta, İHD aracılığı ile de gerekli ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlara iletilmektedir.

NAMUS KAVRAMI VE KÜRT HALKI

Geri bırakılmış toplumlarda ahlaki değerlerin etkileri çok boyutludur. Ayrıca ülkemiz gibi sömürge olan yerlerde ahlaki değerler toplum üzerinde sömürgeci devlet tarafından çok farklı işlenir.

Namus kavramı, ülkemizde tamamıyla kadın üzerinde somutlaşmıştır. Kadına yönelik toplumsal değer yargılarına ters düşen (özellikle dini olgular) her türlü davranış namus sorunu olarak kabul edilmekte, bu yönde tepki oluşturulmaktadır. Düşmanın yaklaşımlarına ise genelde suskun kalınmaktadır. Oysa şunu unutmamalıyız ki Kürt halkının namus sorunu ulusal benliğinin, kimliğinin inkarı ve topraklarının işgaliyle başlar.

Kürt halkının namus kavramı, burjuvazi ve onu yataştırma görevini üstlenen bir çok mekanizma tarafından Kürdistan'ın aleyhine kullanılmaktadır. Kürdistan'da namus kavramının yerleşikliği, kadınların aileleri tarafından baskıyla da olsa mücadele alanından soyutlanmasında önemli bir etkidir. Burjuvazi kendisine karşı mücadele edenlere güzellikler vaatmez. Acı, kan, gözyaşı, işkence, cezaevi, ölüm beklenen sonuçtur. Hele bizim gibi sömürgeci-faşist yönetime karşı mücadele veriliyorsa. Buna bağlı olarak, yakalan tüm insanlarımızı karşı tüm baskı yöntemlerinin uygulanacağı açıktır. Baskılar kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın uygulanır. Bir çok aile mücadelenin erkek işi olduğu düşüncesindedir. Namus olgusuyla da kadınların mücadele isteği engellenmeye çalışılmaktadır.

Namus olgusu, kadınlarda küçük yaşlardan itibaren oldukça yoğun işlenir. Dolayısıyla karşılaşılan uygulamalar daha derin etkiler yaratmaktadır. Birçok yörede eşlerinin eve gelip gelmediğini tespit etmek amacıyla kadınlar muayeneden geçirilmekte, köylerde uygulanan toplu işkencelerde kadın-erkek, yaşlı-genç ayırımı yapılmaksızın insanlarımız çırılçıplak soyularak köy meydanında dolaştırılmakta, bu da insanlarımızda (özellikle kadınlarımızda) derin psikolojik etkiler yaratmaktadır. Ayrıca devrimcileri halk arasında küçük düşürmek amacıyla bir çok yakıştırmalarda bulunulmakta veya bunun için çalışılmaktadır. 1987 yılında gözaltına alınan 5 üniversiteli kız öğrencinin kızlık zarı muayenesinden geçirilmesi buna bir örnektir. Polisin bu olayda gösterdiği gerekçe ise, "üzerlerine iftira atılması" ihtimalini ortadan

kaldırmaktır. Oysa ki burda asıl amaç, devrimcilerin aleyhine spekülasyonlar yaratmak için kız öğrencilerde kendilerince bir "AÇIK" yakalamaktır.

Düşmanın aleyhimize kullandığı bu zaafımızı ortadan kaldırmanın yolu, köklü dönüşümlerde yatar. Görevimiz, sömürgeci boyunduruğa son vermek, feodalizmi tasfiye ederek ilk aşamada özgür ve demokratik bir toplum yaratmak için mücadele etmektir. Böylece sömürgeci güçlerin ve burjuvazinin kendi kurallarına göre işleyen mekanizması ortadan kalkacak, yaşam kaynağı bulamayan bir çok değer yargısı yok olacaktır.

1990 yılı, hem Kürt ulusal mücadelesi, hem de kadınların mücadele alanlarındaki etkinlikleri ile tarihimizde önemini her zaman koruyacaktır. 14 Mart'ta başlayan kitle direnişleri, bir birikimin güçlü patlamasıdır. 80 sonrasında sömürgeci-faşist devletin Kürt halkına karşı uyguladığı politikaların bir sonucudur. İnsanların köy koruculuğu için zorlanması, Özel Timin Kürt köylerindeki dayanılmaz baskıları, Olağan Üstü Hal Valiliği aracılığıyla gerçekleştirilen devlet terörü, aşiretçilik ve bu gerici yapının beraberinde getirdiği baskılar; diğer taraftan 26 Mart yerel seçimlerinin Kürt halkı üzerinde yarattığı olumlu etki, kaçakçılık olgusunun bir baskı aracı haline gelmesi, 1988 yılında Halepçe'de gerçekleştirilen katliamdan sonra aramızda yaşamaya başlayan Irak Kürdistanı'ndan Kürt kardeşlerimizin yarattığı yurtseverlik duygusu vs. bu patlamanın temel nedenlerindedir.

26 MART YEREL SEÇİMLERİ VE KADINLARIMIZ

Kürdistan'da 80 sonrası toplumsal gelişmeler arasında 26 Mart yerel seçimlerinin önemi oldukça büyüktür. Ve ileride gelişen bir çok toplumsal olayın temel nedenlerinden biri olmuştur.

Daha 80 öncesinde yerel seçimlerde Kürdistan'da bir çok başarılar elde edilmiş, yurtsever, demokrat adaylar bağımsız olarak seçime katılmış ve seçimlerden zaferle çıkmışlardır. Bir Diyarbakır, Ağrı bunun güzel ör-

nekleridir. Seçim dönemlerinde siyasi hava gerginleşir, birçok ajitasyon, propoganda yöntemleri yoğun olarak kullanılır. Nitekim 1989'daki yerel seçimlerde de böyle olmuş, ulusal sorun yoğun olarak işlenmiş, toplumda ulusal bilincin uyanmasında etkili olmuştur.

Konumuz kadınlarımız olduğundan, bu seçimde özellikle kadınların rolünden kısaca söz etmek istiyorum.

Kurulan çalışma komitelerinde ev kadınından-işçisine, avukatından-doktoruna, üniversitelisine kadar birçok kadın görev almış, sokak-sokak, ev-ev erkek arkadaşları ile birlikte dolaşmış, mitinglerde konuşmuş onlarca kadınızdır. Sorunlara genelde duyarsız kalan kadınlarımıza, komitelerde çalışan kadınlarımız tarafından aktarılan seçimin ötesinde, ulusal bilinç verme yönündeki yoğun çabaları takdire değerdir. 12 Eylül ile birlikte ülkemiz üzerinde estirilen terör havasından, Kürt halkının yaşadıklarından yoğun örnekler verilmiş, çözüm yolları gösterilmiştir. Bu ara, Kürdistan'da yıllardır yaşanan bir gerçek te, kadınların oylarını bilinçsizce, erkeğinin etkisiyle kullandığıdır. Kadınlar, bu yoğun propogandanın da etkisiyle, gizli oy hakkını da kullanarak bu alanda geniş kapsamlı bir tavır ilk kez gerçekleştirmiştir.

Yine, miting alanları Diyarbakır tarihinde eşi görülmemiş bir kadın kitlesiyle dolmuş, kadınlar evde oturma havasından sıyrılmış, meydanlara dökülmüştür. Yerel seçim zaferinde kadınlarımızın payı küçümsenmeyecek kadar büyüktür. Görevli kadınlar son ana kadar sorumluluklarından geri çekilmemişlerdir.

KÜRDİSTAN'DA 1990'DA GELİŞEN HALK DİRENİŞLERİ VE KADINLARIMIZ

1990 yılı, hem Kürt Ulusal Mücadelesi, hem de kadınların mücadele alanlarındaki etkinlikleri ile tarihimizde önemini her zaman koruyacaktır. 14 Mart'ta başlayan kitlesel direnişleri, bir birikimin güçlü patlamasıdır. 80 sonrasında sömürgeci-faşist devletin Kürt halkına karşı uyguladığı politikaların bir sonucudur. İnsanların köy koruculuğu için zorlanması, özel timin Kürt köylerindeki dayanılmaz baskıları, Olağan Üstü Hal Valiliği aracılığıyla gerçekleştirilen devlet terörü, aşiretçilik ve bu gerici yapının beraberinde getirdiği baskılar; diğer taraftan 26 Mart yerel seçimlerinin Kürt halkı üzerinde yarattığı olumlu etki, kaçakçılık olgusunun bir baskı aracı haline gelmesi, 1988 yılında Halepçe'de gerçekleştirilen katliamdan sonra aramızda yaşamaya başlayan Irak Kürdistanı'ndan Kürt kardeşlerimizin yarattığı yurtseverlik duygusu vs. bu patlamanın temel nedenlerindedir.

Kürdistan'ın özellikle kırsal kesiminde yoğunlaşan baskılar, büyük bir patlamaya sonuçlanmıştır. İlk önce Nusaybin'de gerçekleşen kitlesel eylemler, daha sonra bir çok bölgeye sıçramış, Cizre'de farklı bir boyut kazanmıştır. Cizre halkının kitlesel olarak yaptığı eylemlere polis, özellikle de özel timin silahla yanıt vermesi üzerine bir intifada hareketi gelişmiş, daha sonra Derik, Bat-

man, İdil, Lice, Diyarbakır vs. bir çok il ve ilçelere yayılmış, kadını, erkeği, yaşlısı, çocuğuyla herkes sokaklara dökülmüştür. Bu direnişlerde kadınlarımız aktif rol oynamış, bir çok kadınızdır gözaltına alınmıştır.

Mart ayında gelişen intifada hareketinden sonra bazı örgüt ve insanlar devrimin ayak seslerinin yaklaştığını, bunun toplumsal dönüşümleri yaratacak bir halk direnişi olduğunu düşünüyor, bu heyecan ile de olayların gerçek niteliğini göremiyorlardı. Kürdistan'da, 80 sonrasında kitleler içerisinde dal budak salmış (ki bu 80 öncesinde de gerçekleşmemiştir) halk tarafından sahiplenilen, devrim meşalesini Kürdistan'ın dört bir yanında (Kuzey Kürdistan'da) aynı zamanda ateşleyebilen bir gücün oluşmadığı bir gerçektir. Devrimci güçler bu hareketin halkın gerisinde kalmışlardır. Bu direnişin Kürt halkına kazandırdığı çok şey vardır. Ayrıca çıkarılan kararname ve yeni yasalarla halkımızın yaşamının daha da zorlaştırıldığı açıktır. Ancak Kürt halkını kararname de yıldırnamamıştır. Kepenk kapatma eylemleri, açlık grevleri, üniversite öğrencilerinin değişik tepkileri, yeni halk direnişleri vs. daha da yaygınlaşmıştır. Kadınlar budirenişlerin hepsinde var olmuştur ve sayıları da gün geçtikçe artmaktadır. 80 darbesi geldiğinde yaşları 4-6 arasında olan çocukların bugün tamamiyle assimile olduğunu düşünme zevkini yaşayan faşist iktidarın bu zevki, Diyarbakır'lı liseli öğrenciler tarafından kursağında bırakılmıştır. 1988'de Halepçe'de, faşist diktatör Saddam yönetimi tarafından katledilen 5000 ve yaralanan onbinlerce Kürt için, ayrıca gelişen intifada direnişini desteklemek amacıyla yapılan, Halepçe ortasında yaşamaya daha fazla maruz kalmış, sokak ortasında bayıltılıncaya kadar dövülmüşlerdir. Gelişen bu olaylar sonucunda gözaltına alınanlar arasında kızlarımız da vardır.

Ve işte Haziran ayının ilk günü. Bu kez Mardin'in Dargeçit İlçesi'nde, artık dayanılmaz hale gelen baskılara karşı yörenin kadınları büyük bir tepki göstermiş, gerçekleştirilen oturma eyleminde eyleme katılanlardan 28 kişi gözaltına alınmıştır. Gerek Cizre olayında, gerek Dargeçit olayında tutuklanan kadınlar, tutuklu kaldıkları dönemlerde oldukça yığıt tablolar ortaya koymuşlardır. Kadınların bir kısmının çocukları küçük olduğundan yanlarında kalmış, o uygunsuz koşullarda yaşamaya zorunlu kılınmıştır. Ayrıca kadın siyasi tutuklulara ait koşulların olmadığından, kadınlarımız adli tutuklularla aynı koşulları paylaşmak zorunda bırakılmışlardır.

Dargeçit'teki bu eylem, Kürt kadınlarının artık susmadıklarını, olayları uzaktan izlemediklerini göstermiştir. Onlar, mücadelenin gerisinde değil, bizzat içindedirler artık.

Ve işte Lice direnişi. Lice'nin Dêrxust Köyü'nde özel timin, askerlerin yoğun baskılarına Dêrxust Köyü sakinleri tarafından dur denilmiş, aynı baskıları yaşayan başka köylerden de destek verilmiş, ilçe merkezine doğru yapılan yürüyüşe kadın, erkek, çocuk herkes katılmıştır. İlçe merkezinde, askerlerin açtığı ateş sonucu 60 yaşında bir anamız şehit olmuştur.

Kürt halkı suskun kalarak sorunlarını çözemeyece-

ğini artık çok iyi biliyor. Mücadelede yol alınmaya başlanmıştır. Bu mücadeleyi hiç bir güç durduramayacaktır.

Mücadelenin başarıya ulaşmasının yolu Kürt halkının bilinçlenmesinden, örgütlenmesinden, dostu-düşmanı iyi tanımasından, birliktelikten geçiyor. Bu yolu oluşturacak her malzeme kullanılmalıdır. Bu yol sağlam taşlarla örüldüğünde kurtuluşumuz daha kolay olacak ve çabuklaşacaktır.

ZEKİYE ALKAN OLAYI

Newroz bayramı Kürt halkı ve günümüzde tüm ezilen halklar için büyük önem taşımaktadır. Kürt halkı, her Newroz'da yeniden doğmuş gibi olur. Her Newroz'da baskılar, işkenceler bir kez daha yoğunlaşır; ama her türden baskıya rağmen, her Newroz farklı bir anlam kazanır ve yüreklerde yaşanır. Newrozlarda, Kürdistan'ın dağları açılmış güle, yürekler düğün heyecanına, coşkusuna boğulur, eller kenetlenir güzellikler için anda içilir. Her Newroz, Newroz şehitlerinin gülücüklerine boğulur. 80 sonrasında bu kervanı Mazlum DOĞAN açtı ve Kürdistan kurtuluncaya kadar da bu kervanın yolculuğu bitmeyecek.

Zekiye ALKAN, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyan, devrimci mücadeleye yürek vermiş bir Kürt kızı. Heyecanı, cesareti ile bütün zorluklara meydan okuyarak mücadeleye katılmış, hep önlere yer almıştır. Bu yiğitliğine polisin verdiği tek bir yanıt vardır; gözaltılar, işkenceler. Ama o, bu tür tepkilerden hiç bir zaman ürkmemiş, gerilememiştir. Düşmana en büyük şamarını da Newroz'daki o yiğit direnişi ile vurmuştur.

21 Mart 1990 Dicle Üniversitesi kampüsündeki Newroz kutlamalarının zayıf kaldığını, Newroz ateşlerinin daha da gur ve anlamlı ateşlere dönüştürülmesi gerektiğini düşünmüş ve bu düşüncesini birçok arkadaşıyla da paylaşmıştır. "Bu ateşi gürleştirmeliyiz" diye tekrarlayıp durmuş, kimsenin farkına bile varmadığı bir hazırlık ve bir çok arkadaşıyla vedalaşmadan sonra da kendini yakarak bu yüce günü kutlamıştır. Ağır yaralı bir şekilde hastaneye kaldırılmış, arkadaşlarının yoğun girişimleri ve baskıları sonucu okul idaresi tarafından daha ileri olanaklara sahip bir kliniğe sevk edilmiş, ama bütün çabalara rağmen kurtarılamamıştır. O, bu direnişiyile Ka-wa'nın meşalesinin daha da güçlü yanmasına yol açarken, Newroz şehitleri kervanına yiğit bir Kürt kızı olarak katılmıştır.

80 sonrasında Kürt kadınlarında ciddi dönüşümler oldu derken daha çok eyleme dönüşen tepkilerden söz ettim. Ama Kürt kadınında politik anlamda dönüşümlerin olduğu da bir gerçektir. Hem Kürt örgütlerinde, hem devrimci erkeklerde, en önemlisi de Kürt kadınlarında, kadın örgütlenmesi yönünde, geçmişten gelen düşüncelerde büyük değişimler oluyor. Bu değişimler, örgütlerin kadın örgütlenmesi konusunda daha ciddi programlar hazırlamasına yol açmıştır. Kadın sorunu ve mücadelesinin sınıf mücadelesini böylece, zaten sosyalizm ile ka-

dın sorunu diye bir sorunun kalmayacağı, sosyalist düzen kurulduktan sonra bu sorunun da çözüleceği ve kadınların demokratik örgütlenmelerine, bağımsız örgütler kurmalarına gerek olmadığını savunan düşünce de alaşağı edilmiştir. Bu değişimle birlikte, bağımsız kadın örgütlenmesi konusu da gündeme girmiştir. Nitekim bağımsız-demokratik kadın örgütlenmesini yaratma yönünde çalışmalar hala devam etmektedir.

Kadın sorunun gündeme gelmesinde ve kadınların bilinçlenmesinde etkili olan ilk ciddi eylemler, önceleri üniversitelerde tarihi bir gün olarak kutlanan, daha sonraları yerini önemine denk düşen ve gelenekselleşen kutlamalara bırakan 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kutlamalarıdır. Bu yönde ilk ciddi program, Diyarbakır İHD

Newroz Şehidi Zekiye ALKAN

Kadın Komisyonu tarafından gerçekleştirilen 8 Mart kutlamasıdır. O gün, İHD Diyarbakır Bürosu'nda toplanan bir çok kadına, kadın sorunu hakkında bilgiler verilmiş; şiirler, türküler okunmuştur. Her geçen yıl daha iyiye giden kutlamalar olacağı ve bu kutlamaların, sayıları her geçen gün artan sosyalist düşüncüyü rehber almış, bilinçli kadınlar tarafından gerçekleştirileceği açıktır.

Yine Kürt mücadele tarihinde daha önce gerçekleştirilmeyen bir olay da, 1990 yılının son günlerinde Diyarbakır İHD Kadın Komisyonu tarafından gerçekleştirilen "Bölgemizde Kadın Sorunları" adlı paneldir. Panelde Kürt kadınının sorunlarına kısa da olsa değinilmiş, tartışılmıştır. İlk olmasından kaynaklanan eksikliklere rağmen çok olumlu bir etki yapmıştır.

Gelişen bu olaylar da göstermiştir ki, kadının mücadeleye kitlesel ve bilinçli olarak katılması, onun örgütlülüğünden geçer. İHD Kadın Komisyonu aracılığıyla da olsa, kadınların bilinçlendirilmesinde böyleli etkinliklerin önemli olduğu açıktır. Böylece kendiliğinden gelişen hareketlere son verilmiş olunur ve kitleselleşme sağlanabilir.

ŞEHİDÊ AZADİ REMZİ NAMİRE

F. RONA

.Devlet Terörü Yasası'nın verdiği güçle giderek palazlanan devlet terörü; yıllar boyu kanla, canla, direnişle kazanılmış hakları, yaratılan "puslu" ortamdan yararlanarak gaspetmeye, kitleler üzerine yeni bir "ölü toprağı" serperek insanların yaşama haklarına yönelen saldırılara karşı direnmesini dahi boğmaya çalışıyor.

Vedat AYDIN'ın cenaze töreninin yapıldığı 10.07.1991 tarihinden bu yana sömürgeciler henüz tutuklananlar dışında hiç bir şeyi net olarak açıklamış değiller. Kuşkusuz tutuklananların açıklanması da devletin marifeti değil, bizzat tutuklanan insanların, ailelerinin ve yurtsever çevrelerin çaba ve uğraşı sonucudur. Ki zaten soruşturma safhasından geçip, mahkemece tutuklanan bir insanın devletçe saklanması da mümkün değil. Ancak devlet tutuklanan insanlar konusunda gösterdiği "açıklığı" diğer açıklamalarda göstermiyor. Onun bu konuda gösterdiği tek çaba, kendi faşist-sömürgeci hegemonyasını saklamaktır. Bu çabasını da bir tek Türkiye ve Kürdistan kamuoyuna karşı değil, tüm dünya kamuoyuna yönelik olarak sürdürüyor. Tüm bunlara rağmen devrimci, yurtsever çevreler olsun, dünya ve Avrupa'nın değişik bölgelerinden gelen hümaniter çevreler veya insan hakları kuruluşları olsun, olaylar üzerindeki karanlık perdeyi aralamaya çalışıyorlar.

Sömürgeci devlet tüm "liberal" görünme çabalarını rağmen, Diyarbakır'da gelişen olaylardaki sorumluluğunu saklayamıyor. Artık tüm dünya biliyor; demokrasi onun üzerine nutuklar atmakla değil, bizzat var olan uygulamalarla geliyor. Oysa son uygulamalar da gösteriyor ki, TC'yi yöneten bir avuç azınlık demokrasinin çok uzağındadır. Şurası çok açık bir gerçektir ki, Türkiye'ye Demokrasi, Kürdistan'a Özgürlük gelecekse, bu TC'yi yöneten bir avuç çapulcu azınlığın istemiyle değil, bizzat halkların iradeleri ve kitlesel mücadeleleriyle gelecektir.

VEDAT AYDIN'IN CENAZE-TÖRENİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER

Vedat AYDIN'ın cenaze töreni sonrasında, Diyarbakır'da ve bir bütün olarak Kürdistan'da estirilen devlet terörü durmadı. Olaylardan sonra Diyarbakır adeta bir "ölü şehir" görüntüsü veriyordu. Şehirde adeta ilan edilmemiş bir "sokağa çıkma" yasağı uygulanıyor. Eskinin o civil civil sokaklarından artık Kürt ço-

cuklarının o şen gürültüleri bile gelmiyordu. Tüm Diyarbakır, estirilen devlet terörüyle adeta yasa boğulmuştu.

Diyarbakır'ın tüm sokaklarında "terör timleri" cirit atıyor, işkencehanelerden insan çıgıllıkları yükseliyordu. İnsanlar sokaklardan rastgele toplanıyor, istisnasız her insan işkence çarkından geçiriliyordu. Katledilenler ya işkencecilerce bir köşeye atılıyor, veya ailelerine teslim edildikten sonra, -olayı kimseye duyurmamaları tehditlerle emredilerek- gecenin karanlığında gömülüyorlardı.

Bu şekilde katledilen onlarca insan, sömürgecilerin baskı ve tehditleri karşısında sessiz-sedasız gömüldüler. Baskı ve tehditler nedeniyle hâlâ da, çocuğunun, kardeşinin, babasının katledildiğini gizleyenler var. Oysa herkes, resmen açıklanan 6 kişinin dışında daha katledilen onlarca insan olduğunu biliyor. Gün geçmiyor ki, olaylar sırasında veya işkencede katledilen yeni bir insanın varlığı duyulmasın. Sadece Diyarbakır'da 10'un üzerinde yas evi kuruldu. Bir de öteki bölgelerden gelip cenaze töreninde katledilen insanların varlığı düşünülürse, katledilen insanların gerçek sayısı tahmin edilebilir.

Cenaze töreninin hemen ertesi günü, (11.07.1991) evine gitmek üzere dolmuş durağında beklerken gözaltına alınıp, ertesi günü yaralı bir halde çöplüğe terkedildikten sonra şehit düşen özgürlük savaşçısı Remzi İL de devlet teröründen nasibini alanlardan biriydi.

11.07.1991 günü saat 16.00, 16.30 sıralarında, eve gelmek üzere dolmuş durağında bekleyen Remzi İL, hemen önünde duran bir sivil polis otosundan inen iki polis tarafından, "seninle işimiz var, bizimle geleceksin" gerekçesiyle gözaltına alınıyor. Çöplüğe terkedildiğinin ertesi günü dergimizin Diyarbakır Bürosu'na gelen Remzi İL, başından geçenleri bizlere şöyle aktardı:

"Arabaya biner binmez başıma bir torba geçirip, başımı arabanın tabanına doğru eğdiler. Kısa bir müddet şehrin içinde dolaştırdılar. Bu arada ev adresimi soruyorlardı. İşyerimin adresini onlara verdikten sonra, beni şu an tam olarak anımsamadığım bir yerin tahminen ikinci katına çıkardılar. Getirildiğim yerde başka insanların da olduğunu oradaki gürültülerden anlayabiliyordum. Oraya vardikten sonra başımdaki torbayı çıkarıp siyah bir göz bantıyla gözlerimi bağladılar. Bu esnada, bulunduğum yerin uzun bir koridordan ibaret olduğunu ve sağlıklı sollu dizilmiş

yaklaşık 50 insanın daha orada olduğunu gördüm. Gözlerimi bağladıktan sonra beni tek başıma bir odaya aldılar. Bir müddet odada tek başıma kaldıktan sonra, içeriye sayısını tam olarak tahmin edemediğim insanlar girdi. Biri yakamdan tutarak tehditkâr bir tavırla, hakaretler ve küfürler arasında, "ne iş yaptığını" sordu. Mesleğimden sonra, bu kez ev adresimi, HEP'e niçin girdiğimi, HEP dışında kimlerle ilişkim olduğunu vb. sormaya başladı. Bir yandan da hakaret ve küfürlere devam ediyorlardı. Cevaplarım onları tatmin etmeyince, bu kez rastgele her tarafıma vurmaya ve bir yandan da sorular sormaya devam ettiler. Dayak devam ederken, bir ara odada bulunan tüm polislerin bana saldırdığını anımsıyorum. Yere düştüğümde kafama onlarca tekme geliyordu. Bu saldırdıktan sonra gözümü açtığımda, işyerime yakın bir çöplükte, her tarafım sızı içinde, kafamdan akan kanların oluşturduğu kan gölünün ortasında yatıyordum. Çevremde toplanan bir kaç kişinin beni hastaneye götürmek istediğini anımsıyorum. Hastanelerin tümünün polisler

sabahi saat 4.00 sıralarıdır. Koma halinde hastaneye kaldırılan Remzi, aynı günün akşamı saat 21.00 sıralarında şehitler kervanına katılarak hastaneden çıktı.

CENAZE TÖRENİ

Remzi hastaneye kaldırılır kaldırılmaz, devletin tavrı daha başından açığa çıkıyordu. Amacın; Remzi'nin ölümünü sıradan bir olay gibi gösterip, gerçek nedeni saklamak olduğu daha işin başından belli olmuştu. Bu tutum ancak Remzi'nin ailesinin yoğun dayatmaları sonucu ortadan kalktı.

Henüz Remzi şehitler kervanına katılmadan ailesi karakollara götürülüp saatlerce "ifadelerine" başvuruldu. Remzi şehitler kervanına katıldıktan sonra da ailesi emniyete çağrılarak cenazenin aynı gece, gizlice kaldırılması için telkinlerde bulundu. Remzi'nin ailesi, tüm zorlamalara rağmen Remzi'nin ölümünün

sıradan bir vaka olmayıp, devlet terörünün bir yansıması olduğunu vurguladı. Remzi'nin mücadele arkadaşlarının devreye girmesiyle de cenaze töreninin devletin programına göre değil, devrimcilerin programlarına göre yapılması kararlaştırıldı. Bu arada Remzi'ye otopsi yapılması talebi ilgililere aktarıldı. Başlangıçta "olay adli vaka değil" gerekçesiyle otopsi yapılmasına yanaşmayan ilgililer, ailesinin yoğun talebinden sonra gece saat 23.30 sıralarında Remzi'ye otopsi yapılması talebini kabul ettiler.

Şehidîn Azadî Bê Mınnın

(Foto DENG)

tarafından abluka altına alındığını bildiğim için hastaneye gitmedim. Bir taksiye binerek, o yaralı halimle kendimi eve zor attım."

Kafasındaki kırıklar, vücudundaki bir çok sigara yanığı, izi ve diğer yaralarıyla kendini eve zor atan Remzi, tedavisini de kendi imkanlarıyla yapmaya çalıştı. Ancak, bir kaç gün sonra başındaki ağrının şiddetine dayanamayan Remzi, ailesinin de istemiyle hastaneye kaldırıldı. Defalarca hastaneye götürülüp getirilen Remzi'nin hastaneye son gidişi, 27.07.1991

Otopsinin ardından 28.07.1991 sabahı saat 9.00 sıralarında D.Ü. Hastanesi morgunda yıkandıktan sonra, oluşturulan kortej eşliğinde Ofis Camii'ne getirilen cenaze; öğlen namazının ardından yaklaşık 500 kişinin katıldığı bir törenle, tilili'ler, alkışlar eşliğinde ve alınan yoğun "güvenlik önlemleri" altında toprağa verilmek üzere İskan Evleri Mezarlığı'na götürüldü.

Törene katılan tüm araçların üzerinde "Şehidê Azadî Remzî Namîre" yazılı büyük boy posterler, katılan insanların yakalarında ise yine üzerinde aynı

sloganın yazılı olduğu fotoğraflar vardı. Halkın yoğun ilgisiyle mezarlığa yönelen kortej, polislin tüm ısrarlarına rağmen şehir dışından verilen güzergahtan değil, kendi güzergahından, şehir içinden geçerek mezarlığa ulaştı.

Cenazenin gömülmesinden sonra Remzi ve tüm Kürdistan şehitleri anısına bir dakikalık saygı duruşu yapıldı. Saygı duruşunun bitiminde Remzi'nin kardeşi kitleye hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasında özetle şunları söyledi :

"Genç yaşlardan beri özgürlük mücadelesine katılan kardeşim, bir özgürlük savaşçısı olarak daima haksızlıkların karşısında yer aldı. Ancak onun ölmüyle verdiği mücadele bitmedi, bitmeyecek. Özgürlük mücadelesi sürüyor. Kardeşim bu onurlu mücadelenin en onurlu yerinde, şehitler kervanında yerini aldı. Onun anısını mücadelemizde rehber edinecek, mücadelemizde yaşatacağız. Anısı mücadelemize önder olsun."

Remzi'nin cenaze törenine büyük bir olgunlukla katılan kitle, aynı olgunlukla tilili'ler ve alkışlar eşliğinde yas evine geri döndü.

Olay sonrası basına bir açıklama yapan Remzi İL'in kardeşi Nevin İL, açıklamada olayı özetledikten sonra sözlerini şu çağrıyla noktaladı :

"(...) Basından ve kamuoyundan bu tür olayların bir daha yaşanmaması için bu ve benzeri uygulamaların üzerine gitmelerini ve duyarlı olmalarını istiyorum. Devletin yetkili mercilerine de sizler aracılığıyla sesleniyorum. Ağabeyimin katillerini bulsunlar, onu yasadışı bir şekilde gözaltına alıp, işkence yapanları bulsunlar."

Yine olaydan sonra HEP Genel Başkanı Fehmi İŞIKLAR, yaptığı basın açıklamasında olayı şu sözlerle protesto etti:

"Özellikle anti-terör yasası yürürlüğe girdikten sonra ülkemiz Güney Amerika ülkelerine dönmüştür.

İnsan avı yapılmakta ve böylece kitleler terörize edilmektedir. Bu olumsuz gelişme dünyada ve özellikle de batıda meydana gelen olumlu gelişmelere taban tabana zıttır. (...) Partimiz üyesi Remzi İL gözaltına alınmış, işkence ile öldürülmüştür. Ancak Remzi İL'in adı gözaltına alınanların listesinde yoktur. Bu durum gözaltına alınan bir çok insan için söz konusudur. (...)

Basının önünde Başbakan Sn. Mesut YILMAZ ve İçişleri Bakanı Sn. Mustafa KALEMLİ'den soruyorum:

Parti yöneticilerimizden ve üyelerimizden daha kaç kişi öldürülecektir?

Devletin demokratikleştirilmesi, militarizmden arındırılması ve onu halka zulmeden devlet değil, halkın hizmetinde olan bir devlet yapısına kavuşturmak isteyen Halkın Emek Partisi'nin üyelerine ve yöneticilerine yöneltilen bu öldürme, işkence, zulüm ve yıldırma politikaları rastlantı olamaz. Mevcut düzen partilerinden farklı bir program ve amaç taşıyan Halkın Emek Partisi gün geçtikçe büyümekte, halkla bütünleşmekte ve halkın güvenini kazanmaktadır. Bu gelişme devleti yönetenleri ve egemen çevreleri tedirgin etmekte ve akılalmaz yöntemlere baş vurularak partimizin gelişmesi engellenmek istenmektedir.

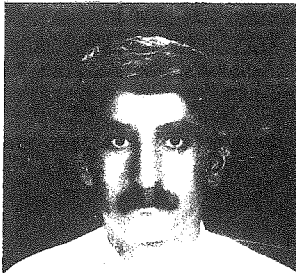
Hiç bir nedene dayanmadan yöneticilerimiz ve üyelerimiz gözaltına alınmakta, günlerce emniyette bekletilmekte, çeşitli gerekçelerle toplantılarımız engellenmekte, yerel örgütlerimizce yapılmak istenen gece ve şöenlere izin verilmeyerek maddi baskı altında tutulmak ve insanlarımızın kaynaşması önlenmek istenmektedir.

Bölgelerimizde ırkçı ve şoven duygular tırmandırılmakta ve devlet yöneticileri Kürt, Türk ayırimcılığı yaparak iç barışa büyük darbeler vurmaktadırlar. (...)

Her şeye rağmen biz halkımıza reva görülen bu baskı ve zulme karşı mücadelemizi sürdüreceğiz. Ve inanıyorum ki halkımızla birlikte bu mücadeleden mutlaka galip çıkacağız."

REMZİ İL'İN KISA YAŞAM ÖYKÜSÜ

1956 yılında Siverek'te doğan Remzi İL, lise yıllarında Özgürlük Yolu saflarında Kürdistan'ın özgürlük mücadelesi sürecine katıldı. 1978 yılında sıkıyönetimin ilanıyla birlikte faaliyetleri durdurulan, 12 Eylül faşizmi ile de tamamen kapatılan DHKD (Devrimci Halk Kültür Derneği) üyesi de olan Remzi İL, yaşamı boyunca onurlu bir mücadele yürüttü. Faşizmin Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'nda yoğun bir şekilde yaşan-

masıyla birlikte üniversite yaşamını terketmek zorunda kalan Remzi, direncini sömürgeciliğin işkencehanelerinde de gösterdi. Terzilik yaparak yaşamını sürdüren Remzi, şehitler kervanına katıldığında nişanlıydı.

Faşizmin işkencehanelerinde direnerek şehit olan Remzi, "ser verip sır vermeden" şehitler kervanındaki onurlu yerini aldı. Anısı mücadelemize önder olsun.

AVRUPA PARLAMENTO'SU ÜYELERİ HEP İSTANBUL İL MERKEZİNİ ZİYARET ETTİ.

Kamil ERMiŞ

HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat AYDIN'ın öldürülmesinden sonra İstanbul'da bulunan bir grup Avrupa Parlamentosu Üyesi Milletvekili HEP İstanbul İl Örgütü'nü ziyaret etti.

HEP İstanbul İl Örgütünde 18 Temmuz günü, HEP Genel Sekreteri İsmail Hakkı ÖNAL; Avrupalı parlamenterler, Richard BALFE (İngiliz İşçi Partisi), Leyla ONUR (Alman Sosyal Demokrat Parti), Clodia ROTH (Alman Yeşiller Partisi), Ditlef SEADAUCL (Alman Sosyal Demokrat Parti)'un katıldığı bir basın toplantısı yapıldı.

İ. Hakkı ÖNAL toplantıda yaptığı konuşmada; "1983'ten sonra sivil yönetim gibi görünen yönetim altında 12 Eylül mantığının bir devamı niteliğindedir." dedi. Konuşmasında, "TC Anayasasına göre dokunulmazlığı olan milletvekillerinin işkenceye tabi tutulduğunu, günlük basına yansıyan bilgilerin kamuoyunu yanıltıcı nitelikte olduğunu" belirten ÖNAL; "bölgede Kürt halkı üzerindeki baskıların arttığını, insanların cenazelerine sahip çıkmasını bile hazmedemeyen ve cezalan-

resmen cinayet işlemiştir. (...) Türkiye'de Kürtlerin varlığı inkar edilemez durumdadır. Bu gerçeği savunanlara bu ülkede hâlâ işkence yapılıyorsa, bu gerçeği savunan siyasi partileri kapatmak için komplolar yapılıyorsa demokrasiden asla söz edilemez." diyerek sözlerini noktalamıştı.

Toplantıda daha sonra söz alan Almanya Yeşiller Partisi Milletvekili Clodia ROTH sözlerine, "Biz her şeyden önce Vedat AYDIN'ın ailesine, HEP üyelerine ve cenaze töreninde ölen insanların ailelerine başsağlığı diliyoruz; olayda yaralanan insanlara başsağlığı dilekelerimizi iletmenizi rica ediyoruz." diyerek başladı.

ROTH konuşmasına devamla, "Bütün baskılara rağmen Türkiye'de daha insanca bir yaşam mücadelesinin devam edeceği görüşündeyiz. (...) Şunu belirtmek isterim ki, bütün yüreğimizle, gücümüzle partinize yönelik düzenlenecek komplolara karşı duracağımızı, sizlerin yanında olacağımızı temin ediyoruz." dedi.

Toplantıda söz alan Alman Sosyal Demokrat Parti üyesi Leyla ONUR konuşmasında; " (...) Biz son olaylarla Türkiye'de pozitif olayların geliştiğini sanıyorduk. Hayal kırıklığına uğradık. (...) Gerek Alman basınında, gerekse Türk basınında okuduğumuz ve tespit ettiğimiz kadarıyla sizinle aynı görüşleri paylaşıyor, bu konuda hükümeti sorumlu görüyoruz. Fakat şimdiye kadar hükümet sorumluluğunu kabul etmemiştir. Biz olayı özenle takip edeceğiz." dedi.

Ayrıca, İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi, HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat AYDIN'ın öldürülmesi ve sonrasında yapılan cenaze töreni sırasında yaşanan olayları araştırmak için bölgeye yolladığı Başkan Ercan KANAR, Yk. Üyesi Eren KESKİN, Yk. Üyesi Ayşe Nur ZARAKOLU, Yk. Üyesi Ceylan ÖZERENGİN'den oluşan heyetin hazırladığı raporu kamuoyuna duyurmak için, 23.07.1991 tarihinde bir basın toplantısı düzenledi.

Toplantıya SHP eski İstanbul İl Başkanı ve İHD üyesi Ercan KARAKAŞ, HEP Gaziosmanpaşa İlçesi Yk. Üyesi Hüseyin YÜCE ve olayda gözaltına alınan Salih GÖSTERİCİ de katıldı.

Salih GÖSTERİCİ, olay anında gözaltına alındığını, yapılan işkenceler yanında kendisine Mardinkapı Karakolu'nda ne olduğunu bilmediği bir işçinin yapıldığını belirtti. Bu işçinin kendisi dışında bir çok kişiye de yapıldığını belirten GÖSTERİCİ, İHD tarafından tahlil yaptırılmak üzere İstanbul'a getirildiğini söyledi.

Avrupa Parlamentosu Üyeleri Basın Toplantısı Sırasında

(Foto DENG)

dıran bir mantığın Türkiye'deki sorunları çözemeyeceğini" dile getirdi.

ÖNAL; (...) Son zamanlarda Türkiye'de demokrasinin işlediğini söyleyenler var. Ben onlara soruyorum, DİSK beraat etti, ama yürütme DİSK'in tüm mal varlığına el koymuştur. Yargının bu kararı yürütme tarafından işlemeze hale getirildi. Sendikal haklar insan hak ve özgürlüklerinin bir parçasıdır. Böyle demokrasi olur mu? (...) Polis İstanbul'da yaptığı operasyonlarda kamuoyuna, silahla karşılık verildiği söylendi. Araştırmalarıma göre böyle bir durum söz konusu değil. Polis

PAŞABAHÇE DİRENİŞİ

Yılmaz VAROL

Egemenler bir kez daha büyük ekonomik bunalımlarla, siyasi çıkmazlarla yüz-yüze.

Onlar içine düştükleri durumdan köylü kurnazlığıyla sıyrılmayı, "ekonomiyi düzlüğe çıkarmayı" amaçlıyorlar. Ekonomiyi düzlüğe çıkarma sevdasıyla işçi kıyımları örgütlüyor, üretim alanlarını felce uğrattıyorlar. Azgın bir canavar haline gelen enflasyona karşı ciddi hiç bir önlem alınmıyor, işçi ücretleri gü-lünç rakamlarla ifade ediliyor, tüm çalışanların ekonomik ve siyasal talepleri baskı ve zor yoluyla susturulmaya çalışılıyor.

Son dönemlerde işçi kıyımı gittikçe yükselen bir ibre çiziyor. Son bir iki ay içerisinde Cam Fabrikalarından toplam 1393 işçi sokağa atıldı. Garipoğlu iplikten 600, Mersin Kromsan, Mersin Soda, ÇKS ve Fibrotek'ten toplam 377 işçi işten atıldı.

Bu işçi kıyımı politikası farklı üretim alanlarında farklı şekillerde cereyan ederek sürüyor. Mercedes Benz Körfez Krizi'ni bahane ederek 1000 işçiyi 3 ay ücretsiz "izin"e çıkardığını açıkladı. 1000 kadar METAŞ işçisi de uzun bir süreden beridir fabrikalarının kapatılmasını protesto için eylemde.

İşçi kıyımının en yoğun olarak yaşandığı üretim alanlarından biri de Cam Fabrikaları. Paşabahçe'de 641, Anadolu'da 440, Trakya'da 147, Kırklareli'nde 45, Sinop'ta 120 olmak üzere Cam fabrikalarından toplam 1393 işçi teknolojik nedenler bahane gösterilerek işten atıldı.

İşçi kıyımı tüm acımasızlığıyla sürerken, uygulanan bu kıyım politikasına karşı işçiler sessiz kalmadılar. Görkemli eylemler geliştirerek seslerini yükselttiler, portesto eylemlerinde bulundular. Bu eylemlerin içinde en önemlisi şüphesiz Paşabahçe işçilerini direnişiydi. Paşabahçe direnişi bu gün de sürüyor. Halkın bu direnişe katılımı ve işçilerin gösterdiği kararlılık, eylemin Türkiye işçi sınıfı tarihinde önemli bir yer edinmesini sağladı.

25 Temmuz 1991 tarihinde Paşabahçe Cam Fabrikası çalışanlarından 641 kişinin, teknolojik nedenler bahane edilerek işten atılmasından sonra, Kristal-İş Paşabahçe Şubesi işi durdurarak işten atılmaları protesto etti. İşçiler fabrika bahçesinde oturarak işten atılmaları protesto ettiler ve işten atılan arkadaşları yeniden işe alınincaya dek işbaşı yapmayacaklarını, fabrikayı terketmeyeceklerini bildirdiler.

Paşabahçe'de yükselen bu ses 29 Temmuz 1991 günü Beykoz esnafının kepenk kapatmasıyla daha da anlamlı, güçlü bir sese dönüştü. Böylelikle 12 Eylül sonrası ilk kez İstanbul gibi bir yerde halk, varolan sorunlara ortak olduğunu somut bir şekilde göstermiş ve kepenk indirmişti. Öte yandan pazarcı esnafı da aynı gün pazar açmayarak bu eylemi destekledi.

Cam fabriskasının önü eylemci ailelerin katılımıyla tam bir şenlik alanına döndü. Aileler, günboyu fabrika önünde toplanarak eylemcilere destek verdiler, sloganlar attılar, yürüyüşler düzenlediler.

Eylem DYP - SHP - HEP - RP - SBP il ve ilçe örgütleri, Beykoz Belediye Meclisi üyeleri, Tek Gıda İş, Kristal İş, Deri-İş; Beykoz Pazarcılar Derneği, Beykoz Esnaf - Sanatkarlar Kefalet Kooperatifi, Eğitim - Der, Eğitim - Sen, Belediye Memurları, Aksel Fabrikası işçileri, Dergiler Platformu vb. kurum ve kuruluşlar tarafından desteklendi.

Süregelen eylem boyunca yaklaşık 20 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanların bir kısmını sosyalist basın çalışanları ve gazete muhabirleri oluşturmaktaydı.

Eylemin sürdüğü şu günlere kadar işveren asılsız demeçlerle kamuoyunu yanlış bilgilendirmek için çeşitli gazetelere boy boy ilanlar vererek işten atılmaları haklı göstermeye çalıştı. Bir ara Vehbi Koç bile SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'ye ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e, işten atılmaları karşı çıkmaları yönünde uyarılarda bulundu.

Kristal İş Başkanı İbrahim EREN tüm bunlara dikkat çekerek, işverenin yaptığı bu tür açıklamaların asılsız olduğunu, insanın teknoloji için değil, teknolojinin insan için olduğunu, teknolojik gelişmeler konusunda işverene somut öneriler götürdüklerini ancak bu önerilerin dikkate alınmadığını, yaşanan işçi kıyımının hükümet politikasının bir sonucu olduğunu belirtti.

Çeşitli sendikalar Paşabahçe eylemine destek amacıyla eylemlilik süreci başlattılar. Belediye İş Sendikası 2 Nolu Şubesi'ne bağlı çeşitli işyerlerinden yaklaşık 6500 işçi 2 Ağustos 1991 günü yarım gün işi bıraktı. Paşabahçe eylemine verilen destek her geçen gün farklı şekillerde sürüyor.

Paşabahçe'e işçi ve halk elele yürüyor.

MEM û ZİN VE TALAN EDİLMEMEYE ÇALIŞILAN KÜRT KÜLTÜRÜ

Sedat KARAKAŞ

2932 sayılı yasanın yürürlükten kalkmasından sonra, Kürt dili ve kültürüne yönelik yayın ve diğer alanlarda korkunç bir karmaşa yaşanıyor. Bir yandan, yasa daha yürürlükteyken bir kısım yayın organlarınınca, meşruiyet temelinde yürütülen mücadele devam ederken; öte yandan, olaya ticari bir mantıkla yaklaşan kimileri, varolan bu kültürel değerleri talan edercesine, içeriğini boşaltarak kullanmaya çalışıyor. Ortalık, bir anda Kürt dili, tarihi ve kültürünü konu alan (elbette bu yönde yapılan iyi niyetli ve olumlu katkıları bunun dışında tutmak gerekiyor) bir çok çalışmayla doldu. Araştırılmaya değer, önemli bir tüketici kitlesi olan bu kültürü yaşatmak adına bir çok kitap, kaset vb. yayınlar sürekli olarak piyasaya sürülüyor.

Bunun son örneklerinden biri de, büyük Kürt şairi ve düşünürü Ahmedê Xani'nin, Kürt klasikleri arasında yer alan ünlü Mem û Zin adlı eserinin filme alınması olayında yaşandı. Bir süredir bu yönde çalışmalar yapıldığı biliniyordu.

Elbette, ideal olan böyle bir eserin, kendi dilinde ve Kürt sinemacıları tarafından filme alınmasıdır. Fakat, Kürt kültürüne yapacağı katkılar açısından, bu tür çalışmalara da ilke olarak karşı olmamak gerekiyor. Bu olayı da, işin başında böyle bir yaklaşımla değerlendirmek gerekiyor.

Ancak yapılan bu çalışmanın gerçek amacı, geçtiğimiz günlerde yapılan Mem û Zin filminin tanıtım kokteylinde ortaya çıktı. Aksiyon Yapımcılık tarafından filme alınacak olan eserin senaryosunu Hamza ÖZBAL yazmıştı. ÖZBAL, tanıtım kokteylinde geldiğinde, 45 günlük sürekli bir çalışma sonucu, büyük bir özveriyle, sınırlı kaynaklarla da olsa hazırladığı senaryonun tümünden değiştirildiğini gördü. Filmin adı "Mem û Zin"den, yapılan bir oldu bittiyle "Memo ile Zeyno"ya dönüştürülmüştü. Bunun yanında filmin kahramanlarının Kürtçe isimleri de Türkçeleştirilmişti. Senaryoda, Kürtlerin ve tüm ezilen halkların özgürlük bayramı olarak ifade edilen 21 Mart Nevroz Bayramı bir anda "Hıdırellez" oluvermiş. Ancak senaryoyu değiştirenler o denli tarih bilgisinden yoksun olacaklar ki, 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez'i, 21 Mart Neâroz Bayramı'nın yerine koyarlarken tarihleri değiştirme gereği duy-

mamışlardı. Senaryoda yazılı olan her Kürt kelimesi, adeta yangından mal kaçıracasına bir anda yok edilmişti.

Bunun üzerine, yapımcı firma ve yönetmenle derhal ilişkiye geçen ÖZBAL, onların olumsuz tavırları üzerine kendi deyimiyle "savaşı" başlatma kararı alıyordu.

ÖZBAL, ertesi gün İst. Tabipler Odası'nda yapımcı firma temsilcileri ve yönetmenin de davetli olduğu bir basın toplantısı yaptı. Ama ne hikmetse ne yapımcı firma yetkilileri, ne de yönetmen basın toplantısına ilgi göstermemişti. Hamza ÖZBAL basın toplantısında özetle, kendisinin bir Kürt aydını olarak bu kültür talanına izin vermeyeceğini belirterek, bu konuya duyarlı herkesin yardımlarını beklediğini vurguladı. Tek başına da olsa bu mücadeleyi sürdüreceğini söyleyen ÖZBAL, senaryonun kendisinden izinsiz kullanılmayacağını, bu konuda gerekirse hukuki yollara başvuracağını bildirdi. Öte yandan çalışma başlarken olaya sıcak bakan ve yardım edeceklerini belirten Musa ANTER, Cemşit BENDER gibi kimi aydınların da olayın gerçek niteliğini öğrendikten sonra desteklerini çektiklerini belirtti.

Basın toplantısında, yazdığı senaryonun orijinali ve değiştirilmiş halinden birer bölüm okuyarak karşılaştırmalar yapan ÖZBAL; senaryonun içeriğinin boşaltılarak sıradan bir aşk, hatta seks filmi haline getirildiğini söyledi. Cumhuriyet Gazetesi'nde Refik DURBAŞ tarafından yazılan filmin tanıtım yazısında, senaryonun ortak bir çalışma olduğunun belirtildiğini, oysa senaryoyu kendisinin yazdığını, gönderdiği tezip yazısının da gazetede yayınlanmadığını belirtti. Ayrıca, yapımcı firmanın olaya tam bir ticari mantıkla yaklaştığını, yazdığı senaryoyu bir Kürt beyi olan Ziyeddin Bey üzerine kurduğunu, oysa firmanın Zin'i oyanayan Meltem DOĞANAY'ı öne çıkararak eserin içeriğini boşalttığını vurguladı.

ÖZBAL, Kürt kültürünün yaşatılması ve geliştirilmesi için bu tür uygulamaların karşısında durulması gerektiğini, bu mücadeleye herkesin omuz vermesi gerektiğini belirterek sözlerini noktaladı.

Avrupa Parlamentosu Üyesi Ulla Jelpke'nin görüşü:

“Kürdistan’da yaşanan bu gelişmeler, gelecekte çok daha korkutucu olayların göstergesidir”

Avrupa Parlamentosu üyesi, Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) üyesi Ulla Jelpke Temmuz ayında Diyarbakır’da cereyan eden olaylardan sonra, yörede incelemede bulunmak amacıyla bir heyetle birlikte Diyarbakır’a geldi. Jelpke, geliş amaçlarını, gözlemlerini, Kürt sorununun çözümü konusundaki değerlendirmelerini, dergimize şöyle açıkladı:

Biz, Vedat Aydın cinayeti ve özellikle daha sonra cenaze törenine yönelik saldırı ve katliamı aydınlatmak ve bilgi almak amacıyla bölgeye geldik. Vedat Aydın’ın öldürülmesi konusunda Türk devletinin yaptığı açıklamalarda birçok çelişkiler var.

Bu derece tanınmış bir insan kaçırılıyor. Kaçırıldıktan sonra ailesi, arkadaşları, avukatları resmi mercilere başvuruda bulunuyorlar. Daha sonra bu kişi ölü bulunuyor. Fotoğrafları tüm gazetelerde yayınlanıyor. Buna rağmen ölü bulunduktan hemen sonra acele gizlice Maden’de gömülüyor. Bu derece tanınmış, kaybolduğu kamuoyuna ve basına yansımış biri varken, cesedin gizlice gömülmesi, bir çelişkidir. Öğrendiğimiz kadarıyla Türk yasalarına göre, kimliği tespit edilemeyen bir ceset bulunduğu anda, 5-10 gün bekletilmesi gerekiyor. Oysa Vedat Aydın’ın cesedi hemen gömülmüş, hem de cinayete kurban gittiği açıkken... Hiç bir inceleme yapılmadan, 5 saat içinde gizlice gömülmüş. Bu da gösteriyor ki, çok açık olarak birşeyler gizlenmek isteniyor.

Cinayetten 10 gün sonra olay yerinde yaptığımız incelemelerde, 4 adet boş mermi kovani bulduk. Bu da, savcılığın ve polislin delil toplama işlevlerini hiç bir biçimde yerine getirmediğini açıkça gös-

Ulla Jelpke

teriyor.

Ayrıca Türk devletinin yanıtlaması gereken bir soru daha var. Cesedin kimlik tespiti yapılmadan, gömülme emrini kim verdi? Tanıkların anlatımına göre, Maden Hastanesi yetkileri, “Biz cesedi Elazığ Devlet Hastanesi Morguna gönderebiliriz.” şeklinde açıklama yapmalarına rağmen, ceset gönderilmemiş ve gömülmesi sağlanmış-

tir. Yine, Maden polislinin Diyarbakır’dan telefonla sorduğu “bölgenizde kaybolan şahıs var mı? Bir ceset bulduk.” şeklindeki sorusuna, Vedat Aydın’la ilgili olarak günlerce önceden başvuru olmasına rağmen, cevap olarak “bizde öyle biri yok” denmiştir.

Aynı çelişkiler yapılan cenaze töreni sırasında yaşanan olaylarda da sözkonusudur.

Kendisini Avrupalı olarak lanse eden bir ülkede böyle bir katliamın yaşanmış olması, kabul edilemez birşeydir. Devlet bu olaydaki tüm sorumluluğunu reddetmektedir. Ancak, olaylar sırasında ateş eden maskeli özel timler var. Hükümet, ateş emrini kimin verdiğini ve ateş

edenlerin kimliklerini açıklamak zorundadır.

Görüşüğümüz balistik muayene uzmanı bir tanık, devlet yetkililerinin "HEP otobüsünden ateş edildi" yönünde yaptıkları açıklamaların tam tersini saptadı. Uzman tanık yaptığı incelemelerde, otobüste varolan kurşun deliklerinin hepsinin dışarıdan açılan ateş sonucu olduğunu tespit etti. Ölü ve yaralı sayısının bu derece yüksek olması ve bunların ailelerine yönelik devletin olumsuz tavrı da, ayrıca üzücüdür. Öldürülen 3 genç baş ve göğüs bölgelerinde kurşun yaraları tespit ettik. Bu da gösteriyor ki, polis, bilinçli bir biçimde, öldürmek amacıyla ateş etmiştir. Görüşüğümüz ailelerden biri, oğullarının ölüm haberini gazetelerden öğrendiklerini söyledi. Demokratik muhalefete yönelik bu tür saldırılar korkunçtur.

Ankara'da hastanede görüşüğümüz HEP Milletvekili Adnan Ekmen, milletvekili olduğunu söylemesine rağmen kendisinin, kravatından tutulup sürüklenerek dövüldüğünü belirtti. Bu tür olayların yaşandığı bir ülke, demokratik bir

ülke olarak kabul edilemez.

Ayrıca polis, Diyarbakır'da yaralıların bulunduğu 3 hastaneyi karakol haline getirmiş, ağır yaralılar dahil içerde bulunan herkes sorgulanmıştır. Yaralıların dışarıyla olan bağlantıları tamamen kesilmiş, içeri giriş çıkışlar yasaklanmıştır. Bu olay, insanlık dışıdır.

Öğrendiğimize göre 16 kişi hâlâ kayıptır. Kayıpların durumlarını açıklığa kavuşturma konusunda devletin hiç bir ciddi çabası yoktur. Tam tersine devlet, şiddete maruz kalan insanların suçlu gibi göstermeye çalışmaktadır. İnsanlar sevilen ve saygı duyulan bir insanın katledilmesini protesto etmek amacıyla cenazesine katıldıkları için suçlu muamelesi görmektedir.

Heyet olarak yaptığımız incelemeler sırasında siyasi polisin birçok engellemeleriyle karşılaştık. Filme alma, sürekli olarak izlenme vb. Ben baskının yoğun olarak yaşadığı birçok ülkeye gittim. Ancak bu tür bir olayla ilk kez karşılaştım.

Kürdistan'da yaşanan bu gelişmeler, gelecekte çok daha korku-

tucu olayların göstergesidir. Türk hükümeti dışı karşı liberal bir görüntü vermeye çalışıyor. Kürtçenin serbest bırakıldığını, Kürtlerin haklarının tanındığını söylüyor. Ancak biz bölgedeki köyleri de dolaştık. Devlet terörü, orada yaşayan insanların günlük yaşantısı haline gelmiş..

İncelemelerde bulunduğumuz 3 gün içinde, önemli bilgiler aldık. Birçok çelişki ve sorularla karşı karşıya kaldık. Bunların açıklanması gerekiyor. Uluslararası kamuoyuna ve diğer ilgililere bu soruları iletacağız. Bu olay, hem tek başına, hem de Türkiye'de Kürt halkına yönelik şiddet ve terörün boyutlarının bir örneği olması anlamında çok önemlidir. Olayların açıklığa kavuşturulmasının kararlı takipçisi olacağız. Gerek Alman Parlamentosu, gerek Avrupa Parlamentosu bünyesinde bu olayları araştırarak bir heyetin oluşturulması yönünde çaba göstereceğiz.

Bence, Kürt sorununun çözümü, Kürt halkının kendi geleceği konusunda kendisinin karar sahibi olmasına bağlıdır. Bu konuda da çaba göstermek gerekiyor.

ÖZ-GE YAYINEVİ'NDEN OKUYUCUYA

YENİ YAYINLARIMIZ

- 1- Mirzali Çimen : DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE GERİ KALMIŞLIK SORUNU, 120 s. Fiyatı: 10.000 TL. (Kürdistan'ın Sosyo-Ekonomik Durumu)
- 2- Arşak Poladyan : VII-X. YÜZYILLARDA KÜRTLER, 112 s. Fiyatı: 10.000,- TL. (7,8,9,10'uncu yüzyıllar Kürt tarihinin en boyutlu ve en ilginç incelemesi. Eser, Rusça'dan çevrilmiştir)
- 3- Haz. Mehmet Bayrak : KÜRT HALK TÜRKÜLERİ (KILAM Ü STRANÊN KURD), 300 s. Fiyatı: 30.000,- TL. (Türkiye'de ilk kez yayımlanan Kürt Halk Türküleri inceleme - antolojisi)

Yayınevimizce Satışa Sunulan Diğer Kitaplar

- 1- ÖZGÜR GELECEK Dergisi Cildi, Fiyatı: 25.000,- TL. (1988 - 1989 yıllarında 8 sayı olarak çıkıp, toplam 30 davaya konu olduktan sonra aklanan Derginin sınırlı sayıda cildi yapılmıştır. İsteyenler Yayınevi Merkezinden, İstanbul'da Fırat Dağıtım'dan, Diyarbakır'da Dilan Kitabevi'nden sağlayabilirler.)
- 2- Mehmet Bayrak: EŞKİYALIK VE EŞKİYA TÜRKÜLERİ (İnceleme - Antoloji), 386 s. Fiyatı: 25.000,- TL.
- 3- Mehmet Bayrak: PİR SULTAN ABDAL, 260 s. Fiyatı: 15.000,- TL. (Osmanlı toplumunda heterodoks inançlar ve başkaldırı konularına ilgi duyanlar için belgesel-şiiresel bir inceleme)
- 4- Mehmet Bayrak: TEVFIK FİKRET VE DEVRİM (İnceleme), 176 s. Fiyatı: 7500,- TL. (Aydınlanma hareketinin materyalist, insanca şair Fikret'teki yansımaları)
- 5- Mehmet Bayrak: HALK GÜLMECESİ, 232 s. Fiyatı: 10.000,- TL. (Gülen halk muhalefetinin sözlü ve yazılı edebiyattaki yansımalarına ilişkin bir inceleme-örnekleme çalışması)
- 6- Ozan Telli: ŞAHKULU DESTANI, KALENDEROĞLU PİRİ MEHMET DESTANI, AŞKTAN UMUT KESİLMEZ (Şiir) Her biri 2500,- TL.
- 7- Aşık Temeli: SINIRLARI İSTEMİYOM KARDEŞİM, (Şiirler) Fiyatı: 3000,- TL

İsteme Adresi : Yayınevinden başka, YURT Yayın Dağıtım, G.M.K. Bulvarı, Onur İşhanı, Kat: 7, No : 176, Tel : 117 35 49, Kızılal-ANKARA

Bu tezkir yazısı yayınlanmak üzere 2000'e Doğru'ya gönderilmiş, ancak yayınlanmamıştır.

SAYIN 2000'EDOĞRU YAZIKURULU;

21 Temmuz 1991 tarihli 2000'e Doğru'nun 25. sayfasında yayınlanan "Kürt Hak ve Özgürlükler Girişim Komitesi" başlıklı yazı, objektif habercilik anlayışından uzak ve kamuoyunu yanlış bilgilendirmeye yönelik bir ard niyetin ürünüdür.

İlgili çevre, kurum, kişi ve kamuoyuna karşı duyduğum sorumluluk gereği olayın açıklığa kavuşturulması gerektiğine inanıyorum.

Muhabirinizin, (...) görüşüne başvurduğumuz DENG Dergisi sahibi Hikmet ÇETİN "işlerinin yoğunluğu nedeniyle görüşecek zamanı olmadığını" söyledi. (...) şeklindeki belirlemesi doğru değildir.

Yazıda, "Kürt Hak ve Özgürlükler Girişim Komitesi" siyasi çevrelerin ve dergilerin bileşimi gibi lanse edilmeye çalışılıyor. "2000'e Doğru'nun" bu yaklaşımını anlamak mümkün. Ancak bizim anlayışımıza göre, Kürt halkının özgürlük ve demokrasi mücadelesine yararı olacak böylesi oluşumlar, gruplar ve çevreler üstü olmalıdır. Bir yurtsever aydın hareketi olarak ta tanımlayabileceğimiz bu komite duyarlı insanların oluşturduğu bir platformun ürünüdür.

"Kürt Hak ve Özgürlükler Girişim Komitesi"nin üyesi değilim. Ancak bu komitenin oluşum aşamasında çalışmalarına katıldım ve komitenin oluşmasına katkıda bulundum. Birilerinin komiteden çekilmesi bizzat komitenin sorunudur. Gerekli değerlendirmeyi bizzat komite yapmalıdır.

Ben yine de mücadelenin, "siğ kafalıların" aksine dar kalıplar içine hapsedilmemesi gerektiğine, yaratılmaya çalışılan çok renkliliğin ve çabaların önünün kesilemeyeceğine olan inancım bu ve benzer çalışmaların desteklediğimi belirtmek isterim.

22. 07. 1991

Hikmet ÇETİN
DENG Dergisi Sahibi

KAMUOYUNA AÇIKLAMA

2000'e Doğru Dergisi'nde, son haftalarda HEP'e ilişkin üç yazı yayımlandı. Bunlardan ikisi, HEP kurultayından önce ve o sırada; biri ise kurultaydan sonra, ona ilişkin haberleri içeren bir yazıydı.

İlk yazı, Derginin kurultay öncesindeki sayısında çıktı. Bu yazıda, HEP'in ilk kurultayının, iki kanadın çekişmesine sahne olacağı ve bu çekişmenin sonucunda partinin kimliğinin belirleneceği ifade ediliyordu. Yazıya göre; HEP'te, biri "Yurtsever Devrimci Demokrat" diğeri "Reformist" diye nitelenen iki kanat sözkonusuydu. Bu kanatları temsil eden kimi insanlardan da söz ediliyordu. Örneğin, İ. Aksoy, İ. Hakkı Önal ve M. Ali Eren reformist ve alevici idiler. A. Karataş'ın ise, yurtsever devrimci demokratların genel sekreter adayı olduğu söyleniyordu. HEP üyesi ve delegesi olan insanlar, tam da kurultay öncesinde okudukları bu yazı nedeniyle büyük bir şaşkınlığa kapıldılar. Partilerinin yurtsever olanlar ve olmayanlar diye ikiye bölündüğünü, yıllardır demokrat ve yurtsever diye bildikleri insanların aslında reformist olduğunu öğrenerek şaşkırdılar.

Kurultayın ikinci günü, henüz sonuçlar alınmadan, 9 Haziran 1991 tarihinde çıkan 2000'e Doğru'da kanatların çekişmesinden açıkça söz edilmemeye çalışılmıştı. Daha çok program tartışmalarından, HEP'ten istifa etmeyi düşünenlerden ve Genel Sekreter adayı olabilecek iki kişiden söz edilmişti. Tabi bu arada, henüz Kurultay sonuçlanmadan; Av. Zübeyr Aybar'dan MKYK üyesi olarak söz ederek, müthiş bir ileri görüşlülük örneği de sergilenmişti.

16 Haziran 1991 tarihli 2000'e Doğru'da ise, "Kurultay sonrası HEP, Çok şey değişmedi" başlığıyla, önceki iki yazıdan farklı ve belli ki onları izleme kaygısı gütmeyen üçüncü bir haber yazısı yayımlandı. Sadece yazının bir paragrafında, "Yurtsever Devrimci Birlik" adı altında bir listenin hazırlandığının söz edilerek, çok gizli saklı bir biçimde, aslında yurtsever devrimci denen kanadın ortak listeye karşı çıktığı fısıldanıyordu.

2000'e Doğruculara soruyoruz: Kurultay öncesinde HEP'i anlatan bir değerlendirmenin, kurultay sonrasında da izlenmesi ve bu konudaki gelişmelerin okurlara aktarılması gazeteciliğin gereklerinden değil midir? Derginizin, ilk yazının haber kaynaklarına da başvurarak, HEP'teki kavganın nasıl sonuçlandığını öğrenmesi ve okurlarına iletmesi gerekmemekte midir? Yoksa, HEP'i yurtsever olanlar- yurtsever olmayanlar diye iki kanada ayrılmış olarak anlatmak, Kurultay'a yönelik kimi hesapların mı ürünüydü? kurultay öncesinde yayımladığımız yorum; objektif ve doğru habercilik ilkelerinden uzak bir biçimde, HEP delegasyonunun kafasını karıştırmayı mı hedeflemişti? İkinci ve üçüncü yazıda kısmen yapıldığı gibi, insanların kendi ağızlarından, görüşlerini aktarmak yöntemi; ilk yazıda neden yapılmamıştır.

Üyesi olduğumuz, sorunlarını yakından bildiğimiz HEP'te; bizce, partiyi çoğulcu, katılımcı, tüm demokrasi güçlerini kucaklayarak demokratik halk iktidarına ulaşmayı hedefleyen birgüç haline getirmek isteyenlerle, partinin dar ve marjinal kalması sonucunu doğuracak bir tavır geliştirenlerin varlığından ve mücadelesinden söz edilebilir. Bu süreçte, gerçek yurtsever ve devrimcilerin kimler olduğu da ortaya çıkacaktır, inanıyoruz.

Ancak, 2000'e Doğru Dergisi'nin, haber aldıkları kaynaklara da başvurarak, yukarıdaki sorulara dürüstçe yanıt vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde, sorumsuzca yayımlanan ve kimlere hizmet ettiği belli olmayan haberlerinden biri daha olarak, bu yazılar da basın ve demokrasi tarihinin kara sayfalarına geçmekten kurtulamayacaklardır.

KONYA'DAN BİR GRUP HEP'LI

DERSÊN ZMANÊ KURDÎ • BARAN

Kürtçe Dil Dersleri

XVI

BÊRIVAN

Bî navê Bêrivan xwişkeke Şahan heye. Bêrivan hin çar sali ye. Ew hertişti pîr mereq dîke û dîxwaze hin bibe.

Wê rojeki ji bavê xwe pîrsî:

—Tu çîma ewqas dirêji?

Bavê wê kenî û lê veğerand:

—Ez mezîn im. Çend salan şunda tu ji dirêj dîbi.

—Çîma Mamê Eli qasi te dirêj nîne?

—Hemû kes mezîn dîbin, lê bejna wan ne yek e. Ez bejn-dirêj im, ew navçebejn e.

—Çîma porê te reş e, yê min kej e?

—Porê diya te ji kej e. Tu li diya xwe çûyi.

—Lê çavê wê şîn in, yê min ...?

—Yê te reş in.

—Çîma?

Bavê wê sekîni:

—Hû ... ez çî bêjm? Hertîşt yek nabe. Li bêxçe binêre: Pîr texlit giya, fêki û kulilk hene.

—Çîma, em kulilk in?

—Na, lê ew ji jini ne. Canê wan ji heye.

—Can çî ye?

Bavê wê disa sekîni, li dora xwe nihêri, ji ser masê fincanek girt û got:

—Binêr eva fîncana gir dibe?

—Na.

—Dimeşe?

—Naa.

—Jini mezîn dîbin, weki giya û daran. Hin dimeşin, weki heywan û merivan. Û rojek tê dîmirin.

—Mîrîn çî ye?

—Mîrîn? Ka dapira te tê bira te? Par mîr.

—Belê.

—Meriv weki xew da diçe û cardin ranabe. Êdi nalive û bihn nagire.

—Bihî girtin çîye?

—Meriv bî pozê xwe digire. Weki ha:

Bihna xwe girt û da, gotina xwe ajot:

—Li aliyê dîn, bihna tîştan heye. Binêre, ev sêv e.. Çavê xwe bigire! Te girt?

—Belê.

Bavê wê sêv dirêji lêv û pozê wê kir û pîrsî:

—Cawa ye?

—Bihna wê xweş e.

—Belê. Tama wê ji xweş e.

—Tam çîye?

—Meriv bî zmanê xwe tam dîke. Bigre vê sêvê bixwe û

li tama wê binêre. Hin tîşt şîrin in, hin tahl in. Şekir şîrin e, isot tahl û tûj in, lêmon tîrş e, xwê şor e. Li aliyê dîn, meriv bî guhê xwe dengên dibihise; bî destê xwe li tîştan dîde, hişki û nermiya wan, germiya wan hin dibe.. Meriv..

Aqlê Bêrivanê di tîşteki dîn da bû, wê, êdi guh ne dîda gotinên bavê xwe.

Gotina wi bîri:

—Bavo, ez şekir dîxwazim, şekir!

Ken	: Gülüş	Mêjo	: Beyin
Kenin	: Gülmek	Dapir	: Büyükanne
Giri	: Ağlayış	Par	: Geçen yıl
Şunda	: Sonra	Xew da çûn	: Uyumak, sönmek
Mam	: Amca	Cardin	: Bir kez daha
Bejn	: Boy-bos	Livin	: Kınıldamak
Bejndirêj	: Uzun boylu	Bihî girtin	: Nefes almak, koku almak
Navçebejn	: Orta boylu	Bihî	: Nefes, koku
Lê çûn	: Benzemek	Weki ha	: Bunun gibi
Sekînin	: Durmak	Çav girtin	: Göz kapamak
Kej	: Kumral	Çavgirtik	: Körebe oyunu
Jini	: Canlı	Dirêj kîrîn	: Uzatmak
Can	: Can	Poz	: Burun
Lê nihêrin	: Bakmak, araştırmak	Lêv	: Dudak
Fıkırin	: Düşünmek	Tam	: Tat
Meşin	: Yürümek	Tahl	: Acı
Mîrîn	: Ölmek	Tahlîk	: Acı elma
Tîrşîk	: Turşu	Tûj	: Acı, sivri
Ali	: Taraf, yan	Lêmon	: Limon
Li aliyê dîn	: Diğer yandan	Xwê	: Tuz
Hişk	: Sert	Şor	: Tuzlu
Hişki	: Sertlik	Guh	: Kulak
Nerm	: Yumuşak	Dest lê dan	: Dokunmak
Nermi	: Yumuşaklık	Aqıl	: Akıl
Germi	: Sıcaklık	Mereq	: Merak
Kurt	: Kısa	Mereq kîrîn	: Merak etmek
Serhişk	: Dik kafalı	Tiral	: Tembél

Bî navê Bêrivan xwişkeke Şahan heye: Xwişkeke Şahan heye, navê wê Bêrivan e.

Xew da çûn

Şahan her şev di saet 9'an da radîzê û hema di xew da diçe.

Ba hat û lambe di xew da çû.

Dest lê dan

Zarok dest li sowê da, destê wi şewiti.

Binêr, dest lê bide, çiqas nerm e.

MERIVATI

Cemal bavê Şahan e. Eli mamê Şahan e. Cemal û Eli bra ne. Şahan braziyê Eli ye. Nadir, kurê eli (Nadirê Eli), pismamê Şahan e. Gul, keça Eli (Gula Eli), dotmama Şahan e.

Xatûn jina Eli ye, amojîna Şahan e.

Zelal û Mircan xwişkê hev in. Mircan xaltiya Şahan e.

Mem, kûrê Mircan pîsxaltiyê Şahan e.

Bavê Cemal bapirê Şahan e. Bavê Zelalê ji bapirê wi ye. Diya Cemal û diya Zelalê herdu dapirên wi ne. Şahan newiyê wan e.

Ev kes hemû merivên hev in. Dî nav wan da merivati heye.

Merivati	: Akrabalık	Xalojin	: Dayî karısı
Mam	: Amca	Xarzi	: Yeğen (kızkardeş çocuğu)
Amojin	: Amca karısı	Xalti	: Teyze
Pismam	: Amca oğlu	Xalti	: Teyze
Dotmam	: Amca kızı	Pîsxalti	: Teyze oğlu
Brazi	: Yeğen (erkek kardeş çocuğu)	Bapir	: Dede
Xal	: Dayî	Dapir	: Nene
		Newi	: Torun

Kenin-Bikene

Şimdiki zaman: Ez dikenim, tu dikenî ...

Dili geçmiş zaman:

- 1-Ez kenim, tu kenî, ew kenî, em kenin, hûn kenin...
- 2-Ez keniyam, tu keniyayî, ew keniya, em keniyân, hûn keniyân ...

Girin-Bigire

Şimdiki zaman: Ez digirim, tu digirî...

Dili geçmiş zaman

- 1-Ez girim, tu giri, ew giri, em girin...
- 2-Ez giriyam, tu giriyayî, ew giriya, em giriyan, hûn giriyan, ew giriyan

Zaro dî bêxçe da dikenin û dilizin.

Yeki jî mîna ra got "Kurdi ne zman e". Ez keniyam. Mîna jê ra got: "Mêjoyê te şuştine!"

Şahan goyê xwe wînda kiriyê digire. Bavê wî jê ra got "Megire! Ez yeki nuh jî te ra tinim."

Bihîstin ku bavê wan li Stembolê miriyê, hemû giriyan.

Livin-Bilive!

Ez dilvîm, tu dilvî, ew dilve ...

- 1- Ez livim, tu livî, ew livî, em livin, ew livin
- 2- Ez liviyam, tu liviyayî, ew liviya, em liviyân...

Pîsing jî çiyê xwe nalive, herhal miriyê.

Bilive lo! Em dereng man.

Dar livin û hîrçek jê derket; hêdî hêdî meşiya û çû.

Çûn fiilinin mişlî geçmiş zamanı:

Ez çûme	Em çûne
Tu çûyî	Hûn çûne
Ew çûye	Ew çûne

Olumsuzu

Ez ne çûme, tu ne çûyî, ew ne çûye, em ne çûne...

Lê çûn - li hev çûn

Porê te jî mîna diya te kej e, tu li diya xwe çûyî.

Ev jî pîr serhişk e, li bavê xwe çûye.

Hesen û Ehmed bra ne, lê Hesen merivêk jî e, Ehmed tral e; ew li hev ne çûne.

Lê çûn : Benzemek
Li hev çûn : Birbirine benzemek.

Hinkırın:

Bersiva pîrsên jêrin bîdîn:

- 1- Merivên dirêj ra çî tê gotîn?
- 2- Ew kesên ku bejna wan zirav e, jî wan ra çî tê gotîn?
- 3- Porê te çî reng e?
- 4- Çavê te çî reng in?
- 5- Çend çavê merivan heye?
- 6- Meriv bî çavên xwe çî dike?
- 7- Meriv dî saya guhê xwe da çî dike?
- 8- Meriv dî saya çî da bihî digire?
- 9- Çend lêvên merivan hene?
- 10- Dî devên merivan da çî heye?
- 11- Çend didanê merivan heye?
- 12- Meriv dî saya çî da tîştan tam dike?
- 13- Ling çî ra dibîn?
- 14- Dest çî ra dibîn?
- 15- Çav û guhê merivan li ku ne?
- 16- Pîştî xwe nişan de.
- 17- Dî destên te da çend tili hene?
- 18- Kevir hişk e yan nerm e?
- 19- Tama xwê çawa ye?
- 20- Îsot tûj e, yan tîrş e?
- 21- Ew sêv şirin e, yan tahlîk e?
- 22- Bapirê te xweş e, yan miriyê?
- 23- Mamê te heye? Navê xwe çî ye?
- 24- Tu caran xaltiya xwe dibîn?
- 25- Navê dotmama Şahan çiyê?
- 26- Şahan û Nadir pismamê hev in?
- 27- Tu jî xalê xwe hez dikî?
- 28- Tu li kê çûyî, li diya xwe yan bavê xwe?
- 29- Kevir çîma nalive?
- 30- Tu çî difikirî, mala xwe mereq dikî?
- 31- Tu par li ku bûyî?
- 32- Hûn bî hevalê xwe ra çavgirtîk dilizin!

- SÜRECEK -

Kültür, Toplumsal Yaşamdaki Önemi ve Bazı Görevler • Munzur ÇEM

Kültürün gerek tek tek bireyler ve gerekse toplum yaşamı üzerindeki etkilerini ve önemini, uzunboylu anlatmaya gerek yok sanıyorum. İnsan yaşamı maddi, kültürel ve ahlaki yanlarıyla bir bütünlük oluşturuyor. İnsan iş sahibi olmaya, yemeye, içmeye, barınmaya ve giymeye nasıl gereksinim duyuyor ve bunlardan vazgeçemiyorsa, kültürden ve kültürel ihtiyaçlarını gidermekten de öylesine vazgeçemez. Bu nedenledir ki günümüzde temel haklar arasında yer alan kültürel haklara saygılı davranma, kültürel değerleri koruma ve geliştirme çabaları uygar olmanın, insana, onun özgürlüğüne saygılı davranmanın bir göstergesidir. Herhangi bir toplum, bu değerleri geçmiş ve bugünüyle gözardı ederek, onları baskı altında tutarak gerçek anlamda bir kalkınmayı gerçekleştiremez ve uygar dünyada saygın bir konuma yükselmez.

Kültüre İlişkin Bazı Temel Özellikler:

Yurtdışında bulunan Kürt kitlesinin kültürel çalışmalarına ve onları bekleyen görevlere değinmeden önce kültürün bazı temel özelliklerinin üzerinde durmakta yarar olacağı kanısındayım.

1. Kültür Bir Üst Yapı Kurumudur: Kuşkusuz, herhangi bir toplumda kültür ve kültüre ilişkin politikalar üzerinde durulurken, bunları o toplumdan, mevcut sistemin karakterinden ayrı olarak ele alamayız. Çünkü kültür bir üst yapı kurumudur ve uzun vadede onu belirleyen altyapıdır. Bu nedenledir ki, farklı üretim tarzlarına sahip toplumlarda, kültür de farklı nitelikler gösterir. Maddi malların üretim biçimleri, insanlar arasındaki ilişkilerin niteliği değiştiğinde, kültür de buna paralel olarak gelişip değişir; tıpkı onun gibi basitten karmaşığa doğru yükselir. Ancak bundan, üstyapının ve onun bir parçası olan kültürün pasif bir konumda olduğu çıkarılmamalı. Tersine üst yapı, dönemlere ve koşullara göre artan veya azalan ölçüde altyapıyı etkiler, toplumsal gelişme üzerinde su veya bu yönde etkide bulunur.

İlkel komünal toplumlarda geçerli olan esas kural, elde edilen ürünlerin o topluluğu oluşturan bireyler arasında eşit şekilde bölüşülmesiydi. Çünkü sahip olunan ürün, toplumun gereksinimlerini ancak çok asgari düzeyde karşılayabilecek kadardı. Böyle bir durumda topluluk üyelerinden bazılarının, öteki bireyler aleyhine mevcut üründen fazla pay almaya kalkışmaları ve servet biriktirmeleri açlığa ve ölümlere yolaçardı. Doğal olarak ilkel toplumun ahlaki, hukuki ve kültürel değerleri de buna göre şekillenmişti. O günün basit kültürü, ortaklaşa çalışmayı, elde edileni eşitçe bölüşmeyi öngörüyor, böyle bir anlayışı savunuyordu.

Ne var ki toplum yerinde saymıyordu. Zamanla üretim araçları ve ürün elde etme yöntemleri gelişti. İnsanlar bu konularda daha bilgili ve deneyli bir konuma

yükseldiler. Bunun sonucunda da fazla ürün ortaya çıktı ve giderek belli kişilerin elinde büyük servetler birikti. Böylece ilkel komünal toplum dağılıp yerini köleci toplum düzenine terk etti. Artık toplum iki temel sınıfa bölünmüştü. Bir yanda köle sahipleri, öte yanda ise köleler. Köle sahibi efendi, sadece üretim araçlarının değil, aynı zamanda kölenin sahibiydi. Onun, kölelerini dilediği gibi çalıştırma, cezaya çarptırma, satma ve hatta öldürmeye hakkı vardı. Köleci toplumda ortaya çıkan işbölümüne göre, maddi malların üretimini gerçekleştirmek, yani kol emeği sarfetmek köle sınıfına ait iken entellektüel çalışmalar, yani hukuk, sanat, edebiyat ve kültürel işlerle uğraşmak ise köle sahiplerine ait bir işti. Sistemin temel çelişkisi aynı zamanda kendisini kafa-kol emeği arasındaki çelişki biçiminde ortaya koyuyordu. Söylemeye gerek yok ki ilkel komünal toplumun ahlaki ve kültürü nasıl ki kolektiviteleri, eşitliği temel alıyorduyorsa, köleci toplum düzenindeki ahlak, hukuk, sanat ve kültür de temelde bu sistemi savunuyor, onun ömrünü uzatmaya çalışıyor, onun bir kader olduğunu aşılamağa çalışıyordu.

Elbet alt ve üst yapılar arasındaki bu bağ, kültürün fonksiyonu daha sonraki toplumsal sistemler olan feodal, kapitalist ve sosyalist düzenlerde de aynı niteliğini koruyarak devam ediyor.

2. Kültür Toplumun Sınıfsal Yapısından Kopuk Değil: Kültür ile sınıfsal yapı arasında doğrudan bağ var. Daha doğrusu değişik sistemlere sahip toplumların kültürleri nasıl ki birbirlerinden ayrılıklar gösteriyorsa, sınıflı bir toplumun kültürü de ayrıca kendi içinde ve var olan sınıfların durumuna göre farklılıklar gösterir. Doğal olarak değişik sınıf ve tabakalar arasındaki çelişki ve çatışmalar, aynı zamanda kültür alanında yansımaları bulur.

Tarihe bakıldığında mücadelenin bu türünü her zaman görmek olanaklıdır. Ortaçağ'da aynı zamanda feodal mülk sahibi olan kilisenin her türden yenilikçi akım ve değişime ne ölçüde düşman olduğu biliniyor. Elbet kültür de bundan kendine düşen payı almaktaydı. Ne var ki bu gerici politika ve uygulanan baskılar da sonunda, modası geçmiş feodal sömürü düzenini kurtarmaya yetmedi. Bir yandan üretim ve ticarette kapitalizmin tohumları atılırken, bir yandan da gelişmekte olan bilim, sanat ve edebiyat, yeni düzenin zaferi için gerekli koşulları olgunlaştırıyordu. Toplum yaşamında ilerici nitelikte dev adımlar teşkil eden rönesans ve reform hareketleri bunun en çarpıcı örnekleridir.

3. Kültürel Değerler, Geçmişten ve Sınıflararası İlişkilere Kopuk Değiller: Herhangi bir dönemde, herhangi bir toplumdaki kültür değerleri, geçmişin aynı değerlerinden kopuk değiller. Bir kültür, geçmişle ilişki içerisindedir ve onun bıraktığı miras üzerinde yükselir. Bu bakımdan kültür, aynı zamanda geçmişten günümüze dek

süregelen bir birikimdir. Yine kültürün sınıfsal niteliği üzerinde dururken, karşılıklı etkileşimi de gözden uzak tutmamalıyız. Herhangi bir toplumda, yüzde yüz bir sınıfa ait, ötekilerin kültürlerinden etkilenmeyen saf bir kültürün varlığı düşünülemez. Ana hatları itibarıyla farklı niteliklere sahip sınıf ve tabakaların kültürleri, bazı temel nitelikleri itibarıyla birbirlerinden ayrı olsalar bile, birbirlerini karşılıklı olarak etkilemekten geri kalmazlar. Kaldı ki geçmişten gelen kültür mirasları zaten toplumun tamamının ortak malı haline geliyor.

4. Günümüzde kültürel değerler evrenselleşmiştir: Kapitalizm öncesinde toplumlar kapalı bir yapıya sahiptiler ve ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler kısmen dar bir çerçevede kalıyordu. Ancak kapitalizm çağında bilim, teknoloji ve sanat alanında sağlanan büyük gelişmeler, ekonomide olduğu kadar sosyal ve kültürel hayatta da önemli gelişmeler, ekonomide olduğu kadar sosyal ve kültürel hayatta da önemli değişikliklere yolaçtı. Başka bir anlatımla kapitalizm feodal çitleri parçalarken, sadece pazarı bütünleştirerek onu ulusal düzeye çıkarmakla kalmadı. O aynı zamanda kültür alanında da aynı sonucu doğurdu. Yine sermaye, kendi anavatanını aşarak dünyanın öteki bölgelerine doğru açılırken de kendi kültürünü, gelenek ve törelerini, hukukunu birlikte götürüyordu.

Günümüzde Geçerli Kültür Politikaları Üzerine

Günümüzde kültür bir yandan evrensel bir değer olarak benimseniyor ve onun korunması yolunda çaba harcanıyor. Bu, uluslararası bir çok anlaşmanın da konusunu teşkil etmektedir. Örneğin, dil ve kültürlerin korunması ve geliştirilmesi en başta Birleşmiş Milletler Örgütü'nün görevleri arasında bulunuyor. Bu amaca uygun olarak "Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) oluşturulmuş. Yine Helsinki Nihayi Belgesi'nin maddeleri arasında kültürlerin korunmasına özel bir önem veriliyor. Onun devamı niteliğinde bulunan "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği" (AGİK) çalışmalarında durum aynıdır. Avrupa Konseyi'nin kuruluş amaçları arasında da aynı konunun yer aldığı ve söz konusu örgütün pratikte buna yönelik çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Elbet buna ilişkin örnekleri daha da çoğaltmak olanaklı.

Ancak tüm bu olumlu adımlara karşın, yine de pratikte harcanan çabaların yeterli olduğunu söylemeye olanak yok. Her şeyden önce yukarıda bahsi geçen kuruluşların çalışma ilkeleri arasında ve anlaşma maddelerinde yer alan hükümler, çoğu kez yaşama geçirilemiyor ve kağıt üzerinde kalmaktan kurtulamıyorlar. Çünkü uluslararası herhangi bir anlaşmanın hükümleri bu anlamda neleri içerirse içersin, sonunda belirleyici olan ona taraf devletlerin karşılıklı ilişkileri, karşılıklı çıkarlarıdır. Böyle olunca da taraflardan birinin, anlaşmayı çiğnemesinin önüne geçmek kolay olmuyor.

Bu bakımdan gerek gelişmiş kapitalist ve gerekse az gelişmiş ülkelerin halkları, öteki baskı türlerine ek olarak kültürel yönden de değişik türden baskılarla yüz yüze.

Emperyalistler ve onların yerli işbirlikçileri, geri kal-

mış ülkelerde ilerici ve demokratik nitelikteki kültürel çalışmalara baskı uyguluyor, onların gelişmelerini engellemeye çalışıyorlar. Bu ülkelerin bazılarında, bu türden kültürel faaliyetler tümenden yasaktır. Bu işle uğraşanlar kovuşturmayla uğruyor, tutuklanıp cezalara çarptırılıyorlar. Kültür eserlerinin basılmasını, dağıtılmasını engellemek amacıyla çeşitli yol ve yöntemlere başvuruluyor. Demokrasi ve insan hakları üzerine çokça laf eden çeşitli devletlerin yöneticileri ise, kendi çıkarları sözkonusu olduğu zaman tüm bunlara sessiz kalıyor, hatta destekliyorlar.

Kuşkusuz bunlar içerisinde, en fazla güçle yüz yüze bulunanlar da ulusal baskıyla, ırkçı-şöven uygulamalarla karşı karşıya kalanlardır. Çünkü bu durumdaki halklar, yaşamın öteki alanlarında olduğu gibi kültürel bakımdan da çifte baskı görüyorlar. Ezen ulusun hakim sınıfları, ister doğrudan sömürgecilik biçiminde, isterse başka biçimler altında olsun, baskı altında tuttukları halkların kültürel değerlerinin gelişmesini önlemek, onları ortadan kaldırmak için yoğun çaba sarfederler.

Kapitalist sömürgecilik çağında, sömürgecilikle asimilasyonun atbaşı gitmesi tesadüfi değil. Onlar bir yandan sömürge ülke halklarını, kendi kültürlerinin geri ve işe yaramaz olduğuna inandırmaya ve böylece güven bunalımı yaratmaya çalışırken, bir yandan da kendilerine ait kültürün üstünlüğünü kanıtlama çabasına girerler. Bu çaba zamanla sömürge ülke insanları üzerinde giderilmesi güç olumsuzluklar yaratır. Toplumda kendi kültürüne, gelenek ve törelerine karşı ilgisizlik başlar. İnsanlar onlardan uzaklaşmakta, kendi kendilerine ve çevrelerine yabancılaşmakta bir sakinca görmez hale gelirler. Sömürgecilerin bu "uysallaştırma" çabalarında dini de etkin bir araç olarak kullandıkları biliniyor. Beyaz istilacılar Asya, Afrika ve Amerika'ya gittikleri zaman Hıristiyan misyonerleri de birlikte götürüyorlardı. Kuşku yok ki bu, onların tanrıya duydukları sevgiden veya yerli halkları cennete götürme istemlerinden ileri gelen bir şey değildi. İnsanlara, üzerinde yaşadıkları dünyayı zindan edenler, onların "öteki dünya"da rahat etmelerini neden istesinler? Elbet sömürgecilerin amacı, bu ülkelere Hıristiyan kültürünü ve bununla birlikte kendi kültürlerini taşımak, yerli halkları uysallaştırarak düzene boyun eğere hale getirmektir. "Tanrı ve İsa aşkına", içerisinde bulunduğu koşulları benimsemiş bir sömürge insanını hangi sömürgeci istemez.

Ülkemiz Kürdistan'da da ötedenberi buna benzer çalışmalar var. Örneğin, İran'da bugün işbaşında bulunan mollalar rejimi, Kürt halkının ulusal demokratik haklarına saygı göstermez, halkımız üzerinde terör estirirken "müslümanların eşitliği" demagojisine sarılıyor. Yine kanlı Saddam'ın özellikle de Kuveyt işgalinden sonra islami sloganları ağızından düşürmemesi, cihat ilan etmesi ve "kutsal toprakları" kurtarmaktan dem vurması ibret vericidir. Türk sömürgecilerinin, izledikleri insanlıkdışı politikayı gözden uzak tutmak, kitlelerin bilinçlenmesini engellemek amacıyla, dini inançları ne şekilde sömürdüğü biliniyor. Kürt halkına kendi türkülerini özgürce söylemeyi bile fazla görenler, eşitlik ve kardeşlik nutukları atmaktan geri durmuyorlar. Kuşku yok ki tüm bunlar aynı

zamanda bir kültür çarpıtması, bir yozlaştırma programıdır.

Gelişmiş kapitalist dünyada ise başka türden kültürel sorunlar yaşanıyor. Dışarıdan bakıldığında pekçokları bu ülkelerin gerçekten demokratik, gerçekten insanın özgürce gelişmesini, kişilik kazanmasını ve düşünmesini sağlama-ya çalışan ülkeler olarak görürler. Yine onların kendi propagandaları da bu yöndedir. Oysa mesele daha yakından ele alındığında, durumun hiç de söylenildiği gibi olmadığı kolayca anlaşılır. Bu ülkelerde kültürel çalışma yapmak, her şeyden önce bir maddi güç sorunudur. Başka bir deyişle öteki alanlarda olduğu gibi bu alanda da dü-duk çalabilmek için, gerekli maddi kaynağa sahip olmak gerekiyor.

Maddi güce sahip olanlar ise en başta emperyalist te-kellerdir. Sistemin karakterine uygun olarak bu çevreler kültüre bir meta, bir kar aracı olarak bakıyorlar. Müzik, tiyatro, resim, edebiyat ürünleri vb. ne ölçüde para ka-zandırır, ölçü budur. Eğer para getiriyorsa, herhangi bir kültür ürününün hak etmediği ölçüde şişirilmesi, göklere çıkartılması, sunni sanatkarlar yaratılması işten bile de-ğil. Yine insanların, düzenin istediği kalıplar içerisinde so-kulması ve ona göre biçimlendirilmesi de onlar bakımından önemlidir. Bu nedenle de en saygın insani de-ğerler bile birer reklam ve propaganda aracına dönüştü-rülmekten kurtulamıyor. Yenecek yemekten, içilecek içecekten, giyilecek giysiye, oturulacak eve varana ka-dar her şey, tekellerin çıkarlarına ve istemlerine uygun şekilde biçimlendiriliyor. Bu propaganda çarkı insanları çıkarıcı ve bireyci hale getirmeye, toplumsal sorunlar üze-rine kafa yormaktan kaçınır duruma düşürmeye özel bir önem veriyor. Günümüzün gelişen teknolojisi, radyo, te-levizyon ve basın da, ellerinde muazzam servetler tutan bu çevrelere, amaçlarına ulaşma yönünde yardımcı olu-yor. O halde maddi olduğu kadar, ahlaki ve kültürel yön-den de böylesine kuşatmaya alınmış insanların özgür oldukları, serbestçe geliştikleri söylenebilir mi? Ve kuş-ku yok ki, böylesine önemli boyutlara ulaşmış olan yoz-laştırma programı da sadece buralarda değil, geri kalmış ülkelerde de büyük sorunlar ve güçlükler yaratıyor. Dü-şünelim ki yoksul bir ülkenin insanı, kendi halkının gen-el çıkarlarını, onların beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi temel sorunlarını çözmeyi, ülke kaynaklarını bu iş-lere ayırmayı düşünecek yerde, içeceği kolayı, dans ede-ceği diskoteği, bineceği lüks otomobili, fuhuşu, kumarı, alkol ve uyuşturucuyu düşünür hale geliyor. Bu insanlı-ğın geleceği bakımından çok büyük tehlike değil mi?

Gelişmiş kapitalist ülkeler için ele alınan bu durum, so-runun bir yanını oluşturuyor. Elbet bir de öteki yüzü var. Sözkonusu ülkelerde herşey emperyalist tekellerin istem-leri doğrultusunda gerçekleşmiyor. Başka bir deyişle mey-dan o kadar boş değil. Sözkonusu uygulamaların karşı-sında bir de demokrasi güçlerinin, barışsever ve hüma-niter çevrelerin yaptıkları çalışmalar var. Bu çabalar halk-lar arasında eşitliği ve dostluk ilişkilerini geliştirmeye, dayanışma ruhunu yükseltmeye, ulusal ve uluslararası plandaki sorunlara karşı ilgisiz kalmanın önüne geçmeye yöneliktir. Barışçıl ve demokratik öze sahiptir. Kuşku yok ki insanlığa aydınlık bir gelecek vaadeden de bunlardır.

Öte yandan yine Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ül-kelerinin de kültürel sorunları istenilen biçimde çöze-me-diği, bu yönden ciddi sorunlarla karşı karşıya oldukları, son bir kaç yılın olaylarıyla da kanıtlandı. Kapitalist ül-kelerdeki yozlaşmışlığa duyulan özlem ve oralara yönel-me istemleri ise ayrıca üzerinde durulmaya değer noktalar.

Kürt Halkı, Kültürel Yönden de Büyük Güçlüklerle Yüzyüzedir

Dünyanın en fazla ezilen halklarından biri olan ve ulu-sal varlığı ortadan kaldırılmak istenen Kürt halkının, kül-türel yönden karşı karşıya bulunduğu güçlükler gözönündedir. Sömürgeci güçler, halkımıza sıradan de-mokratik ve kültürel haklar tanımayı bile fazla görüyor-lar. Onun bu yöndeki istemlerini kan ve terörle bastırmak, bu rejimlerin değişmez karakteri haline gelmiştir. Böyle bir politika da kuşkusuz nedensiz değil. Bu, halkımızın ulusal varlığını ortadan kaldırma, onu yoketme çabaları-nın önemli bir halkasını oluşturuyor.

Öte yandan kabul etmek gerekir ki, Kürdistan'ı bölüş-müş olan devletler içerisinde Kürt dil ve kültürüne yöne-lik en baskıcı politikayı Türk sömürgecileri izliyorlar. Türk devleti, Kürt ve Kürdistan sözcüklerinin kullanıl-masından bile rahatsızlık duyuyor. Bu terimlerin kulla-nılmasına konan ambargo, Türkiye Cumhuriyeti ile yaşıttır. Kürt dili ve müziği bugün hala yasaktır. Devle-tin dolaylı ve direkt desteği ve teşvikiyle Kürt halk türk-üleri Türkçeye adepte ediliyor. Kürt folklorü Türk folklorü biçiminde lanse ediliyor. Kürt halkına ait tarihi eserler ya tahrip ediliyor ya da ortadan kaldırılarak götü-rülüp saklanıyor. Kürdistan'daki coğrafi yerlerin adları tümüyle değiştirilmiş durumdadır. Newroz'un halkımız tarafından kutlanmasına izin verilmezken, şimdi onun bir Türk bayramı olduğu yolunda çaba harcanyor. Ortaya atılan uydurma bir tarih tezine karşılık, gerçekleri ortaya koyma, onları savunma çabaları baskı ve terörle engel-lenmeye çalışılıyor. Türk okulları, radyosu, televizyonu, basını ve benzeri öteki yerler birer beyin yıkama ve asi-milasyon merkezleridir. Oysa dil ve kültür ulusların kim-liğini belirleyen en önemli öğeler arasındadır. Onların korunması, ulusal varlığın korunması ve devamı bakımın-dan büyük önem taşıyor.

Sömürgeci düşmanın çabalarına karşılık Kürt halkı da, kendi diline, kültürüne, öteki ulusal ve tarihsel değer-le-rine büyük bir inatla sarıldı, onları koruyarak bugüne ka-dar getirdi. Bugün de aynı çaba devam ediyor. Halkımız, onun yurtsever güçleri, gerek ülkemizin değişik parçala-rında ve gerekse dış ülkelerde bu alanda küçümseneme-yecek bir aktivite içerisindedir. Kuşku yok ki bu, ırkçı-söven baskılarla yüzyüze bulunan her halk gibi bi-zim halkımızın ulusal kurtuluş mücadelesi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Geçmişten bu yana zaman za-man bu alandaki çalışmaları küçümseyen anlayışlara rast-lanılmaktadır. Elbet dil ve kültür çalışmasını her şeyin önüne koyan, onu abartan yaklaşım gibi, onu küçümse-yen tavırlar da yanlış, sektercedir. Diğer taraftan Kürt dili ve kültürü ile ilgili olarak gösterilen faaliyetlerin bu-

rada bir dökümünü yapmak elbet olanaklı değil. Kanımca böyle bir çalışma başlı başına bir incelemenin konusudur -ki o da böyle bir yazının kapsamını aşar. Burada yapmaya çalışacağım şey, ülke dışında sürdürülmekte olan çalışmalara kısaca değinmek ve mevcut olan bir takım eksikliklere parmak basmak olacak.

Göçmenlik ve Bunun Kültür Üzerindeki Etkileri

Özellikle son 30 yılda ekonomik ve siyasal nedenlerle Kürdistan'dan dışarıya yoğun bir göç yaşanıyor. Batı Avrupa başta olmak üzere Kuzey Amerika, Avustralya ve bazı Ortadoğu ülkelerinde bir milyon civarında Kürt yaşamaktadır. Göçün kültürel açıdan sözkonusu kitle üzerinde yarattığı etkiyi ise iki başlık altında toplayabiliriz:

a) Göç sonucu kendi toplumlarından uzaklaşan insanlarımız, ister istemez gittikleri ülkelerin kültürünün etkisi altında kalıyor ve burada kendi kültürlerinden uzaklaşma durumuyla yüzyüze geliyorlar.

b) Sömürgeci devletlerin baskısından uzaklaşmakta olan insanlarımız, demokratik toplumların (Ortadoğu'yu bunun dışında tutuyoruz) sağladığı uygun ortam ve olanaklardan yararlanarak Kürt dili ve kültürü ile ilgili çalışma içerisine giriyorlar.

(a) sıklıkta belirtilen durum ise iki yönlüdür: İnsanlarımız bir yandan ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan gelişmiş olan bu toplumlardan yeni yaşam biçimlerini, yeni kültürleri, gelenek ve töreleri öğrenirler. Kuşkusuz bu da, onları yeni bilgilerle donatır, görüş ufuklarının genişlemesine, dünyayı daha iyi tanımalarına katkıda bulunur. Meselenin bu yanı elbet olumludur. Öte yandan, bu olumlu yanların yanısıra sözkonusu ülkelerde insanın yozlaşmış bireyselleşmesi, toplumsal sorunlara yabancılaşması ve asimile olması her zaman mümkündür -ki yurtdışında bulunan Kürtler bakımından bunun kazandığı boyutlar hiç de küçümsenecek gibi değil. O halde bu bakımdan üzerimize düşen görev bellidir. Bir yandan insanlarımızı yabancı kültürlerin olumsuz etkilerinden korumaya çalışırken, bir yandan da kendi kültürümüzün kaybolmasını önlemeye, onu koruyup geliştirme yönündeki çabalara devam etmeliyiz. Bu ülkelerde uzun yıllar kalan, buralarda doğup büyüyen insanların ise bu toplumlardan etkilenmelerinin doğal ve kaçınılmaz olduğunu kabul etmek gerekir. Bundan çekinmek için herhangi bir neden yok. Önemli olan iki kültür arasında bir uyumun sağlanabilmesidir.

Yurtdışında Kültürel Çalışmaların Düzeyi Nedir?

Bu nokta üzerinde düşünürken akla gelen soru hemen şu oluyor. Bugün yurtdışında yaşamakta olan Kürt kitlelerinin kültürel alanda harcadığı çabalar yeterli mi, yoksa bu alanda aşılması gereken zaaf ve eksiklikler, atılması gereken adımlar var mı?

Açıktır ki bugün farklı ülkelerde gerek örgütler ve gerekse tek tek kişiler eliyle dil ve kültür alanında yapılan önemli bir çalışma var. Kürtçe yayınlar, Kürt kültürü ve tarihi ile ilgili toplantılar, araştırma ve incelemeler, Kürt müziğinin yaygınlaştırılması, folklor çalışmaları ve New-

roz kutlamaları bu çalışmaların bellibaşlıcalarıdır. Kürt diliyle okuma-yazma öğrenen, onunla yazan insanlarımızın sayısı hızla artıyor. Bundan on yıl önce Newroz'a gösterilen ilgi ile bugünküsü arasında yine büyük farklar mevcut vs. Elbet bunlar sevindirici, olumlu gelişmelerdir.

Yapılanları küçümsememekle birlikte, bu alanda bir dizi yetersizlikler ve eksikliklerle karşı karşıya bulunduğumuzu da açıkça belirtmek gerekir. Kuşkusuz sözkonusu eksiklik ve yetersizlikler, genel olarak benzerlik gösteriyor olsalar bile aralarında ülkeden ülkeye değişen farklar da var. Böyle olmasını da elbet doğal karşılamak gerekir. Çünkü her ülkenin kendine özgü koşulları, farklı yanları var ve bunlar Kürt kitlelerinin çalışmalarını olumlu veya olumsuz yönde etkiliyor. Burada bir örnek olması bakımından İsveç'teki duruma değinmenin yeterli olacağı kanısındayım.

Aslında İsveç, Kürtlerin en fazla kültürel faaliyetlerde bulunduğu ülkelerden biridir. Hatta devlet politikası çerçevesinde ele alındığında en ileri hakların bu ülkede elde edilmiş olduğu görülür. Ne var ki İsveç'te bile hala yapılması gereken bir hayli çalışma var. Bu ülkedeki çalışmalarda göze çarpan eksiklikleri ve yapılabilecekleri ise şu şekilde özetlememiz olanaklı:

a) İsveç'in Kürt kitleleri bakımından bir özelliği, bu ülkede yaşayan insanlarımız arasında yeter bir dayanışma ve diyalogun yaratılmamış olmasıdır. Bunu aza indirmek ve giderek aşmak gerekiyor. Ulusal günlerde belli bir program çerçevesinde bir araya gelmeler, kültürel nitelikte ve eğlenceye dönük toplantılar, seminerler, konferanslar, sosyal içerikli başka faaliyetler, zamanla bu konuda daha olumlu bir noktaya gelmeyi sağlayacak çalışma biçimleridir. Bu konuda tek tek kişilere belli bir rol düşse bile asıl görevin Kürt örgütlerinin omuzunda olduğu açıktır.

b) İsveç'te sayıları Kürtler kadar olan öteki azınlıkların tamamı radyo ve televizyonda kendi ana dillerinden programlara sahipler. Bu hakkın kendilerinden esirgenmediği tek geniş yabancı kitle Kürtlerdir. Bence Kürt kitlelerinin, bu hakkın elde edilmesi amacıyla, bugüne kadar yapılandan çok daha etkin ve yoğun bir çaba harcaması gerekir. Bu, bu ülkede yapılabilecek çalışmaların başında geliyor.

Bunun için de İsveç'te faaliyet gösteren kitle örgütlerinin, kültürel kurumların, yayın çalışanlarının bir araya gelerek bir çalışma programı çıkarmaları ve bir kampanya başlatmaları gerekiyor. Bu, atılması gereken ilk adım olacak. Yine bu herhangi bir örgütün aktif elemanı durumunda olmayan tek tek kişilerden de, bu çalışma içerisine çekilmesi gerekenler varsa çekilmelidir. Yine konuya ilgi duyan İsveç'li demokratik, kültürel ve politik çevrelerin, basının desteğini almanın da başarıya ulaşmak bakımından büyük öneme sahip olduğunu unutmamak gerekir. Bunlar kişi veya örgüt olabilirler. Böylece oluşturulacak bir organın yönlendiriciliği altında konu kamuoyuna maledilebilir, giderek siyasal iktidar ve muhalefet partileri, gerekli adımları atmaya zorlanabilirler. Unutmamak gerekir ki Federal Almanya gibi NATO üyesi ve Türkiye'nin birinci dereceden dostu olan bir ülke dahi, KOMKAR başta olmak üzere Kürt kitlelerinin yıllardır sür-

dürdükleri etkin çalışmalar sonucu geri adım atmak zorunda kaldı. Bu ülkenin radyosu WDR, iki yıldır Kürtçe programlar yayınlıyor. Yine bazı kentlerde (Dortmund, Nürnberg, Berlin) radyo yayınları aynı şekilde bir kaç yıldır devam ediyor. Berlin'de kısa bir süre önce bir Kürt çocuk yuvası açıldı ve bu eyalette, Kürtçenin ana dil dersi olarak okutulması bir ilkokulda hayata geçirildi. Diğer semtlere yönelik çabalar ise devam ediyor. Rheinland Pfalz, Niedersachsen ve Kuzeyren Westfalya eyaletlerinde Kürt isimleri önündeki engeller kalktı. Aynı şekilde öteki bir dizi eyalette de merkezi hükümetin izlediği politikaya ters yönde kararlar alınmasına devam ediliyor. Şu bir gerçek ki, kamuoyu oluşturulmadan, sırf resmi kuruluşlarla yapılacak ikili görüşmelerin sonuç alınması ya hiç mümkün değil ya da son derece güçtür.

c) İsveç'te Kürt çocukları kendi ana dillerinden ders alma hakkına sahipler. Ancak bu hakkın elde edilmiş olması kadar, ondan verimli ve etkin biçimde yararlanıp yararlanılmadığı da önem taşımaktadır. Yoksa anadil dersinin giderek içi boşaltılmış bir formaliteye dönüşmesi işten bile değil. Bu konudaki sorumluluklar ise en başta anne-baba ile öğretmenlere düşüyor. Anne ve babalar bu yönden çocuklarının durumuyla ilgilenmez, öğretmenler ise derse ve çocuğu yetiştirmeye gereken önemi vermezlerse yukarıda değinilen olumsuz durumla karşı karşıya kalmanın önüne zor geçilir.

Yine bu konuda üzerinde durulması gereken başka bir nokta da yeterince ders araç-gerecinin mevcut olmamasıdır. Oysa bu konuda titiz bir çalışma içerisine girilebilir, bu türden eksiklikler giderilebilir. Unutmamak gerekir ki önümüzdeki yıllarda bu hakkın başka ülkelerde elde edilmesi güçlü bir ihtimaldir. Bu sağlandığı takdirde İsveç'te hazırlanmış olan araç-gereçler, kazanılan deneyler oralara da aktarılabilir. Bu, aynı zamanda değişik ülkelerde sürdürülen dil dersi çalışmaları arasında paralellikler sağlayacağı için de önemlidir.

Kuşku yok ki yine bu konuda da asıl görev öğretmenlerin omuzundadır. Ama ne yazık ki İsveç'te bir hayli Kürt öğretmen bulunmasına rağmen bu alanda yeterli bir çalışma mevcut değil. Var olan çabalar da bireysel çerçevede kalıyor. Oysa Kürt öğretmenlerinin zaman yitirmeden bir araya gelmeleri, bu sorunları tartışmaları ve gerekiyorsa örgütlenmeleri gerekir. Oluşturulacak böyle bir örgüt ise, elbet bundan önce kurulan bazıları gibi kağıt üzerinde kalmamalı, somut bir program çerçevesinde çaba harcamalıdır. Böylece bu ülkede bulunan öğretmenler kolektif ders programlarını, araç-gereci hazırlamada gerekli adımları atmış olurlar. Bu, aynı zamanda öğretmenler arasında dayanışmayı ve diyalogu artırır, ortaya kolektif ürünler çıkarılmasını sağlar.

4) İsveç'te küçümsenmeyecek sayıda Kürt genci yaşıyor. Ne yazık ki mevcut bir takım yetersiz adımların ötesinde toplumun bu en dinamik kesimini bir araya getirecek, onları birbirleriyle kaynaştıracak ve çalışma içerisine sokacak bir örgütlenme de mevcut değil. Bu dağınıklığın başı başına önemli bir kayıp olduğunu kabul etmek gerekir.

Çocukların durumu bundan farklı değil. "İsveç'te bulunan ve bu ülkenin sağladığı geniş olanaklardan yarar-

lanarak yetişecek olan bu çocukları, mücadele bakımından kazanmak da kaybetmek de mümkündür. Bu neslin geleceğe dönük olarak hazırlanması, hem yurtdışı çalışmalarımız ve hem de ülkede verilmekte olan mücadeleye katkı bakımından, önemli bir adımdır. Dil eğitim, folklor, müzik, tiyatro vb. kültürel faaliyet ve toplantılar, festivaller, gezi ve kamplar bunu sağlama yönünde başvurulacak yol ve yöntemlerdir. Elbet bu gün çeşitli derneklerin bu yönde çabaları mevcut. Ama bunların yetersiz olduğu da bir gerçektir. Bu bakımdan hem şu an mevcut olan çalışmalar hızlandırılmalı, hem de daha geniş boyutlu, daha programlı çalışma için çaba gösterilmelidir. Bu ise yine en başta Kürt örgütlerine düşen bir görevdir. Bu başarıldığı takdirde çocukların biraraya gelmeleri, birbirleriyle ilişki içerisine girmeleri sağlanabilir. Böylece Kürtçeye, halkımızın kültürüne, tarih ve coğrafyasına yabancılaşmalarının önüne de önemli ölçüde geçilmiş olur. Bu, yarının büyüklerinin gelecekte onların bir araya gelerek örgütlenmeleri ve insiyatif kullanmalarını da kolaylaştırır.

Kürt kültürünün durumunu dış kamuoyunun gözleri önüne sermek, böylece hem sömürgeci uygulamaları teşhir etmek ve hem de destek ve dayanışma elde etmek her yurtsever kişi ve kuruluşumuz için bir görevdir. Elbet bu da yine çaba harcamayla gerçekleştirilebilir. Oysa bugün bu konuda da harcanmakta olan çalışmaları yeterli görmeyen olanağı yok. Örneğin, UNESCO 1989-1999 yılları arasını "Dünya Kültürü Onyılı" olarak ilan etmiş. İki yıldır bu konuda yoğun çabalar var. Kürtlerin bugüne kadar bu çerçevede sözkonusu örgüte yönelik çalışmaları nedir? Halbuki hemen hemen her ülkede bu kuruluşun birimleri var. Gerek bu birimlere ve gerekse merkeze dönük olarak çalışma yürütmek için adım atılmasını sağlamak olanaklıdır. Öyleyse gerekli önem neden verilmiyor? Kültürel ve demokratik örgütlerimizin, kültür adamlarımızın, yazar, öğretmen ve sanatkarlarımızın bütün konuları daha bir dikkatle gündemlerine alarak üzerinde kafa yormaları, kendi aralarında tartışmaları ve atılabilecek adımları atmaları, giderek Kürt kitlesi içerisinde daha yakın ve sıcak ilişkilerin doğmasına, soğuklukların törpülenmesine yardımcı olacak. Ayrıca tüm bu kültürel faaliyetlerin genişlemesi, ortaklaşa bir niteliğe kavuşması, şu veya bu biçim altında da olsa zamanla bir Kürt kültür merkezinin ortaya çıkmasına hizmet edebilir.

Sonuç

Sonuç olarak şunu da belirtmek istiyorum. Yukarıda sıralanan görüşleri dile getirir, bazı konularda önerici olurken, bu işin öyle kolaylıkla gerçekleşebilecek bir şey olduğu düşüncesiyle hareket etmiyorum. Tersine bu konudaki güçlüklerin bilincindeyim. Ama eğer ortada bazı eksiklikler ve güçlükler varsa ve bu güçlüklerin aşılması da kendini bir görev olarak dayatıyorsa, onun adımını atmak zorunlu bir görev olarak karşımıza çıkıyor. Umarım ki, bu ülkede yaşayan ve sorumluluk hisseden örgütlerimiz, tek tek insanlarımız bu konular üzerinde daha derli toplu olarak düşünme ve belki de pratikte bir takım adımlar atma doğrultusunda çaba içerisine girerler. Neden olmasın?

(Bu yazı Dengê KOMKAR'ın 132. ve 133. sayılarından alınmıştır)

ŞANOYA MEM Û ZIN

Ahmet Koçer

Pêşgotin

Ji ber ku welatê me Kurdistan hatiye parçe kirinê, li ser gelê me zordesti û zêrandinek pırali tê ajotinê, lema di warê çand û edebi da şaxê zargotinê pêşta çûye. Dema mecal peyda bûye, an ji Kurd peyda kirine, zargotina xwe bi usûlekê edebi û gori çaxên xwe, bi qelemên hunermend û edibên Kurdan va xistine nav defter û pirtûkan. Gelek afirandinên hêja pêşkêşî çanda Kurdan û cihanê kirine.

Bê şik, di nav zargotina me Kurdan da, tac her li ser serê **Destana Memê Alan** e. Destana Memê Alan, seranserî Kurdistanê belav bûye û sedan sal e ku bi devki tê gotinê. Gor agahdariyan, ev destan, hezar sal berê bûyina Îsa Pêxember peyda bûye. Her usa gor gotinên pısporan, mina vê destanê, destanek di nav gelê ari da ji hebûye. Disa bi gotinên Îrannasê Danimarqî **A. Christensen**, 500 sal beriya bûyina Îsa Pêxember, bi navê **Charès de Mitylène** niviskarek Yewnani destanek usa nivisiye.

Cara pêşin **A. Socin** di sala 1890'an li Petersbûrgê bi Elmani bi zaravên Botani vê destanê çapkiriye. Piştra sala 1903'an **A. Von le Coq** li Elmanya, disa sala 1906-1909'an da Elmanek din, bi navê **Oscar Mann** li Berlinê bi zaravê Mukri û bi Elmani tev çend çirokên Kurdi va çapdike. Di sala 1978'an da li Istenbolê bi Tirkîya wê va, disa di sala 1990'i ji bajarê Kolnê tenê Kurdiya wê di nav weşanên Riya Azadi tê çapkirin.

Ev pirtûka **Roger Lescot** ji devê dengbêjên **Miço û Sebriyê Mihacir** girtiye û nivisiye.

Naveroka Destanê

Destana Memê Alan, destanek evini, mêrxasi, dilsozi û fesadiyê ye. Bi gotinek din paki û xırabi, qenci û nebaşî her tum pêşberî hev in; bi hevra şer dikin. Disa wek destanên klasik, fantazi ji tê da hen in.

Memê Alan Paşayê Kurdan e. Li bajarê Mıxribê dimine. **Zina Zêdan** keça **Mirê Botan** e. Sê keçikên perî wana hinkûfê hevdu dibinin, şevê di xewê da **Zina Zêdan** bi textê tê da razayi va hıldidin, dibine koşka **Memê Alan**, kêleka textê wi datinin. Paşê herdu ji xewê hişyar dibin û hevdu dibinin, bi hevra şerdikin. Dawiyê **Zina Zêdan**, têdîgihije ku ew koşk yê wê nine; yê **Memê Alan** e. Bi hevra gale-gal dikin, hevdu hez dikin û gustilên xwe bi hevra digûhurin. Disa dıkevîne xewê. Peri tên **Zina Zêdan** disa vedıgerînine koşka wê.

Bi vê awayî herdu ciwanên Kurd, ji ber eviniya pak û kûr, bêhiş û evdal dibin. Ji ber eşqê, ji kar û baren dınyayê dest dikişinin, dıkevîne qalibên xwe. Dê û bavên wana, ji derdê wana ra tu çare nabin. Paşê sala, **Memê Alan** hespê xwe yê ji behrê derketi, bi navê **Bozê Rewan**, siyar dibe û berê xwe dide **Cızira Botan**...

Mirê Cızira Botan, **Mir Ezin** e û bavê **Zina Zêdan** e. Berdevkê mir, **Bekoyê Ewan** e. Ew, fêlbaz û fitnebazek mezin e. Navê qiza wi ji **Zin** e. **Hesen**, **Çeko** û **Qeretacdin** ji, ji eşira **Mir Ezin** in. **Hersê bira**, şûrkêş, mêr, û mêrxasên navçe herî bi nav û deng in. **Zina Zêdan** destgirtiyê **Çeko** ye.

Memê Alan diçe **Cızira Botan**, di be mewanê **Hersê bira**. Ewana ji wi

wek birayê çaran dıhesibinin. **Pey sê rojan** derd û kulên wi dıpirsın. Bi gotin û emrê **Hersê bira**, heya jina **Hesen**, keça **Mir**, **Sitê** ji tev jin û keçikên **Botan** xwe dıxemilinin, li ber koşka **Hersê bira** derbas dibin, dıçin. Ewana **Memê Alan** dıdine ber pencerê, da ku bızanibe dıldara xewna gelo di nav wan da ne, an na? Ger ew, di nav refên keçan da hebe, **Memê** wi nişanê sê bira bike û bi wi awayî wê biğihije **mirazê** xwe. Çeko ji li paş **Memê** di taldê da dısekine..

Zina Zêdan ji ji ber wê heydadê dıbhise ku mewanek delal û ciwan hatiye mala **Hersê bira**. Ew ji li gel cariyên xwe diçe ber mala **Hersê bira** derbas dibe. Dema ku li pencerê koşka **Hersê bira** dınhêre, çı bibine!

(...)

*Çı bınhêre, ku di pencerê
da rûniştiye
Yarê şevan, Memê Alan e.*

(...)

*Memê ji bala xwe didê,
Zinê di nav refên
qiz û bûkên Cızira Botan e.*

(...)

*Mem çı bınhêre,
ku li hember wi sekiniye Zin,
xwediyê xewna şevan e.*

(...)

Hersê bira ser qewlên xwe dısekinin. **Çeko** bi derd û kulan ji destgirtiya xwe dest dikişine. Ji ber ku bi çavên xwe dibine, gustila **Zinê** di tiliya **Memê**, yê **Memê** ji tiliya **Zinê** da ne.

Keça **Bekoyê Ewan**, **Zinê** ji dil-

ketiye Memê ye. Beko dixwaze mî-razê keça xwe bine cih. Bala xwe dide bî paki nabe. Hersê bîra dîr-dixine. Lî ba Mir fesadi dike. Mir

Mir serdikeve. Dest û piyên Memê grêdîdî, davêjîne zindana hîşk û tari. Memê jî ber evîniya Zina Zêdan, lî zindana tari ker û lal dimîne.

Zina keça Beko, êdî fehm dîke ku Memê jê ra nabe yar. Jahrê maran dixê nav hîna-reki; bî destê Zina Zêdan dîg-hijîne Memê..

Memê dîzane, lê belê disa hînarê dixwe û pê dimîre. Zin jî çend roj şunda dimîre. Sîtê ya jîna Hesen, jî hersê bîra ra xeber dîşîne. Hersê bîra tîn Cızira Botan tar û mar dîkîn. Bekoyê Ewan tê kuştîne, xwina wi dîkîşe, dilopek xwîn dîpeke

navbeyna Zin û Memê. Ew dilopa xwînê dibe kelemek, nahêle ew herdu dilovan, dî qebrê da jî bighijîne hev...

Hesen, Çeko û Qeretacîdî, yekî lî Bozê Rewan siyar dîkîn û xeber dîşînine malbavanê Memê, paşayê Kurdistan. Bozê Rewan, rêya şêş mehan dî donzdeh rojan da dîqedîne. Lî welatê Kurdistan sê roj sê şev şîn

dîkîşîne. Bî serokatîya xortê Kurd, Bengîn, siyar têne Cızira Botan. Ewana û hersê bîra, Mir Ezîz û xerberbîr Mir Şem, dî çadîrê da dîhêlîn. Xortên Kurdistan bajarê Cızîrê sê rojan xîrab û wêran dîkîn, paşê teslimê wana dîkîn. Bengîn, siyarê Bozê Rewan dibe, tev xortên Kurdistan vedigerîn têne welatê Memê Alan.

Mem û Zin

Ev destana Kurdistan ya kevn û hêja, mamoste, filozof û edîbên mezin Ehmedê Xani kîriye destanek edebî û nemîr û diyariya Kurdistan kîriye.

Aleksandr Jaba dî sala 1860'an da lî bajarê Erzûrmê, balyozxana Urîsan da bûye. Ew, bî alîkariya Melle Mehmûdê Bazîdî destnîvisara Mem û Zin, tev nîmûnên edebîyat û çanda Kurdistan yê zargotîni û nîvsari komkîriye û bî xwe ra birîye Petersbûrgê. Lî wîra dî kovara Fîransîzi, bî navê "Melanj Asi-atik" da Mem û Zin bî kurtî çapkîriye. Ev berhema xweşik, heta nuha bî zmanê Erebi, Tîrki, Rûsî û gelek zmanên dînan par çaran hatiye çapkîrinê.

Ehmedê Xani, dî 44 salîya xwe da vê pîrtûkê qedandiye. Dî wan deman dî Rojhîlata Navîn da pîraniya nîviskarî, berhemên xwe an bî zmanê Erebi an jî bî zmanê Fîransî nîvisîne. Lê Ehmedê Xani, bî zmanê dayîk, bî Kurdi, Mem û Zin nîvisîye. Sedemên vê yekê jî dî pîrtûka xwe da usa eşkere dike:

"Da xelk nebêjît ku Ekrad Bê merîfet, bê esl û bînyad Envaê millet xwedê kitêb û Kurmanc tenê dî bê hesêbû."

Ev berhema dema kete nav literatûra cihanê, hat dîtin ku, wek "Romeo Juliet" ya Şekspir, wek "Şehname" ya Fîrdevsî, wek "Leyl û Mecnun" ya Nîzami, gî ranbûha ye.

Ev afirandîna hêja, bî şîkîl û şemal, wek helbestên wê demê hati-

BOTAN Theater

MEM û ZIN

Dramekî Kurdi jî pênc perdan - Ein kurdisches Drama in fünf Akten

Daner/Duch: ESKERÊ BOYİK

Rôvabîr/Regîe: FERHADE FEQI

Mit freundlicher Unterstützung des Landschaftsverbandes Rheinland, der KOMKAR und des Kulturamtes Köln

Afişa şanoya "Mem û Zin"

jî yekî zû xapanok e. Bî şert Mir û Memê kîşîk dîlîzîn. Destpêkê Memê lî ser hev jî Mir dibe. Zin jî lî pîştê perdê wana mêze dike, lê pîştê Memê lê ye, wê nabîne. Beko mêze dike Memê jî Mir dibe, ciyê Mir û Memê dîgûhîzîne. Rûyê Memê dîkeve Zîne. Gava çavên wî lî Zin dîkeve, êdî nîzane çî dilîze.. Vê carê êdî Mir lî ser hev jî Memê dibe û

ye nivisandinê. Bı gotinek dın, qafiye û rêzkırına hevokan bı şıklek klasik e. Gori wan çaxan, bıbe nebe gotın û kelimên Erebi û Farisi ji tê da cih girtine. Ji aliyê estetik va ev yeka hanê tesirê ser pirtûkê nekiriye. Qalkırına bûyêr, salıxdana mirovan û yên mayın, mirov dıka-re bêje, Mem û Zin ya Ehmedê Xani gelek xurt û tekûz e.

Ehmedê Xani, pirtûka Mem û Zinê ji xwe ra kırıye bahane: Derd û kulên gelê xwe, kesera dilê bona, xwestekên gel û yên xwe, ji bona pêşedemê, bı usûlekê edebi nıtrandıye ser kaxız û anıye ser zman.

Xani, ji hev belavbûnê, bê yekitiyê dı nav gel da ditiye, talan û kavılkırına welat baş sehkırıye. Lema ji ewên ku wi rastiye nedıtine, gu-

Kurdan rêçek nû vekiriye.

Dı destanê da Memê xorteki serbılind, camêr û dilsoz e. Evina wi bı rasti pak û saf e. Bı heval û hogirê xwe va wek bıra, peyvendiye wi bı gel ra wek insanek sade ye.

Zin ji evindareke hêja û gelek dılovan e. Bı rûmet, şirin û ji xwe bawer e. Bı rasti ji keçeke delal û layiqê Memê ye.

Mir, bavê Zinê, paşeki qels e û duwerojê nabine. Zû tê xapandinê. Bı kurti nıkare mala xwe û welat baş bı rêva bıbe. Dı destê Beko da bûye sosret. Lê qûre nin e, beyna wi xelkê baş e. Ji ber vê yekê Xani dıde kıvşê ku, ji bo azadi û duweroja gel, serwêrên qenc û jirek divê hebe. Disa pêwist e ku, yekitiyek xurt dı nav xelkê pêkbê, da ku welat baş

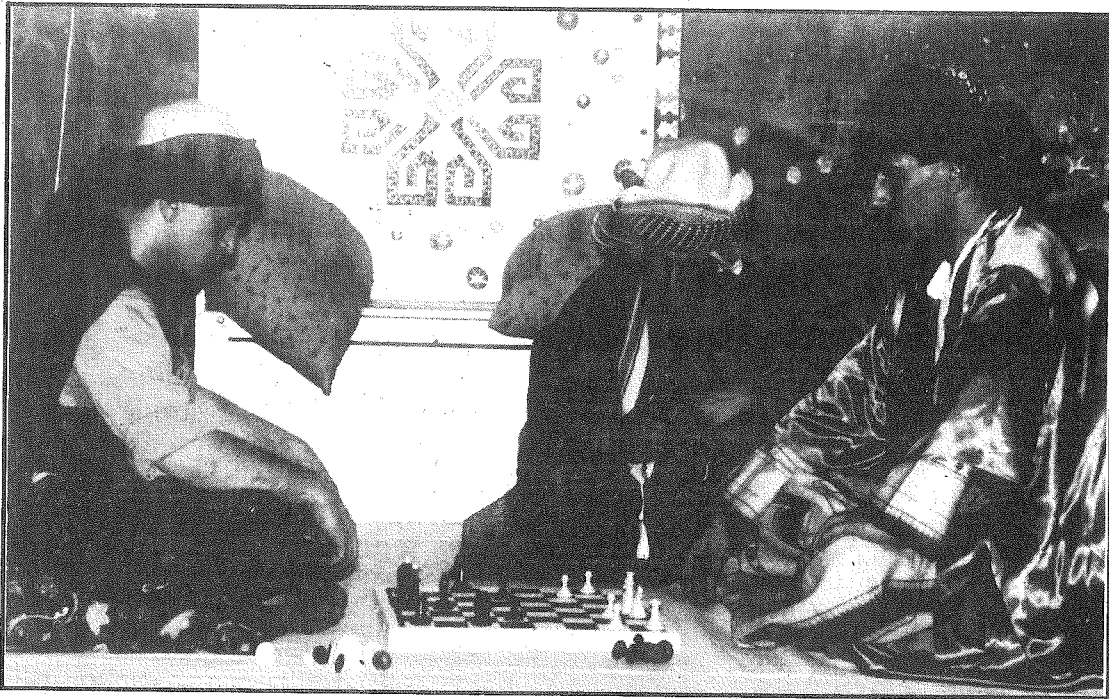
hersê bıran da gelek baş Xani anıye ber çavan.

Bekoyê Ewan, fitne, şeydan û fêlbazek mezin e. Seba berjewendiya xwe û keça xwe, dek û dolavên mezin, vır û derewên bê bini dıke. Mir dıxapine, dıbe sebaba mırına Mem û Zinê. Dı bin emrê Mir da ne. Lê pırani wi dıxapine, rêya şaş û çewt dıde pêşiya Mir.

Mina pıraniya afirandinên vê heri, dawıya Mem û Zin ji baş nabe; herdu evindarên ciwan naghijne mırızên xwe. Disa bı dilên xwe qedera xwe razi dıbin û bı dilek qenc, bı xwestekên xwe va dıçine mırınê.

Qebra Mem û Zinê, iro lı Cızırê ye, ji aliyê xelkê tê ziyaret kırınê.

Şanoya Mem û Zinê

Mem û Mir Sêvdin kışık dilızın, Beko ji fesadiyan dıfıkıre

foto: DENG

nehkar kırıye û rê nişani wana kırıye. Dı afirandına xwe da camêr û egidên Kurdan, yên ku seba van kêmasiyan şerdıkın, bıratı û hevkarıyê dıxwazın, raxistiye ber çavan, wana serbılind kırıye. Bı wê pirtûka bı rûmet, dı edebiyeta me Kurdan da delavek baş, ji bo niviskarê

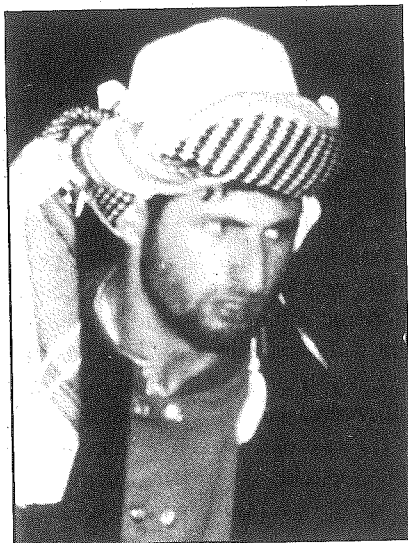
bıparêzın û rewşa gel pêşta bıbin, geş bıkın.

Hesen, Çeko û Qeretacdin, hersê bıra, temsila mêrxasi, bêtırsi û camêriya gelê Kurd in. Xwe tu caran ji bo heval û hogiran, her weha bona welat ji xeteri û mırınê paşda nadın. Mêvanhezıya Kurdan, dı wan

Helbestvan û niviskarê hêja, nefsnızın, Eskerê Bonyik, ji ewi kırıye şanoyek delal û rındık. Ev şano, ji pênc perdan pêk tê û dı sala 1989'an da nav weşanên Roja Nû bı tipê Latini hatiye çapkırın.

Gruba şanogeri

ya bı navê "Titayro Botan" ji, ev çend meh in, lı Elmanya lı ser vê pirtûkê dıxebıtın. Paş çend mehan, ev şano, 13.7.1991'an da lı Elmanya Federal, bajarê Kolnê, cara yekemin lı sahnê hate leyıstın. Bê guman listına şanoyek usa, bı her awayı pır zehmet e. Beri her tıştı.

Beko, hezar fêlbazi di hiş da dilizim

gerek şanovan Kurdiyek baş û zelal bızanibin. Disa kostum (cıl û berg) divê gor vê demê bên hilbijartin. Ji hemiyar giringtir, divê şanovan bî rojan, bî profesyoneli di vi kari da cih bigirin. Rejisorek bî wan ra kar bike, şano bî rêva bibe. Da ku berhemek baş bîkaribin binin ortê. Lî gel van, divê hunermendek baş hebe û bîkaribe stran û helbestên Mem û Zin bîstirê, temaşevan baştir tê bighên.

Ev tiştên ku li jor hatin nivîsandin, bî destê ciwanên Kurdan, bî navê Tiyatroya Botan, pêk hat. Rasti ji ew ciwanana, ku pîraniya wan cara yekemin bû ku şanovani dîkîrin, wezîfên xwe bî xweşî bî cih anin.

Berîya hemûyan Bekoyê Ewan (Gulo), bî her awayî hunermendîya xwe nişan da û pîr hat ecîbandin. Roleke bê qûsur çêkir. Mirov dîgot, ew, bî salan e şanovantiyê dîke.

Ji Kurdistanê Iraqê, ciwanek rola Mir Sêvdin (Kurmanç) leyist. Mirov dîgot rasti ji ew, Mirê Cizîra Botan e.

Keçîka zirek Zerê, bî sê rolan (Gul-perî, Sitê, Zina Sêrbaz) karên xwe bê qûsur anî cih. Gerek bê zannin ku, li malbata Zerê tu kesek bî Kurmançî napeyive. Ewana jî mêtîve aşimilê bûne. Lê dema ku mirov

Zerê û axiftina wê dînhêri, dîgot ew ji gundekî Kurdistanê nû hatiye. Ewqas Kurmançiyek delal xebirdîda.

Devrim û Yılmaz) ji bî tembûr û enstrumanên din, hunermendîya xwe nişan dan.

Bê guman ev tiştana bî tevayî ji

zireki, hunermendîya Ferhadê Feqî, nîtrîbû. Ferhad, barê herî gran hîlda bû ser namîlên xwe û bî hevalên xwe ra şev û roj kar kiribû. Bî vi awayî gîhiştîbûn vê dereca serbîlînd.

Ferhad bî xwe rola Mem dileyist. Rola xwe bê qûsur bî cih anî. Zîne (Dîlşad), rasti ji wek destan da tê tesvîrkîrin; nazîk, xwe-

Mem û Zin, di qebrê ji nagîjin miraza

Rola hersên bîra ji; Hesên (Cengîz), Çeko (Çaner) û Qeretaçdîn (Hesên), wek mêtîxasên Kurdan bî cih anin. Cengîz ji destpêke heya dawiyê bî zaravê Zazakî axift. Yê dî jî bî Kurmançî.

Herdu perî Serpîl û Sîbel, bî rol û cilên xwe va pîr bala sêyîrvanan kîşandin.

Hunermendê bî nav û deng, Saîd Gabarî, bî kîlama Mem û Zîne navbeyna perdan da bî dengê xwê yê şewat, stra. Bî rasti jî şanoyê bî stran va hevdu girêda. Usa ku mirov xwe dî xewnê da dihesiband. Bî dengê Saîd Gabarî, mirov dîçû gundekî Kurdistanê, qey dîgot li odekî da millet rûniştîye û stranbêj destana Mem û Zîne dibêje... Disa xortên dora Saîd Gabarî (Serdar,

şîk, kaw û kubar bû. Rola xwe bî her awayî bê qûsur pêk anî. Herdu şanovan Ferhad û Dîlşad, giraniya şanoyê hîldabûne ser xwe.

Ev cara yekemin bû, ku li Elmanya bî zmanê Kurdi şanoyek hat pêşkêşkirin. Gor îmkânê kadroyî, aborî, teknîkî, mirov dîkare bêje ku, ger Ferhad û hevalên xwe bihteng nebîn, duwerojê da hin dîkarîn karên baş pêkbinin. Lî seranserî Ewropa da nav û dengên xwe belav bîkî. Sînet û çanda Kurdi nişanê dost û dijîmîne gelê me bîkî.

Gor daxuyaniya Ferhad, Tiyatroya Botan, payîza pêşîya me, wê seranserî Elmanya û hin dewletên din da hunermendîyên xwe pêşkêş bîkî. Rasti jî ji wan ciwanan ra xên spas kirîne tişt namîne.

Çirok

SIRO Û PIVAZO • Bavê Şirin

Carek ji caran, dilxweşi û şayi ji bo xwendevan, hazir û guhdaran; ji xeyni cendirme, tehsildar û ên ber qulikên divaran.

Hebû, tnebû, welateki pîr xweş û şêrin hebû. Bî deşt û zozan, bî çiya û bani, bî av û kani, bî gul û kulilk, bî binewş û nêrgız, bî bajar û gund bû. Welat bî erd û axa xwe, bî ser erd û bin erda xwe pîr dewlemend bû. Lê belê gelê lî wi welati pîr feqir û belengaz bûn. Ew erd û axa dewlemend, dî bin destên axan, şêxan, began, miran, kedxwar û serdestan da bû.

Lî gundeki bî mêrg û çiman, bî çiya û zozan, bî tehl û dar û ber, du bîra hebûn. Navê yeki Siro ê dîn ji Pivazo bû.

Çawa hûn ji texmin dîkîm, ev her du bîra feqir, belengaz û hal tenik bûn. Perçekî bostanê wan hebû, dîkîrî nedîkîrî, nîkarîbûn ji hatîna wî bostani têr bîxwî. Dîçûn ba kijan beg, axa û serdest, zordari lî wan dihat kîrî, heqên wan dihat xwarî. Lî dor tirafê wan zori hebû, zordesti, zilmi, bê heqî hebû. Nîkarîbûn gîlî û gazîmên xwe ji kesi ra qise bîkîm. Dewlet û paşayên ku wî welati idare dîkîrî, zordest bûn; zalim û xwînxwar, xwînmîj bûn. Paşa û wezir ji, lî aliyê axan, began û zordestan bûn. Gundî û karker wek kole û xulaman ji kesên serdest ra dîxebîtin.

Siro û Pivazo zef jîr bûn, lê riheti ji bo wan nebû. Nîkarîbûn têr bî xwarî. Şiv hebû, qeretûn tunebû, qeretûn hebû, firavin nebû.

Rojek ji rojan Pivazo, jî birayê xwe Siro ra got:

— Birayê minê qenc û jîr! Çawa tu ji dibînî, em dîxebîtin naxebîtin, nîkarîm zîkê xwe têr kî. Yek ji me mecbûr e, here lî gundên dîn, ên ji me dûr, lî kar bigere û bîxebite. Vêca min qerarê xwe da, ezê sibê herim gurbetê. Tu çî dibêji?

Siro got:

— Birê minê delal! Gurbeti zor e. Lî gurbetê meriv biyani ye. Tu, zehmet, şert û şirûtê biyanitîyê hêj nîzani. Qehra derî û dertolên xelkê, qehra behra ne. Tu nazik î, cîwan î. Dî bin barê qehra biyanitîyê da wê tu perçiqi. Welatê me, ê şêrin û xweşik, ê şaneşî dî bin destên zordest û kedxwaran da ye. Ha lî vir, lî dor û tirafê me, ha lî ciyên dûr, tu ferq nî ne. Tu hêj qenc serhatî nebûyî. Wêre bî xeberê min ke, neçê. Ezê herim.

Pivazo qehurî û got:

— Ma çî firq he ye? Ha ez, ha tu? Ma te qehra biyanitîyê kîşandi ye? Na, tu çî zani, ku ez nîkarîm idare kîm? Bî serê te yê ezî ezê sibê herim.

Siro, ne xwest dilê birê xwe bîşkêne. Bî dileki şîkestî got:

— Baş e! Madem tu dîxwazi, here. Ez hêvidar im, tu poşman nabî!..

Pivazo, serê sibê zû rabû, karê xwe kîr. Lîhêfa xwe û tûrikê xwe ê nan da piştî xwe, xatîr ji birê xwe Siro xwest, berê xwe da oxirê, piştî xwe da felekê, ket rê çu...

Welat, welateki pîr mezîm bû. Pivazo, dîçû nedîçû xîlaz nedîbû. Çîyan û newalan hişt lî dû xwe, gişt rasteki bê ser û bin. Bî sedan gund lî rastî ne, diçe û naçe, rast xîlaz nabe.

Mêzand, ew xort û zîlamên dî van gûndan da dîjin, tîm piştî qîlûz in. Dî rê da rastî kijan xort dibe, piştî qîlûz e. Dîghije gundê dîn, ew ji wîlo, piştî qîlûz.. Jî xwe ra got: "Ez bawer im, êşek lî wan da ye."

Hêvarê gişte gundeki, jî sê-çar zîlamên lî ber deriki sekîni bûn, pîrsiyar kîr, got:

— Hêvara we bî xêr! Ez lî kar dîgerim. Gelo lî gundê we kar heye?

Xorteki piştî qîlûz nêzik bû û bersiv da:

— Ku tu bî aqîl bî, kar pîr e. Lê belê aqîlê te nebe, wê tu ji, wek me piştî qîlûz bîbî.

Pivazo, xwe qet bê aqîl hîsab nedî-

kîr. Berê xwe da xortê piştî qîlûz, got:

Tu çî dibêji? Ma ez dîn im? Ez pîrsiyara bî aqîlî, bê aqîlî nakîm; pîrsiyara kar dîkîm!

Xortê piştî qîlûz qet dirêj ne kîr got:

— Baş e çavên min. Ez gori, nexeyide! Kar pîr e. Tu wê oliya lî dervayê gund dibînî? Xudanê wê oliyê, axayê wî gundî û van gûndên wê deşta bî av û dewlemend e. Here cem wê, kareki bigîrî.

Pivazo, berê xwe da oliyê, jî gund derket çû ber deriyê oliyê. Mêzand meriveki lî ser textêk runîştîye, qelûna xwe kufa kuf lîxîstîye, dîkîşîne. Nêzik bû, got:

— Hêvar bî xêr! Ez jî riya dûr tîm û jî xwe ra lî kareki dîgerim. Gelo kar lî cem te heye?

Axa got:

— Belê kar lî cem min pîr e. Çî hunermendiya te heye?

Pivazo got:

— Tu hunermendiya min nî ne. Ez rênçber im. Çî karê rênçberiyê hebe, ez derhaq da tîm.

Axa got:

— Kar jî bo te zef e. Belê şertên min hen e. Tu, wan şertan qebûl kî, sibê dest bî kar ke.

Pivazo got:

— Kerem ke, axayê min. Şertên xwe bêje!

Axa got:

— Şertê min ev in; Ezê serê sibê tajiya xwe berdîm. Here lî ku bîsekîne, tuyê wî erdî cot kî. Jî bo xwarîna nivro, keça minê jî te ra nan û dizîkek mast bine. Tuyê mast bîxwî, lê belê toyê lî ser neşkênî û nan bîxwî, nan jî neşkênî. Hêvarê jî barek darên hişk û rast, ku tu teyrîk û çivikan bî wan va çîrt nekîrîbîm, lî kerê xwe barîki, bîni.

Pivazo got:

— Qebûl! Ev şertên te lî ser seran, lî ser çavan. Ku tu destûr didî min, ezê pîrseki kîm? Jî bo wan karan, tu

yê çiqas heqê min bîdi?

Axa got:

— Şerteki min maye. Ku tu wi ji qebûl ki, heq xem nin e. Ezê rojê bist zêrên zer bîdîm te. Şerta mayê ji ev e; kes ji me gerek nexeyide. Daxwaza kijan ji me çî be ji, yê dîn nexeyide. Eger yek ji me bixeyide, ê dîn, wê zoleki çerm ji piştta wi rake.

Pivazo got:

— Qebûl, axayê min.

Axa got:

— Xortê qenc, were hundir, xwarîneki bixwe, qenc razê û sibê zû rabe, gêsî, şûr û aletên cot, nir û misasa xwe li kerê bar ke, tajiya min berde û here karê xwe. Ha, min ji bir kîr, navê te bi xêr?

— Navê min Pivazo e, axayê min.

Axa gazi xadîma -qerwaşa- xwe kîr, got:

— Keçê, teres babê xweş were, xwarîneki ji Pivazo ra hazir ke û ciyê wi dane bila qenc razê!

Pivazo, serê sibê zû ra bû, gayên xwe berda, li karê xwe, nir û aletan barkir, ket dû tajiye çû. Taji di nav erdê rast û nerm da derbaz bû, çû, çû li erdeki bi teht, kevir û zinar sekîni. Pivazo gayên xwe xîst bin nir, serê gêsî da erdê, ga ajot. Kîr ne kîr serê gêsî bi erda teht û kevir va neçû. Ne erd bû, ku gîsî pê va here, teht û kevir bû. Heta nivro ma di nav xwin û xweydana xwe da, tîstek bi ser tîstek ne xîst. Keça axa, firavîna jê ra ani. Rûnişt li ser firavîne, ne mumkîm e bikaribe bixwe. Keçî li ku bîde, wê toyê mast bişkê. Nan ji bê şekênan-dî naye xwarin. Ma birçi. Rabû, bi zîkê birçi, nav dar û beran da heta hêvarê geri, ti dareki hişkê rast ê bê çirt ne dit. Hevarê hat malê. Wîlo acîz buye, wîlo tîji bûye, wek qûmbera hazir kirî, li ber teqandîne, nîfûkeki jê ra lazîm e.

Axa dit, Pivazo di çî hal û mecal da ye. Nêzik bû, got:

— Hey kerê kurê kerê, ka darên te? Te nan û mastê xwe ne kerîfi, te ji bo çî cot û cobar ne kîr?

Pivazo got:

— Axayê bê din û bê iman! Tu wîdan û merhemet di serê te da nîne? Ne zîlm e tu li min dikî?

Axa got:

— Ma tu xeyid î? Tu qehir î?

Pivazo pîr acîz bû. Her wek bîna wi ne ji dev û pozî wi derdiket, ji gûna wi derdiket. Berê xwe da axa û got:

— Min ola bavê te qerisando! Ez çawa ne qehir im, acîz ne bîm?

Axa qet xwe acîz ne kîr, got:

— Pivazo, lavê kûçîkê sor! Ez qet acîz na bîm. Tu çî bêje bêje. Qevl û şertên min û te he bû. Ji kerema xwe re tu, cilên xwe ji xwe derxe.

Axa çû, gûzanê xwe yê tûj ani, ji piştta sitûyê Pivazo heta piştta dûvîka wi, zoleki çerm ji nav poli piştta wi gurand û got:

— Dê here, oxir be ji te ra. Te çawa diye, wîsa qîse ke.

Pivazo di nava xwîna xwe da sor bû, bi wê xwîne va zivîri çû cem birê xwe Siro û çî bi serê wi va hatîbû, yek bi yek qîse kîr.

Siro got:

— Mal xîrabo, ne min roja ewil te ra got. Te bi xebera min nekîr. Wêca ewd û gerew hilanîna te kete sitûyê min. Bila wed û eman be, heta ez gereva birayê xwe ji erdê ranekim, mala min û gundê min ji min ra bila heram be!

Sibe lîwan hat, Siro rabû, xwe kar kîr û li ser terîfa birê xwe Pivazo ket rê, çû. Pivazo li dû gazi kîr, got:

— Birê min ê qenc! Ez qurbana serê te me! Min bi xebera te ne kîr, tu were xebera min ke. Neçe cem wi axayê xayin yê xwinmîj. Min bi hezaran xortên nû cîwan, wek şêran dit, tim piştta wan qilûz bû. Ez çav kor bûm, nezan bûm, min pîrsiyar nekîr, ji bo çî pişt qilûz in! Min nîzani bû, ku axayê zordest û mêjok, zolên çerm ji piştta wan rakirî ye. Tajiya malxîrab wek axayê xwe kûçîk bab e û bê bext e. Hinbûye, rast diçe ser erda teht, zinar û kevir. Tu nîkari dijî wi se babê axa, wi kedxwari rabi. Tu nîkari berberî pê ra bîki. Ew, dijîminê gundi, karker, cotkar û belengaza ye. Ew dijîminê gel e. Ew, alîkarê hîkma zalîm, paşayê xwînxwar û wezîrên zordar e. Ez xwe davêjim bextê te, tu bi gora bab û kalên me bîki, wêre bîzîvîre, neçe!

Zara zar û fîzara Pivazo tu feyde nekîr! Siro ne dani, ne hilani, zarê

xwe ter nekîr, ne peyivî, lêvên xwe ji ser hev hilnani, bi tenê got: “Bîmine bi xweşî!” Ket rê, di serê gir û çîyan da wînda bû, çû...

Rasti piş gilûzan hat, nava gundan da derbaz bû, ji kesi tu pîrsek nekîr. Dîzani bû wê here ku. Rast qesta oliya axa kîr, çû derê oliyê, mêzand ku axa li ser textê xwe rûniştî, qelûna xwe dikîşîne.

Em pîr dirêj nekîn. Ji axa kar xwest, axa şert, şîrût û qewlên xwe çawa ji birê wi Pivazo ra gotîbû, wîsan ji, ji Siro ra got. Siro şertê axa tim qebûl kîr, got:

— Şert û şîrûtên te li ser serê min, ser çavên min. Ez sibê zû dest bi kar dikim. Şev baş axayê minê qenc û delal!

Çû ket xeweki şêrin, kezîba serê sibê rabû, karê xwe kîr; taji, ker û gayên xwe da pêşîya xwe, ket rê çû. Ewi dîzani bû wê taji here kêder bîsekîne. Taji çû, çû, li ser erdê teht, kevir û zinar sekîni. Siro misasa xwe da destên xwe, çû ba tajiye, heta xwedê qewet jê ra çekirî bû, ewi misasek ji jor da li nava qaborê serê tajiye xîst. Tajiye kuşt, girt bi çîqê wê, kîşand bir avêt ser erdeki nerm û xweş, çû gayên xwe ani, dest bi cot kîr.

Nivro keça axa firavîna Siro ani. Keçîk ma şaş û gêj. Mêzand, Siro tajiye kuştîye, avêtîye ser erda xweş û pîr cot kirî ye. Keçîkê ji xwe ra got:

— Ez bawer im, ev zîlam bi aqîl e. Îşê bavê min zor e.

Siro hat, fekîrî keçîkê, tofana çîyayê Cudî, deşta Rehwa û Qerejdaxê li mala babê keçîkê bîde! Keç ne keç e, agir û pêti ye! Ronahiya rojê li ber rûhe wê dibe si! Meriv dixwaze ne bixwe, ne vexwe, bes li bejin û bala wê, wi dev û lêvên sorgulî, mîna kulîlka hînarê, bi şev û roj bîfêkrê! Siro, heta bi wê keçê ra negihîje mirazê xwe, serê wi bê jê hîlkîrî ew nîkare xwarin bixwe. Siro, xwe li navtenga zîrav da, îşê xwe bi keça axa ra qedand. Hat koşeki nan qul kîr, nava nan tim derani, nan hişt wek qalîkêki vala. Bîne dizîka mast qul kîr, navîka nan û mastê xwe bi hevra tîr xwar. Toyê mast ma bê şîkestandîm. Dizîkê û nanê qalîk da destên keçîkê û got:

— Dê here, te çawa dit wusa ji ba-

bê xwe ra qise ke.

Siro, hêvarê barek darik û pejikên xwaro maro, bî çirt û çamur lî kerê kır berê xwe da malê. Keça axa, her tûştî jî axa ra qise kırî bû. Jî hêrs û kerban kef û kapor bî devê axa ketî bû. Dema ku dit, Siro ga û kerê daye pêşiya xwe, bî çiqilê tajiye va girtiye lî dû xwe kaş dîke û dilokan dibêje tê malê, aqilê axa jî serê wi cû, çav lê sor bû, girt kopalê xwe, êriş kır Siro, got:

— Ezê vi kuçikê lavê kuçika perçiqinim!

Siro got:

— Axayê min ê qenc, nebi tu acız bûyi, ma tu dixeyidi?

Axa, aqilê wi hat serê wi, got:

— Na lawê min, ez qet acız nabim. Acızıya min jî vi kuçiki ye, ani jî taji ye. Te vi tûleyi heram jî bo çî ani?

Vê derbê zor ketûbû axa. Siro merriveki dijwar bû. Hêvarê ba kır Siro, got:

— Lavê min Siro! Ha jî te ra 20 zêrên te, heqikê iro. Sibê beri tî heri cot û işev daxwaze tu hinek karên din biki. Tevle û axurên pez û dewarên min tim jî hev cûda ne. Jî bo pez gomek, jî bo miyan gomek, jî bo çêlekan axurek, jî bo ga û cûwanga axurek, jî bo keran axurek, jî bo madekan axurek, jî bo gamêşan axurek, jî bo mehinan tevlek, jî bo hêstiran tevlek û jî bo hespan tevlek heye. İşev here axurê ga û cûwanga. Çil ga û cûwanga dî axur da ne. Wîlo giya bîde wan, ku heta qırıkê dî bin giya da wînda bin. Dasûk û tirpanê hilde, here Zeviya Ketê, lî wê gorê giya bîdrû. Sibê jî, beri tu heri cot, wan derxe ser avê, lî ser kaniya gund bîla av wexwin, lê belê daxwaze tu wan dî deri da dernexi.

Siro got:

— Ser serê min, ser çavên min.

Siro rabû, dasûk û tirpana xwe hilda, çû Zeviya Ketê; lî gori çil dewaran ket dirût. Hêvarê serê dewaran tim jêkır, xîst afirê wan, giya bî ser da kır heta qırıkê. Sibê zû rabû, serê dewaran jî kulekê -pencera- axur yek bî yek avêt derva. Axa rîpa rîpeki bihist. Çû fikirî ku çî lî ber çavên wi ne? Bî çavên xwe bawer nekır. Lî ber kuleka axurê ga û cûwanga, gireki jî serê dewaran hatiye çêkırin. Dest

avête şûrê xwe û bazda axur, got:

— Kuro, se babo, tu çî diki? Te mala min xırabkır!

Siro got

— Axayê min ê qenc, ma tu xeyidi? Zolê çerm ket bira axa, lî xwe hakım bû, got:

— Na, lawê min, ez qet naxeyidim. Te pır qenc çêkır. Min jî dixwest wan şerjê bıkım, goştê wan bifroşım.

Siro got:

— Na, axayê minê qenc! Ev goşt jî bo gundiyan e. Ezê wi lî gundiyan bela bıkım. Te qet xêra dê û babê xwe heta iro nedaye. Emê bêjın “ev xêra dayik û babê axa ye!”

Axa disa acız bû; xwina wi fewırî û kelji, çav lê sor bûn, jî kerban lerızı, recifi, kef û kapor dî dev da avêt, got:

— Lawo, ma tu vekili dê û bavê min i? Ma tu sermiyanê mala min i? Jî kengê va xulam rabûne lî axa emır dıkın? Jî kengê va rûvi bûne şêr?

Siro got:

— Ne ez rûvi me û ne tu şêr i. Ez Siro me, xulamım û tu jî axa yi. Pırseki min lî te heye. Ma tû acız bûyi?

Axa êdi jî kerba xwe zû zû jî birdıkır. Aqilê wi disa hat serê wi, got:

— Na, lawê min, ez acız ne bûm. Tu çawan dixwazi bîla usa be.

Axa, jina xwe, keça xwe, Siro, xulam û kerwaş, dewaran gurandım. Kurikeki axa hebû. Bî qasi heft sali bû. Heroj lî zarokên gundiyan dixıst. Jî babê xwe xırabır û zalımır bû. Ew jî hat axur, şımıti ket nav xwinê. Cilên wi ên delal tim bûne xwin, jî vi qasi gırî. Axa got:

— Ez rabım ezê te lî wi diwari xım.

Siro jî nişkêva rabû, bî çepilên kurık girt û wi lî diwar xıst û jî axa ra got:

— Axayê minê qenc. Heta xulam hebın, babet û caız nine axa bî van işên bıçûk va wextê xwe borinin.

Axa fikirî kurê wi mur, got:

— Kuro, Siro kerê kurê keran, te çî kır?

Siro got:

— Axayê minê qenc! Ma te ne got “Ez rabım ezê te lî diwar xım. Min jî got “Bîla axayê minê qenc, zehmet neke.” Vi işı min jî ber te va kır. Ma tu qehırı?

Axa divêre bêje “Ez qehırım” Dema bêje, wê zolek çerm jî piştê rabe. Got:

— Na, lawê min, ez naqehırım.

Goşt lî gundiya bela kırın. Keça axa ya mezin jî, lî gund bî pısmameki axa ra zewici bû. Mala wê lî nav gund bû. Axa cendekek goşt da mîlo Siro û got:

— Vi goştı bîde keça min.

Siro goşt bır da gundiyeke belengaz, piçek jî cendek hilkır, bır da keça axa. Keçê got:

— Wey destê bavê min negije doxina wi, dest bışkê belki. Çil dewaran şerjê kır, vi pari jî min ra şand? Siro zıvırî cem axa û got:

— Keça te nıfıra lî te kır. Got “Jî çil dewaran ev pari jî min ra şand. Ez hêvi me destê vi bışkê!”

Axa got:

— Te bıvırek lî mêji bıda, bıkuşt. Bê edebê, çawa jî babê xwe ra wîlo dıkare bêje?

Siro jî nişkava wînda bû. Gotın, belki çûye goşt lî gundiya bela dıke. Piştı qedereki Siro derket meydanê, çû cem axa, got:

— Axayê minê qenc! Min kuşt.

Axa got:

— Te çî kuşt, mal xırabo?

Siro got:

— Axayê minê qenc! Min keça te kuşt.

Axa dest avête satora goştı û xıştı Siro kır, got:

— Te sitûyê xwe şıkênand. Kerê kurê kerê!

Siro xwe avêt aliyek, got:

— Ma tu acız dibi, axayê minê qenc?

Disa zolê çerm ket bira axa, got:

— Na, kurê min, ez acız nabım.

Xılasbûna axa jî destê Siro ne bû. Bî vi awayi berdeyam bıkıra; wê zola çerm jî piştı axa bıhata rakırın.

Hêvarê Siro ket nav ciyên xwe. Xwe jî qestan lî xewê dani, lê belê raneza. Bû xıre xıra wi. Axa bawer kır, Siro raza ye. Bî jina xwe ra axıfi, got:

— Keçê mal xırabê, bî gora babê min û te, em jî destê wi se babi xılaz nabın! İşev karê me bıke. Nan man çêke. Zêr û pereyên me hilde, em piştı nivê şevê bırevın jî vi gundi, herne gundê xwe yê dır, bîla Siro nızanıbe, em çüne ku.

Siro van xeberdanan hîs kîr. Jînkê ji rabû karê xwe kîr, kade nanê nav run kîrî çêkîr. Pîştî nivê şevê, dilê wan hebû herin. Jî bo vê yekê demeki kurt razan. Çaxa ew ketin xewê, Siro rabû, kadan derxist û ket nav çuwalên kada. Axa, jîna wi û keça wi pîştî nivê şevê rabûn, jînkê tûrê kada, axa ji tîştên din avêtin pîştî xwe, ketin rê. Qedereki bî rêva çûn, mîza Siro hat. Çi dî kare bî ke? Mecbûr bû dî nav tûr da lî ser pîştî jînkê mîz kîr. Jînkê gote axa:

— Kuro, mal xîrabo, pîştî mîn şîl bû.

Axa got:

— Hey kezi kura, por kur! Te hîndîk rûn bîxîsta nav kadan.

Berê sibê gîhîştin gundeki. Se hatin wan, wext wan perçe kîran. Axa got:

— Ax, ax! Jî xêra xweskê xudê ra, vê qasê Siro lî vîr bû ya. Wê çawa berda van sa.

Lî ser pîştî jînkê, dî nav tûr da Siro ba kîr; got:

— Mîn berdîn, ez lî vîr im axayê minê qenc!

Siro derket, da dû sa, her yeki bî cîyek va ajot û zîvîri cem axa.

Axa got Siro:

— Lawê mîn, em dîçûn gundê xweyê dûr, ka çî heye, çî tune? Qenc bû tu hati. Em bî hevra herin.

Ew roj bî hevra çûn. Bû hêvar. Lî ser pîreki sekînin. Qerarê xwe dan, şevê lî vîr borînin.

Disa Siro xwe lî xewê dani, raneza. Guhdari kîr, ka axa çî plan heye. Axa bawer kîr ku Siro razaye, jî jîna xwe ra got:

— Em jî wi kuçîk babê xîlaz nabîn.

Lê îşev em wi bavêjin vî çemî û jê xîlaz bîn. Berê sibê, dema ew dî xewa şêrin da be, ezê deng lî te bîkim. Hema rabe, tu bigre bî piyên wi û ez bigîrim bî serê wi û em wi bavêjin çem. Wîlo planê xwe çêkîrin û ketin xewê.

Dema kû xîre xîr bî axa ket, Siro rabû, çû denk lî jîna wi kîr. Jînkê bî serxweşîya xewê rabû. Siro serê axa û jînkê ji lingên wi girtin û gotin “gurm” avêtin binê pîrê, nava çemê din û har. Siro lî jînkê zîvîri got:

— Em jî vî zalîmî xîlaz bûn.

Jînkê mêzand kû Siro lî cem sekî-

niye. Jînkê jî xwe ra got: “Wey mîn por kurê! Ev mîn çîkîr?”

Siro, jîna axa û keça axa da dû xwe, zîvîrin hatin gund. Gundîyan û pîştî qîlûzan tîm cîvand û jî wan ra got:

— Geli gundîyên delal! Geli xortên sebep zîlma axa pîştî qîluz mane! Bîrayê mîn Pivazo jî yek jî we ye. Mîn evd û gerewa we tîmama jî axa stand. Mî axa jî ortê rakîr.

Gundîya tev bî hev ra gotin:

— Bîji Siro, bîji axayê me. Jî iro û şûnda tu axayê me yi.

Siro berê xwe da gundîyan û got:

— Na, gundîyên mîn ên cûwanmêr. “Bîji Siro” ne rast e. Siro bî tenê nî-

kare we jî wê belengazîyê xîlaz ke. Bîji gel! Bîji gundi, bîji cotkar, bîji rênçber û karker! Bîji welat, bîji gel! Gel emîn, welat welatê me ye. Heqê zalîman û zordestan û xwînxwaran û kedxwaran dî welatê me da nine! Emê wi erd û axi, van gundên axa tîmama lî gundi û cotkaran û rênçberan par bîkîn, emê lî hev par bîkîn.

Siro gûndên axa lî gundîyan par kîr. Çû bîrê xwe Pivazo jî ani. Keça axa jî, lî xwe mar kîr. Çîl roj û çîl şev dilan girtin.

Çiroka me çû nav devîya, qîsme-teki bî wi awayî jî bo me hemîya.

••

Pêkeni.... Pêkeni... Pêkeni...

KERÊ WINDAYÎ

Lî gundeki Mêrdînê bî navê Clinê, rojeki kerek wînda dibe. Bav û law bî hevra kerê xwe dîgerin. Jî navbeynê çend saet derbas dibe, lawîk kerê dibîne û bangê bavê xwe dîke:

— Bavoo, wa mîn ker dit.

Bav jî vî demê dîke ku bigêhe ser nevaleki. Ev jî jî wîr bersîva lawê xwe dîde:

— Lawo, hey ez hatime ser nevaleki. Heya vê nevalê jî nenhêrim, ez nayêm.

H. Gurêsor

CIP Û ŞOFÊRÊ CIPÊ

Rojeki Clîniya bî hevra tev lî cipeki sîyar dîbîn, terin gundeki dîn. Dî rê da cip 3 teqle ser hev davêje. Cip parçe parçe dibe; her parçeki cipê alîki belav dibe. Kesên dî nav da hînek bîrîndar dîbîn, hînek dimîrîn.

Şofêre cipê jî bî halê xwe yê bîrîndar bang dîke:

— Lo branooo, bîra kesek netirse, tîşteq nebûye. Wa mîfte dî destê mîn da ye.

H. Gurêsor

ZIRARA DÎN

Wexteki yeki Fille dîçe cem melle. Dîbê, Seyda “dilê mîn heye ez bîsîlman bîbîm. Ez çî bîkîm?”

Melle jê ra dîbê: “Here bîfîkîre, tu bîsîlman bîbî, nîkari cardîn herî ser dînê xwe yê berê.”

Deh roj şûnda Fille carek dînê dîçe cem melle. Dîbê: “ez fîkîrîme, mîn qîrarê xwe daye; ezê bîbîm bîsîlman. De bêje çawa bîkîm?”

Melle bî hêrs dîkeve û dîbêje: “Kerê kurê kerê, te çî zîrar jî dînê xwe yê berê dîtiye, ku dîbî bîsîlman?”

Mehmed Zero/Şeymus Şeyhan-Diyarbakîr

AZADI

"Jî topa çivika biçûkê dinyayê ra"

Lî dibîstanê ser nivaska xwe
Ser texta xwe, ser dara
Ser berfê û ser silê
Dîkolim navê te.

Ser rûpeleki hatiye xwendin
Hîm jî a spijan
Ser kevîra, xweliya, xwuna û pela
Dîkolim navê te.

Ser çinê titali
Ser çekê şergîra
Ser serê keyan
Dîkolim navê te

Lî çola û lî dela
Lî hêlina çivika
Ser bira zarotiya mîn
Dîkolim navê te

Ser pêla şevê
Ser roja dîlşadi
Û lî qeraxê werza
Dîkolim navê te

Ser weşandina esmana
Ser rojê, ser sefîka hezek
Û lî ser hîvê wiqe wiq
Dîkolim navê te

Ser zîraqa, ser erda
Ser baskê çivîkê
Ser siya aşa
Dîkolim navê te

Lî helma tirêjê
Lî behra û lî ser keştiya
Ser çiyayê warxweş
Dîkolim navê te.

Ser gîvşa ewra
Ser dîlopa baraşa
Û lî ser baranê xîşin
Dîkolim navê te

Sor topa çiruska
Ser rengê birqandi
Û lî ser rastbûna fizigê
Dîkolim navê te

Ser şiverêja heşyar
Ser rêya biçiv
Lî meydana dîfuri
Dîkolim navê te

Ser cama rûndana pêdîkeve
Ser rûndana tîfandi
Ser sefîka rêz bî rêz
Dîkolim navê te

Ser fêkiya paykîri
Ser mîrêkê mezêlê mîn
Û lî ser ciyê mînê jî qalîk
Dîkolim navê te

Lî kuçîkê mînê golok
Lî ser gayê viyê belîqî
Û lî pençîkê viyê bêkêr
Dîkolim navê te

Ser çaderiya derê mîn
Ser hemû tîştê ku pê evindar im
Û lî ser agirê teverîk
Dîkolim navê te

Ser cama sermîj
Ser lêvê bî çîk
Û ser lepîka bê deng
Dîkolim navê te

Ser goma heloşkîri
Ser agirdana tefîya
Û lî divarê diltengiya mîn
Dîkolim navê te

Ser tunebûna bê dîl
Lî tunebûna tazi
Û ser pêdana bêjin
Dîkolim navê te

Ser xweşiya wegerandi
Lî paşiya tahlokê
Û ser hêviya bê bir
Dîkolim navê te

Bî qewata yek gotînkî
Wa zivîrim disa dijîm
Hê azadi
Bona te hatîme dinyayê
Ku navê te bîkolim her derî

(Jî pirtûka Paul Elvard, "Azadi", Sibat
1985. Werger; Bijar Serdîl)

MAL ME DANÎN WARÊ BERFÊ

Allegro

Mal me da-nîn wa-rê ber-fê, Lê, lê, ke-ç'i-kê,
Mal re da-nîn wa-rê ber-fê, La be-de-wê, şin-di-kê.

Mal me danîn warê berfê,
Lê, lê, keç'ikê,
Mal me danîn warê berfê,
La bedewê, řindikê.

De'wat geřya zuřnê, defê,
Lê, lê, keç'ikê,
Govend geřya zuřnê, defê,
La bedewê, řindikê.

Te ç'e'vřeřê, řing sedefê,
Lê, lê, keç'ikê,
Te ç'e'vřeřê, řing sedefê,
La bedewê, řindikê.

De'wat geřya vê havînê
Lê, lê, keç'ikê,
Govend geřya vê havînê,
La bedewê, řindikê.

Xew xař bûne nav nivînê,
Lê, lê, keç'ikê,
Xew xař bûne nav nivînê,
La bedewê, řindikê.

Te bi nazikê, nazelînê,
Lê, lê, keç'ikê,
Te bi nazikê, nazelînê,
La bedewê, řindikê.

SÎP'ANO

Andante

Sî-p'a-no, gaz bi ga-zo, K'a-nê ley-lo-ka(min) ley-lo?
Wê-ra-no, ga/ bi ga-zo, K'a-nê meh'bû-ba min di-la?

Sîp'ano, gaz bi gazo.
K'anê leyloka min, leylo?
Wêrano, gaz bi gazo,
K'anê meh'bûba min dila?

Dilê daqa cewazo.
K'anê leyloka min, leylo?

Dilê daqa cewazo.
K'anê meh'bûba mêra?

Xurê min xortê tolazo,
K'anê leyloka min, leylo?
Xurê min xortê tolazo.
K'anê meh'bûba mêra?

4 TEMMUZ 1927 Tarih ve 1097 Sayılı "BAZI EŞHASIN ŞARK MINTIKASINDAN GARP VİLAYETLERİNE NAKLİNE DAİR KANUN"

(Bazı Kişilerin Doğu Bölgelerinden Batı İllerine Nakline Dair Kanun)

Birinci Madde: İdari, askeri ve toplumsal nedenlerle Doğu Sıkıyönetim bölgesiyle Bayezid vilayetinden bindört-yüze (1400) kadar şahsın ve şahısların aileleriyle seksen (80) âsi ailesinin ve sözkonusu bölgelerdeki ağır ceza mahkûmlarının Batı vilayetlerine nakli için Hükümete izin verilmiştir.

İkinci Madde: Nakil işlemleri 1927 yılı Ağustos sonuna kadar tamamlanır. Nakledilen kişilerden önemli maazereti bulunanların aileleri Kasım sonuna kadar yerlerinde kalabilirler. Sekizinci maddede anılan tasfiye işlemlerinin bitimine kadar bu ailelerden bazılarının memleketlerinde kalmaları için izin vermeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Üçüncü Madde: Nakledilenlerden muhtaç durumda bulunanlar nakil ve iskân işlemlerinin bitimine kadar naklolundukları mahallerde Hükümet tarafından işe olunurlar (bakılırlar).

Dördüncü Madde: Zengin olsun, muhtaç olsun tüm nakledilenler iskân ahedildikleri yerlerde borçlanma esasına göre derhal her zamanki gibi iskân edilirler. Ancak tasfiye sonucuna kadar beklemek isteyenlerin iskânı geçici olarak ertelenir.

Beşinci Madde: Nakil ve İskân edilenler Hükümetin Batı illerinde gösterdiği yerlerde yerleşmeye mecbur olup, iskân alanlarını terk mahiyetinde olmamak şartıyla seyahatte tamamıyla serbesttirler. Ancak birinci maddede zikredilen yerlere geri dönemezler. Bu mecburiyete uymayanlar hakkında Türk Ceza Kanununun 526. maddesi hükmü uygulanır.

Altıncı Madde: Mahkûmların Bakanlar Kurulunca nakil ve iskânlarına karar verilenler ceza sürelerini bitirdikten sonra diğer mahkûmlar gibi aileleriyle birlikte iskân olunurlar ve bu gibi mahkûmların aileleri mahkûmiyet sürelerinin sonunda naklolunurlar.

Yedinci Madde: Nakledilen kimseler mal ve mülklerini istedikleri gibi kullanabilirler.

Sekizinci Madde: Nakledilen kimseler araziden ve araziye bağlı olan yapılardan başka kullandıkları bütün taşınır ve taşınmaz mallarını iki yıl içerisinde tasfiye etmek üzere kullanmaya devam ederler. Ancak bu sürenin bitimine kadar tasfiye yapmadıkları durumda Hükümetçe sözkonusu malları müzayede yoluyla satılıp bedelleri kendilerine verilir.

Dokuzuncu Madde: Nakledilenlerin terkettikleri arazi ve araziye bağlı yapıları hazineye intikal eder. Bu arazi ve araziye bağlı yapıların kıymetlerini takdir için her kaza-

da mahalli en büyük Mal Memurunun veya yetkili kılacağı görevlinin başkanlığında Tapu Memuru ile Ziraat Odası'nca ve bulunmayan yerlerde Belediyece üyeleri arasından seçilerek bir kişiden oluşacak 3 kişilik bir heyet kurulur. Ancak bulunan yerlerde Ziraat Memuru heyete dahil olacağı gibi bu takdirde Belediyece kendi üyeleri arasından seçilecek bir kişi heyete eklenir.

Bu heyetler arazi ile araziye bağlı yapılar için takdir ettikleri kıymetleri gösterir bir çizelgeyi sahiplerine veya onaylanmış vekillerine yazılı olarak tebliğ ve suretini İskân Genel Müdürlüğü'ne gönderirler.

Onuncu Madde: Değer belirleme heyetlerinin kararlarına tamamen veya kısmen kanaat etmeyen ilgililer doğrudan ya da vekilleri aracılığıyla şehir merkezlerindeki asliye hukuk mahkemelerine başvurup gerekçelerini açıklayarak durumun yeni baştan incelenmesini isteme hakkına sahiptirler. Anılan mahkemelerce verilen kararlar kesindir.

Onbirinci Madde: Değer belirleme cetvellerine göre naklolunan şahısların memleketlerinde terk ettikleri arazi ve araziye bağlı olan yapıların değerleri ihtiyaçları sayılarak ve bu değerlerden öncelikle eskiden olduğu gibi iskân suretiyle kendilerine verilen taşınmaz malların değeri mahsub olunur ve ihtiyaçları kalırsa iskân olundukları yerlerde başkaca taşınmaz mal verilir. Verilecek taşınmaz malların değeri ihtiyaçlarından yüzde on fazla olabilir. Bu fazla için Borçlanma Kanunu hükümleri uygulanır. Naklolunan kişilere verilecek taşınmaz malların değerlerinin takdiri dahi 9. madde uyarınca iskân edildikleri yerlerde oluşturulacak benzeri heyetlere aittir. Naklolunanların memleketlerinde terk ettikleri taşınmaz malların değerlerini belirleme işlemleri de dahil olduğu halde nakil ve iskân ve dağıtım işlemleri en fazla sekiz ay içerisinde tamamlanır.

Onikinci Madde: Naklolunan şahıs ve ailelerin sözleşme ve işlemlerden doğan tüm alacakları, istemeleri halinde mahalli en büyük Mal Memurları tarafından vekaleten izlenir.

Onüçüncü Madde: Bu kanunun gerektirdiği tüm masraflar ve huzur hakları vs. İçişleri Bakanlığınca düzenlenecek Talimatname'ye göre İskân Genel Müdürlüğü bütçesinden karşılanır.

Öndördüncü Madde: Bu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir.

Onbeşinci Madde: Bu kanunun hükümlerini yürütmeye Adalet, İçişleri ve Maliye Bakanları görevlidirler. 19 Haziran 1927

4 TEMMUZ 1927 Tarih ve 1097 Sayılı "BAZI EŞHASIN ŞARK MINTIKASINDAN GARP VİLAYETLERİNE NAKLİNE DAİR KANUN"

(Bazı Kişilerin Doğu Bölgelerinden Batı İllerine Nakline Dair Kanun)

Birinci Madde: İdari, askeri ve toplumsal nedenlerle Doğu Sıkıyönetim bölgesiyle Bayezid vilayetinden bindört-yüze (1400) kadar şahsın ve şahısların aileleriyle seksen (80) âsi ailesinin ve sözkonusu bölgelerdeki ağır ceza mahkûmlarının Batı vilayetlerine nakli için Hükümete izin verilmiştir.

İkinci Madde: Nakil işlemleri 1927 yılı Ağustos sonuna kadar tamamlanır. Nakledilen kişilerden önemli maazereti bulunanların aileleri Kasım sonuna kadar yerlerinde kalabilirler. Sekizinci maddede anılan tasfiye işlemlerinin bitimine kadar bu ailelerden bazılarının memleketlerinde kalmaları için izin vermeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Üçüncü Madde: Nakledilenlerden muhtaç durumda bulunanlar nakil ve iskân işlemlerinin bitimine kadar naklolundukları mahallerde Hükümet tarafından iâşe olunurlar (bakılırlar).

Dördüncü Madde: Zengin olsun, muhtaç olsun tüm nakledilenler iskân ahedildikleri yerlerde borçlanma esasına göre derhal her zamanki gibi iskân edilirler. Ancak tasfiye sonucuna kadar beklemek isteyenlerin iskânı geçici olarak ertelenir.

Beşinci Madde: Nakil ve iskân edilenler Hükümetin Batı illerinde gösterdiği yerlerde yerleşmeye mecbur olup, iskân alanlarını terk mahiyetinde olmamak şartıyla seyahatte tamamıyla serbesttirler. Ancak birinci maddede zikredilen yerlere geri dönemezler. Bu mecburiyete uymayanlar hakkında Türk Ceza Kanununun 526. maddesi hükmü uygulanır.

Altıncı Madde: Mahkûmların Bakanlar Kurulunca nakil ve iskânlarına karar verilenler ceza sürelerini bitirdikten sonra diğer mahkûmlar gibi aileleriyle birlikte iskân olunurlar ve bu gibi mahkûmların aileleri mahkûmiyet sürelerinin sonunda naklolunurlar.

Yedinci Madde: Nakledilen kimseler mal ve mülklerini istedikleri gibi kullanabilirler.

Sekizinci Madde: Nakledilen kimseler araziden ve araziye bağlı olan yapılardan başka kullandıkları bütün taşınır ve taşınmaz mallarını iki yıl içerisinde tasfiye etmeksüzere kullanmaya devam ederler. Ancak bu sürenin bitimine kadar tasfiye yapmadıkları durumda Hükümetçe sözkonusu malları müzayede yoluyla satılıp bedelleri kendilerine verilir.

Dokuzuncu Madde: Nakledilenlerin terkettikleri arazi ve araziye bağlı yapıları hazineye intikal eder. Bu arazi ve araziye bağlı yapıların kıymetlerini takdir için her kaza-

da mahalli en büyük Mal Memurunun veya yetkili kılacağı görevlinin başkanlığında Tapu Memuru ile Ziraat Odası'nca ve bulunmayan yerlerde Belediyece üyeleri arasından seçilerek bir kişiden oluşacak 3 kişilik bir heyet kurulur. Ancak bulunan yerlerde Ziraat Memuru heyete dahil olacağı gibi bu takdirde Belediyece kendi üyeleri arasından seçilecek bir kişi heyete eklenir.

Bu heyetler arazi ile araziye bağlı yapılar için takdir ettikleri kıymetleri gösterir bir çizelgeyi sahiplerine veya onaylanmış vekillerine yazılı olarak tebliğ ve suretini İskân Genel Müdürlüğü'ne gönderirler.

Onuncu Madde: Değer belirleme heyetlerinin kararlarına tamamen veya kısmen kanaat etmeyen ilgililer doğrudan ya da vekilleri aracılığıyla şehir merkezlerindeki asliye hukuk mahkemelerine başvurup gerekçelerini açıklayarak durumun yeni baştan incelenmesini isteme hakkına sahiptirler. Anılan mahkemelerce verilen kararlar kesindir.

Onbirinci Madde: Değer belirleme cetvellerine göre naklolunan şahısların memleketlerinde terk ettikleri arazi ve araziye bağlı olan yapıların değerleri ihtiyaçları sayılarak ve bu değerlerden öncelikle eskiden olduğu gibi iskân suretiyle kendilerine verilen taşınmaz malların değeri mahsub olunur ve ihtiyaçları kalırsa iskân olundukları yerlerde başkaca taşınmaz mal verilir. Verilecek taşınmaz malların değeri ihtiyaçlarından yüzde on fazla olabilir. Bu fazla için Borçlanma Kanunu hükümleri uygulanır. Naklolunan kişilere verilecek taşınmaz malların değerlerinin takdiri dahi 9. madde uyarınca iskân edildikleri yerlerde oluşturulacak benzeri heyetlere aittir. Naklolunanların memleketlerinde terk ettikleri taşınmaz malların değerlerini belirleme işlemleri de dahil olduğu halde nakil ve iskân ve dağıtım işlemleri en fazla sekiz ay içerisinde tamamlanır.

Onikinci Madde: Naklolunan şahıs ve ailelerin sözleşme ve işlemlerden doğan tüm alacakları, istemeleri halinde mahalli en büyük Mal Memurları tarafından vekaleten izlenir.

Onüçüncü Madde: Bu kanunun gerektirdiği tüm masraflar ve huzur hakları vs. İçişleri Bakanlığınca düzenlenecek Talimatname'ye göre İskân Genel Müdürlüğü bütçesinden karşılanır.

Öndördüncü Madde: Bu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir.

Onbeşinci Madde: Bu kanunun hükümlerini yürütmeye Adalet, İçişleri ve Maliye Bakanları görevlidirler. 19 Haziran 1927